AIDAI

1955
NR. 10

Nuoširdūs Švenčių linkėjimai skaitytojams, platintojams ir bendradarbiams —

"Aidų" leidėjai, redakcija ir administracija.

TURINYS

ŠIS "AIDŲ" NUMERIS SKIRIAMAS ŠIMTO METŲ NUO ADOMO MICKEVIČIAUS MIRTIES PAMINĖJIMUI.

DECEMBER, 1955

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Haine. Subscription $6.00, single copy 60c. Entered as second class matter at the post office at Kennebunkport, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1955 METAI | GRUODŽIO MĖNUO | NR. 10 (86)

ADOMAS MICKEVIČIUS

ŠIMTO METŲ MIRTIES PROGA

MANFRED KRIDL *)

1. Dramatiškas gyvenimas

Gyvenimas Adomo Mickevičiaus, kuris yra ne tik didžiausias lenkų poetas, bet ir ainių akyse išaugęs "pranašu" ir tautos dvasios vadu, buvo pilnutinio žmogaus gyvenimas. Jo asmenybėje jungėsi įvairios, nevisados harmoningos, dažnai net priešingos savybės, bet šitai pagaliau ir sudarė iš jo gyvą žmogų, kuris tik vėliau jau legendų keliu pakilo iki "šventojo", labai paprasto ir nekomplikuoto, netekusio beveik net įprastų žmogaus ypatybių.

Palyginti, "normaliausiame" jo gyvenimo laikotarpyje, jo ankstyvoje jaunystėje (net ligi išvykimo iš Lietuvos 1824 m.) matome jį kaip jaunuolį, kuris yra visapusiškai gabus ir besidomįs įvairiomis gyvenimo sritimis. Jo gyvenimą sudaro ne tik mokslas ir veikla Filomatuose, ne tik kūryba, bet ir gyvas gyvenimas draugų tarpe, jo jautrumas moteriškai lyčiai — iš čia meilės nuotykiai, iš kurių tik vienas, nelaimingas ir dramatiškas (su Marile Vereščakaite), težinomas arčiau dėl jos vaizdo ketvirtoje "Vėlinių" dalyje.

Gyva veikla Vilniuje (ir iš dalies Kaune) buvo nutraukta politinės bylos ir ją sekusio ištrėmimo į Rusiją. Su tuo susiję pergyvenimai turėjo būti stiprūs (kalėjimas, Filomatų likimas, išvykimas iš gimtinės), nors gal tikrovėje tikrai ne taip dramatiški, nei tai poetiškai pavaizduota "Vėlinių" III dalyje. Tada dar nebuvo aišku, ką ateitis atneš.

Tremtis Rusijoje visiškai nebuvo nei persekiojimo (kaip galima buvo tikėtis), priespaudos ar sutramdymo laikotarpiu; kaip tik atvirkščiai. Tada tik veikiai pradeda vystytis poeto psichinė ir kūrybinė galia naujoje aplinkumoje, visiškai skirtingoje nuo provincinio Vilniaus. Pergyvenimai ir patyrimas žymiai paįvairėję ir didesniu mastu. Čia prieš jį atsiranda didelis literatūrinis pasaulis, spindintieji salionai, pažintis su žymiausiais rusų rašytojais, ypatingai su Puškinu, ryšys su pogrindine (Rilejev, Bestužev), o taipgi ir su oficialiąja Rusija, nauji meilės nuotykiai Odesoje, normalesni ir labiau "žemiški", negu stilizuota Gustavo meilė Marilei — štai pasaulis, kuriame Mickevičius gyvena ketverius metus. Ir vėl gyvenimas žmogaus pil-

*) Šio straipsnio autorius dr. Manfred Kridl yra vienas žymiausių lenkų mickevičiologų. Apie Mickevičių jis yra išleidęs visą eilę studijų ir knygų lenkų, prancūzų ir anglų kalbomis. Šiuo metu prof. Kridl Kolumbijos universitete New Yorke dėsto lenkų literatūros ir kultūros istoriją. Prieš karą jis lenkų ir lyginamąją literatūrą dėstė Varšuvos, Briuselio ir Vilniaus universitetuose. Jis yra taipgi ir lenkų literatūros vadovėlių autorius. Jis yra gimęs Lvove, studijavęs Lvovo, Friburgo, Bonos ir Paryžiaus universitetuose. Lietuviams atgavus Vilnių, jis laikinai dirbo universitete prie jo perdavimo Lietuvos universiteto atstovams, o vėliau per Lietuvą jis išvyko į užsienius. Maloniai prisimena visą eilę lietuvių profesorių. — **Red.**

nutinio ir gyvo, nesibjaurinčio "vynu, moterimi ir daina", nors nesiribojančio tais, anksčiau droviai lenkų literatūros senesniųjų istorikų interpretuotais malonumais.

Galima būtų net abejoti, ar jau tada Rusija buvo tokia, kokią jis vėliau pavaizdavo įžangoje į "Vėlinių" III dalį. Iš kitos gi pusės atrodo, kad tuo metu kaip tik kaupėsi medžiaga ir temos. Be to, vešli, turtinga, lanksti ir aistringa poeto prigimtis savyje slėpė ir kitokių pergyvenimų. Nors niekas mūsų neįgalioja sutapatinti Mickevičių su Konradu Valenrodu, bet jau pats tokio asmens kaip didvyrio parinkimas poetinei apysakai, parašytai Rusijoje, yra būdingas ir liudija apie kitus poeto sieloje paslėptus troškimus, reikalaujančius išsisakymo. "Valenrodo" pasaulis yra "Sonetų" priešingybė. Jis labiau priartėja Kaune parašytųjų "Vėlinių" nuotaikai, o, be to, kaupia savyje naują tragizmo elementą, apimdamas už laisvę kovojančios tautos problemą.

1828 m. išsipildo karštas, jau nuo seniai svajotas poeto troškimas: jis išvyksta į Vakarus, aplanko Vokietiją, Čekiją, Šveicariją ir Italiją, ilgiau užtrukdamas Romoje. Jo kuklūs pasisakymai nerodo, kad ši kelionė jam daug ko būtų atnešusi. Jau tada jame buvo subrendusi racionalizmo ir spekuliatyvinės filosofijos neapykanta. Šitokiame fone suprantamas yra jo vadinamasis religinis persilaužimas Romoje, nors nedaug kas težinoma apie jo esmę ir dydį, gi biografinius duomenis čia atstoja Romoje parašytos lyrinės eilės.

Kaip ten bebūtų buvę, "Šv. Petro katedros kupolas nuslopino visus prisiminimus iš Italijos", kaip pats Mickevičius viename savo laiškų yra išsireiškęs. Tai, kas toje jo audringoje prigimtyje pasikeičia, ieško naujos pusiausvyros, atsiremiant į katalikų tikėjimą. Tai nekenkia jo gana veikliam gyvenimui tarp draugų, o net ir naujai meilei (Henrieta Ankvičaitė), šiuokart su nesėkmingais vedybiniais planais.

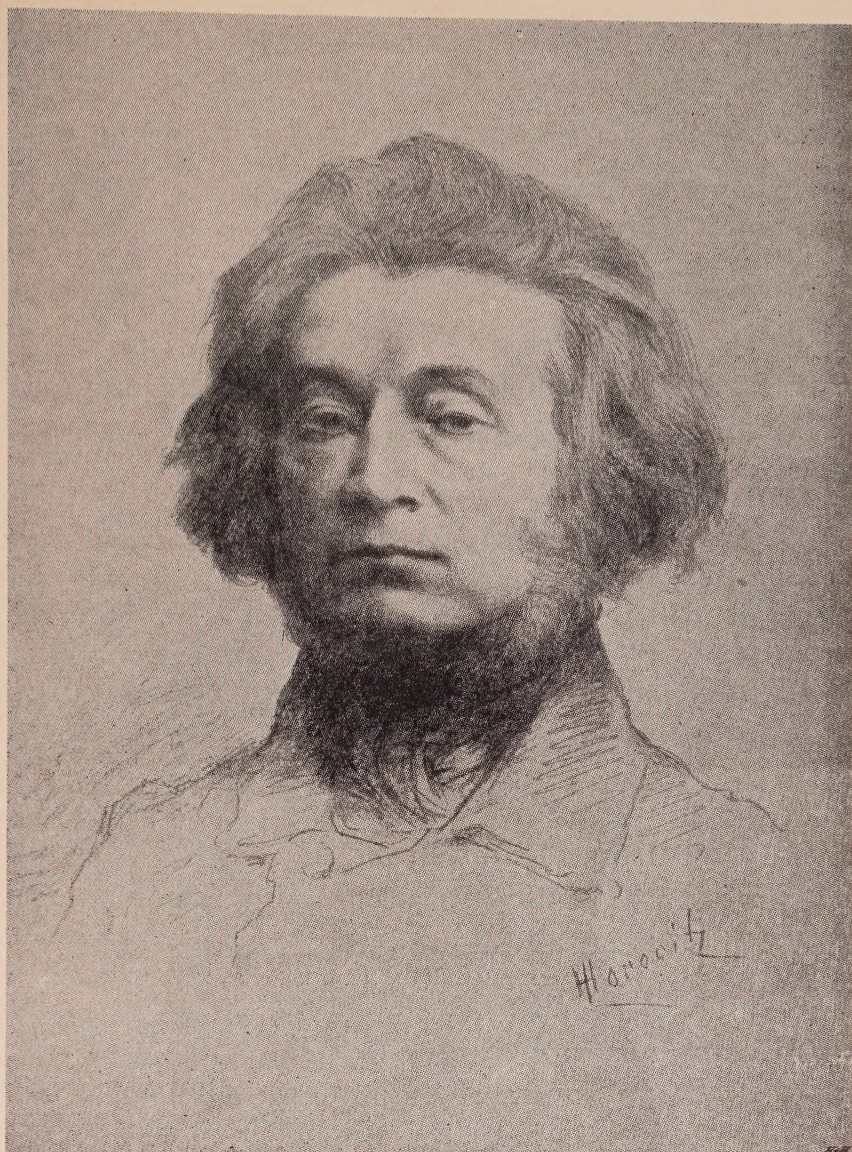
Kaip tik šiuo metu kaip perkūnas iš dangaus pasklinda žinia apie Varšuvoje prasidėjusį lapkričio mėn. sukilimą. Ir čia kaip tik prasideda mįslė apie poeto gyvenimą. Apie tai daug prirašyta. Bet vistiek jo santykis nėra pakankamai nustatytas. Veikiai, nors ir nenoromis, pajuda, kad ir po keleto mėnesių atidėliojimo, į Lenkijos pusę, sustodamas Poznanės apylinkėse, ir bando, kaip atrodo, praslinkti į kovų sritį. Tą jo gyvenimo laikotarpį laiko apgaubusi migla, tačiau galima suprasti, jog neapsieita be dramatinio konflikto tarp blaivaus ir kritiško sukilimo supratimo ir reikalo kokiu nors būdu jame dalyvauti. Kai šitai jam nepavyksta, jis paguodos ieško naujos meilės prieglobstyje ir, kaip jis pats išsireiškė, "vegetatyviniame" gyvenime, būdamas pirmą (ir paskutinį) sykį etnografinėje Lenkijoje.

Čia prasideda naujas jo kūrybos laikotarpis, atžymėtas tokiais kūriniais, kaip "Vėlinių" III dalis. "Lenkų tautos ir piligrimų knygos", "Ponas Tadas". Mickevičius įsikuria Paryžiuje, leidžia laikraštį "Lenkų piligrimas", kuria savo šedevrą "Poną Tadą", veda . . . Neša emigracijos naštą, bet gyvena už jos, virš jos pagrindinių srovių ir partijų, tikrovėje "užtrenkia duris nuo jos triukšmo" ir gyvena ar tai praeitimi, ar nusikeldamas į savo, nuo nieko nepriklausomų, moralinių ir politinių idėjų pasaulį.

Tas jo gyvenimo laikotarpis yra, jei taip jį galėtume pavadinti, prievarta "apramintos" jo prigimties ta prasme, kad jis užsidaro savyje, savo šeimyninėje aplinkoje ir negausių bičiulių tarpe, neturėdamas įtakos emigracijos gyvenimui ir retai viešai tesirodydamas. Maždaug šitaip praslenka ir sekantieji metai: vieneri metai Lozanos lotynų literatūros katedroje ir pirmieji metai dėstant College de France.

1841 m. įvyksta lūžis, kurio rezultate ryškiai prasimuša dar ligi šiolei nepastebėtos jo dvasios ypatybės: gili mistika, tikrovės paneigimas prieš dvasios pasaulį, tikėjimas stebuklais . . . Tovianizmo laikotarpis yra paslaptingiausias jo gyvenimo ir veiklos laikotarpis. Palikus nuošalyje jau tai, kad jis eilę metų "tarnauja" Andriui Tovianskiui, žmogui, kuris jokiu būdu nebuvo priaugęs jam nė iki kulnų, savo dvasines jėgas jis leidžia niekais tovianiečių būrely, kurį jis pats vėliau gana stipriai apibūdino laiške, rašytame 1847 m., kaip moralinį ekshibicionizmą, "brolių" terorizavimą, veidmainystę, nuolankias dvasines pratybas, stabmeldybę, lyginant su "mistru" ir juo pačiu. (Panašiai ir Slovackis apibūdino Tovianskio būryje viešpatavusią nuotaiką). Augščiau minėtas laiškas ir kiti dokumentai puikiai įrodo, kad jį tuo metu blaškė vidujės kovos ir sunkūs konfliktai, kad jis gyveno dramatinių priešingybių ir iliuzijų pasaulyje, beviltiškai stengdamasis nepaprastomis dvasios pastangomis įkvėpti kokią nors prasmę tam darbui, kuris iš kalno yra skirtas nesėkmei. Jis buvo vadu, visiškai ir despotiškai apvaldžiusiu būrelį išgąsdintų, terorizuojamų "brolių", reikalaudamas iš jų nežmoniškų, jų galias prašokstančių pastangų, įsakinėdamas jiems aklai tikėti kiekvienu "mistro" ir savo paties žodžiu.

1848 metais pagaliau jis galutinai išsilaisvina iš to niūraus brūzgyno, kaip tovianiečių ratelį buvo pavadinęs Slovackis. "Tautų pavasaris"

ADOMAS MICKEVIČIUS

Dail. Leopold Horowitz

išlaisvina gyvą Mickevičiaus prigimties jėgą, sugrąžina jį į realų pasaulį, prie konkrečios kovos, tolimos nuo iliuzorinių tovianiečių būrelio praktikos. Nors italų legionas Mickevičiaus buvo pradėtas mistine-mesianistine dvasia (apie tai liudija jo programa, vadinama "Taisyklių rinkinys"), nors visas tas užsidegėlių būrelio "žygis" per Italiją primena fantastinę pasaką, tačiau visa tai imponuojančiai patraukia, "poeziją paverčia žygiu", sujungia lenkų tautos reikalą su italų tautos ir su reikalu visų tautų, kovojančių dėl laisvės. Pagaliau tai ir aktyvus dalyvavimas italų armijos kovose. Tą patį galima būtų pasakyti ir apie jo redakcinį darbą "Liaudies tribūnoje" Paryžiuje ir jo paskutinį darbą — rytų legiono suorganizavimą Turkijoje 1855 m. Visoje toje veikloje poetas sugrįžta "iš kapų į šį pasaulį", tikrų tikriausiai pasilaikydamas tam tikrą dozę mistikos, bet užsiima tautinės ir pasaulinės problemos nagrinėjimu, įnešdamas į jos aiškinimą visą savo jaunatvišką entuziazmą, tikėjimą žmonija ir jos pažanga, laisvės, lygybės ir brolybės idealų meilę.

2. *Poetinė kūryba*

Nors Mickevičius yra lenkiškojo romantizmo kūrėjas ir vadas, tačiau negalima pamiršti, kad kai kuriuose savo veikaluose (pvz. "Sonetuose", "Pone Tade", daugely lyrinių poemų) jis peržengė tai, ką vadintume romantizmu, o netgi ir "romantiškiausiuose" savo kūriniuose

(pvz., "Vēlinėse") jis sukūrė universalinių vertybių. Antras dalykas, ko negalima būtų pamiršti, tai faktas, jog jis išaugo lenkiškame ir svetimame klasicizme ir kad patys pirmieji jo veikalai yra klasikinio stiliaus. Tas stilius savo tradicine forma poeto veikiai buvo nugalėtas, bet vis dėlto daug kas iš tos klasikinės disciplinos jame užsiliko: aiškumas, skaidrumas, suprantamumas, tradicinės eiliavimo formos (ritmas ir rimas), gausūs archaizmai, kai tuo tarpu visiškai nedaug naujažodžių ir bendrai kalbinių nepaprastybių, išskyrus provincionalizmus, kurie gausiai reiškėsi jo jaunystės kūryboje, o taipgi nereti ir "Pone Tade".

Ir taip Mickevičiaus kūryboje mes randame poetinės tradicijos ir revoliucinio romantizmo sintezę, matome, kad jis stipriai atsiremia ligšioliniais lenkų poezijos laimėjimais (ypač renesanso ir šviečiamojo amžiaus) ir stumia tą poeziją su devynioliktojo amžiaus srove.

Kita Mickevičiaus poezijos ypatybė: tai kūrimo formų įvairumas. Be to, yra būdinga, kad tuo pačiu laiku jis gali kurti įvairų literatūrinį žanrą ir skirtingu stiliumi. Tai puikiai rodo šie jo kūriniai: pavyzdžiui, "Poezijų" II tome šalia superromantinių "Vėlinių" randame pusiau klasikinę "Gražiną"; Rusijoje jis sukuria mažais laiko protarpiais puikią aprašomąją lyriką "Krymo sonetus" ir niūriai baironišką "Konradą Valenrodą"; būdamas emigracijoje, tuojau išleidęs "Vėlinių" III d., pasiekdamas jomis augščiausią romantinės prometėjiškosios poezijos viršūnę, jis pradeda rašyti "Poną Tadą", kuri yra homerinio panašumo epopėja,aprašinėjanti žmones paprastus, bet ne Prometėjus, kovojančius su Dievu.

Čia būtinai reikia pastebėti, kad Mickevičius niekados nesugrįžta jau prie sykį panaudotos literatūrinės formos. Tolimesnėje jo kūryboje jau nerandame daugiau baladžių, nei poetinių apysakų ("Gražina" ir "Konradas Valenrodas" tik išorine forma priklauso tai rūšiai), nei pagaliau sonetų ar fantastinių dramų. Yra tik vienintelis "Ponas Tadas". Savaime suprantama, tai taikoma stambiesiems jo kūrybos žanrams, bet netgi jo lyrika ir pasakos vėliau gana kukliai rodosi. Visa tai liudija apie jo neapsakomai turtingą vaizduotę ir kūrybinį išradingumą ir pagaliau apie jo įvairių poetinių formų valdymą. Betgi svarbiau yra tai, kad tos jau paprastai iš anksčiau žinomos ir gatavos formos Mickevičiaus yra vartojamos savotiškai originaliai taip, kad kiekvienoje jų jis duoda savo kūrinį, skirtingą, ir beveik kiekvienas jų pradeda naują etapą lenkų poezijos vystymesi.

Baladės atsirado Anglijoje ir Vokietijoje, daug jų Lenkijoje jau buvo pasirodę prieš Mickevičių. Bet Mickevičius į tą svetimą formą įpūtė naujos dvasios ir iškart prašoko visa, kas ligi šiolei lenkų baladininkų buvo sukurta. Jose jis episkai pasakojamąjį elementą jungia su fantastiniu, semtu iš gimtojo folkloro su paprastučiais, bet taip mielais gamtos vaizdais.

Tikrovėje epinės yra ir jo poetinės apysakos. "Gražina", kaip jau buvo minėta, ypatingai kalba ir eilėdara laikosi labiau klasikinio stiliaus, bet jos istoriškumas ir vietinis koloritas (Lietuvos kunigaikščiai, Naugardukas kaip akcijos vieta) jungia ją su tam tikrais romantiniais pomėgiais.

"Konradas Valenrodas" yra pats baironiškiausias iš visų Mickevičiaus kūrinių, persunktas lyrizmo, ir dėl to palaidas savo struktūra ir subjektyvus motyvavimu. Didvyrio problema buvo ir tebėra lenkų kritikų vis klaidingai vaizduojama. Visokiai kritikai fatalus autoriaus sutapatinimas su didvyriu ir moralizavimas tuo atveju priveda prie visiško poemos personažo iškreipimo. Valenrodas tai joks "idealas", kurį poetas galėtų statyti tautiečiams pavyzdžiu, ir tuo pačiu "išdavystė" netampa jokia pavergtos tautos "politine" programa". Didelių poetų koncepcija niekados nenukrenta į tokias intelektualines ir menines bedugnes. Jei jau pagaliau būtinai reikėtų kalbėti apie kokią poemos "idėją", tai ją sudaro tipingai romantinė individualistinė koncepcija žmogaus, kuris tautą išlaisvina savo paties pastangų dėka, beviltišku darbu, bet, jo supratimu, tegalimu tik prie tam tikrų aplinkybių. Tas individas pats yra pilnas tragiškų, neišsprendžiamų konfliktų, nes jo darbas *tuo pačiu metu* yra ir geras ir blogas, iš ko atsiranda moralinis skilimas, vidujė audra, priekaištai, nusiminimas ir neviltis, pagaliau savižudybė. Jau tas pats didvyrio likimas, didvyrio, kuris yra vienintelė ir išimtinė asmenybė, turėtų priversti pagalvoti kritikus, kurie poemą nagrinėja iš moralinio taško. Iš kitos gi pusės niekas negali nuginčyti, kad patriotinis elementas, patriotinių jausmų karštis pripildo visą poemą, kulminacinio taško pasiekdamas "Vaidilos Giesmėje" ir "Pasakojime" ir surišdamas šiaip palaidos struktūros kūrinį. Jei jau buvo kas nors, ką poetas norėjo "perlieti į klausytojų širdis", tai tėvynės meilės tikėjimas. Meniniu atžvilgiu poetas augščiausiai pakyla "Vaidilos Giesmėje" ir "Pasakojime". Ta pastaroji ypač, penkiolikos skiemenų baltomis eilėmis, yra lenkų kalbos ir eilėdaros ir epo puikiausiu pavyzdžiu.

Bet kai Mickevičius sumanė parašyti "Poną Tadą", jis panaudojo visiškai skirtingą metrinę formą (įrodymas, kad jis nemėgo kartotis) ir, būtent, jis paėmė lenkų poezijoje populiarią try-

likos skiemenų eilutę su vienoda cezūra (eilėraščio eilutės pauzos tarpas) po septinto skiemens, rimuodamas poromis. Ir čia jis pasirodė tikras meistras, neturįs sau lygaus ir niekieno nepralenktas. "Pono Tado" eiliavimas, kaip ir kitų Mickevičiaus poemų, nenutolsta nuo tradicijos, neturi savyje jokių "nustelbiančių" naujybių ar kokių nors ritmo ar rimo ekstravagancijų, bet visgi tikrovėje yra neginčijamai *naujas*, originalus, tikras mickevičinis. Tas eiliavimas yra galingas ir spindintis, turi naują ritmo posūkį. Nors cezūra vis toje pačioje vietoje ir svarbieji kirčiai lygiais tarpais išdėstyti, eiliavimas, nors ir prie pagrindinio ritminio tempo vienodumo, yra labai įvairus, gyvas ir laisvas dėl savo pašalinių kirčių išdėstymo, rimų konstrukcijos, pabrėžiant žodžių ir paskirų išsireiškimų vertę ir reikšmę ritminėje eilėje.

Panašiai ir su kalba. Ją sudaro žodžiai paprasti, paimti iš gyvosios kalbos, visiems suprantami. Vengia neologizmų ir kitokių "meistrysčių", nesileidžia į eksperimentus ir virtuozavimą, taip būdingą Slovackiui, Norvidui ar Malčevskiui. Betgi iš tos paprastos medžiagos Mickevičius sukuria stilių ne tik, nepalyginti, aiškų, ryškų ir precizišką, ne tik neapgaulingą, aprašant kaip daiktus, taip ir psichologinį vyksmą, bet ir pilną pavergiančios jėgos, šviesos, spalvingumo, epinio tikslumo ir jausminės dinamikos. Ir visa tai yra todėl, kad jis puikiai valdo kalbą, moka parinkti žodžius, juos naudoti, jungti ir derinti į nuostabią vienumą.

Tai tokia poemos kalba ir eiliavimas poemos, kuri teisingai yra pavadinta "lenkiškumo įamžinimu", įamžinimu poezijoje pagrindinių lenkų ypatybių, kaip jos vystėsi amžių bėgyje su visomis gerosiomis ir blogosiomis pusėmis. "Ponas Tadas" yra gryna epopėja ir temos (visos visuomenės vaizdavimas) ir istorinės epochos (Napoleono karų laikotarpis) parinkime ir medžiagos sugrupavime, kur pirmon eilėn išslenka epinės detalės, tartum vienodas teises suteikdamas visiems gyvenimo poreiškiams, nekreipiant dėmesio į jų moralinę ar visuomeninę vertę (kiekvienas epiškas poetas yra "nemoralus" — yra pasakęs Jozef Wittlin, rašydamas apie "Poną Tadą"), skirdamas jiems vienodo meninio susidomėjimo ir tokio pat preciziškumo. Fenomenali Mickevičiaus atmintis, sustiprinta meilės ir ilgesio, daro stebuklus, atkurdama pilną, spalvingą ir jau į praeitį beslenkantį senosios lenkų bajorijos gyvenimą, bajorijos — tų žmonių, kurie gyvena glaudžiame ryšyje su gamta, kurie tikrovėje sudaro jos integraliąją dalį. Taigi, ne tik žmonės, bet ir lietuviškoji gamta tapo įamžinta poemoje.

Adomo Mickevičiaus namas Naugarduke

Epinis tikslumas ir vispusiškas visuomeninio gyvenimo atvaizdavimas yra svarbiausias poemos struktūros pagrindas. Jo fabula šakojasi į dvi akcijas: Tado ir Zosės reikalai ir ginčo dėl pilaitės ir kun. Robako ir jo politinės misijos. Abidvi tos akcijos jungiasi iš dalies, nors antrojoje dalyje dominuoja Robakas, ir vystosi fone labai gausių epizodų, vaizduojančių žmonių užsiėmimą, o gal geriau tarus, Soplicovo gyventojų ir jų svečių žaidimus ir pramogas.

"Ponas Tadas" yra epopėja, bet, žinoma, sumoderninta (vienintelė tokia pasaulinėje literatūroje), su gausiomis lyrinėmis digresijomis, net asmeniškumais, kurių Mickevičius nesivaržo, priverstas prisiminimų ir nostalgijos. Ir jie priklauso prie stipriausių ir jautriausių poemos vietų, tuo jai suteikdami dar labiau žmogiškų ir universalumo ypatybių.

Tas faktas, kad Mickevičiaus kūrybos lobyne galima rasti "Vėlines" šalia "Pono Tado", rodo, kaip fenomenaliai jo kūryba yra turtinga ir vešli, laisvai viešpataujanti ant įvairių "poetiš-

Adomo Mickevičiaus namas Kaune

kų pasaulių", ant įvairių formų. Ir čia vēl, kaip ir kituose Mickevičiaus kūriniuose, sutinkame jo originalų priėjimą prie literatūrinio meno, kuris buvo dar prieš jį pradėtas. Romantiškos dramos prototipu, be abejo, yra Goethės "Faustas", bet Mickevičius iš jo paėmė tik bendrus rėmus, kuriuos paskui užpildė ar tai visiškai originalia medžiaga ar bent struktūriškai surišta su kitais literatūriniais šaltiniais, pvz., tuolaikiniu prancūzų teatru.

Žinoma, yra pagrindinių skirtumų tarp paskirų "Vėlinių" dalių. Ir tos pačios "Vėlinės" savo suplanavimu ir numeracija atrodo paslaptingos. II-ją dalį gal tinkamiausia būtų pavadinti trimis sudramintomis baladėmis (apie vaikus skaistykloje, apie žiaurų poną ir neištikimą merginą), kurios atvaizduotos liaudiškųjų "vėlinių" fone. Tai nėra drama pilna žodžio prasme (trūksta joje akcijos, kuri rištų veiksmą), bet gal ji būtų labiau panaši į operą, su chorais, solo, duetais ir deklamacijomis. Poetas stengiasi tas tris balades surišti bendra idėja, jog žemėje turi kentėti, kad pakliūtum į "rojų". Bendra nuotaika persunkta paslaptingumo ir rimties. Taipgi sugebančiai panaudoti kontrastai, įvedant paskirus asmenis, yra ir tam tikras dramatiškas įtempimas, pabaigoje pasirodant jauno nusižudėlio dvasiai.

Vadinamosios T dalies, niekad neišbaigtos, fragmentai yra įdomūs savo motyvais ir idėjomis, o ypatingai puikus yra burtininko kreipimasis, sudarąs lyg simfoninę poemą su kaskart didėjančiais motyvais skausmo, rezignacijos, priespaudos, nevilties; motyvais, jaudinančiai ir nuostabiai koncentruota išraiška vaizduojančiais žmogiškųjų pastangų tuštumą.

"Vėlinių" IV dalis yra anų laikų lenkų poezijos unikumas. Niekad prieš tai erotinės meilės jausmas nebuvo atvaizduotas taip stipriai ir jautriai, taip teisingai. Niekad meilė dar nebuvo atvaizduota kaip fatalinė, naikinanti metafizinė galybė, galinti nuvesti ligi beprotystės ir savižudybės. Ir niekad pagaliau paskiri tos meilės momentai, fazės, konfliktai, jos pakilimas ir nusiminimas, laimė ir kentėjimas, džiaugsmas ir skausmas, jautrumas ir neapykanta nebuvo taip giliai žmogiškai aptarti. Toji dalis betgi negalima būtų pavadinti drama, tai, tikriau tarus, sudramintas nelaimingo įsimylėjėlio monologas; monologas, turis daugiau jėgos nei scenos iš II dalies. Visa drama vyksta vaiduoklio—Gustavo viduje. Chaotiškame jo meilės istorijoje atpasakojime, jo vizijose, jo šėlime blyksteri tam tikri ivykiai, vaizdai, vidujai konfliktai ir kovos, diskusijos ir ginčai ir staigūs neištikimos mylimosios apkaltinimai. Visuma sudaro vizijos įspūdį, tai būtų nelyginant sapnas, kas meniniu atžvilgiu pilnai pateisina tiek chaotišką struktūrą, tiek ir visas kitas nenaturalybes, kaip tai įvairūs paslaptingi ženklai ir pagaliau visa tai, poemą persunkianti neįprasta atmosfera.

"Vēlinių III dalis mažai ką bendro turi su pirmutinėmis dalimis, išskyrus Konrado asmenį (Gustavo transfiguracija) ir vieną sceną iš apeigų, primenančią II dalį. Struktūros atžvilgiu ta dalis yra žymiai komplikuotesnė. Ją sudaro dviejų skirtingų rūšių scenos. Kai kurios jų (scena kalėjime, Varšuvos salionas ir balius pas Senatorių), paremtos tikrų įvykių ir asmenų medžiaga, žinoma, atitinkamai poetiškai pertvarkyta. Antroji serija — tai vizijų ir simbolikos scenos. Prie jų reikėtų priskirti Prologą, Improvizaciją, tris paveikslus (kun. Petro, Jievos ir Senatoriaus), o taipgi ir scenas kapinėse. Abu pasauliai poetui vienodai "realūs", jis netgi mano, kad pagrindinė "Vėlinių" idėja yra nežemiškojo pasaulio įtaka žemiškajam, kas dalimi net teigiamai atsiliepia poemos visumai. Bet vis dėlto ta trečioji dalis "Vėlinių", geriau tarus, yra eilė dramatinių scenų, sujungta ne Konrado asmenimi ir ne kokiais nors kitais struktūriniais ryšiais, o kaip tik patriotinio religinio ir mistinio lyrizmo karščiu. Patriotinis elementas reiškiasi įvairiomis formomis: pusiau poetiškame aprašyme apie Vilniaus jaunimo persekiojimą, viziniuose Konrado prasiveržimuose Improvizacijoje ir jo kovoje prieš Dievą už laimę ir tautos didybę, pranašiškoje kun. Petro vizijoje, kurioj dar sykį ir dar stipriau nei "Konrade Valenrode", parodoma "tautos išgelbėtojo" koncepcija, pagaliau ir satyriškai groteskinėse Varšuvos saliono ir Baliaus pas Senatorių scenose. Religinis jausmas pasireiškia lygiai prometėjiškame Konrado maište, kaip ir kun. Petro nusižeminime. Visa tai jungiama giliu mistiškumu, kuris taipgi visaip įvairuoja: žmogiškas būtybes apsupa įvairių rūšių dvasiomis (pačiame Prologe jų keletas yra), atkeltomis iš viduramžių ir naujesnių laikų mistikos. Jis netgi nesivaržo to mistiškumo pasisemti ir iš liaudies demonologijos (egzorcizmų scena).

"Vėlinių" kalba dar sykį įrodo Mickevičiaus sugebėjimą valdyti įvairias kalbos "sistemas". Čia sutinkame įvairias epinio stiliaus rūšis (Sobolevskio pasakojimas), sutinkame ir dramatinio stiliaus (dialogas kalėjime, salione ir baliuje), yra satyrinio-groteskinio (balius) ir pagaliau netrūksta lyrizmo, didelės skalės lyrizmo, pradedant Konrado prasiveržimais, įskaitant dangiškus vaizdus iš Jievos vizijų ligi vizinių kun. Petro susižavėjimų.

Mickevičius, palyginti, paliko nedaug lyrikos, bet tarp jo kūrinių yra patvarios vertės per-

Namas, kuriame gyveno Adomas Mickevičius, Vilniuje.

lų. "Odė jaunystei" yra klasikinės odės ir šviečiamojo amžiaus idealų atnaujinimas. "Burininkas" vaizduoja romantinį individualizmą. Erotiniai eilėraščiai ir sonetai vaizduoja amžinus meilės jausmus ir jų gausingą įvairumą krištoliniai vientisose, aiškiose ir permatomose formose. "Krymo sonetai" yra augštos rūšies aprašomosios ir dramatinės lyrikos (dialogų ir vyksmo elementų sutaikymas) pavyzdžiai. Religinėmis temomis lyrika — tai vėl nuostabus "grynosios" lyrikos pavaizdavimas, išreiškiąs tyrą jausmą tiesiogine forma, be jokių materialinių elementų, paimtų iš istorinio pasaulio, o dažnai ir jokių intelektualinių koncepcijų. Betgi ta lyrika suteikia tartum bet kurios religijos esmę: beribės Dievo galybės ir savo paties ribotumo ir mažumo pajautimą, paties fakto garbinimą, kad Dievas yra ir teikiasi "svečiuotis žmogiškosios dvasios nameliuose". Nėra jokių skundų, priekaištų nei gailesio. Vienintelis gailesys ir skausmas tai tik dėl to, kad jis jaučia, jog savo širdyje nuolatos "kryžiuoja" Dievą.

3. *Politinė ir moralinė veikla*

Mickevičiaus negalima laikyti "profesionalu" politiku, kaip tai dažnai su juo buvo daroma, ir taipgi negalima iš jo reikalauti apipbrėžtos, konsękventiškos politinės programos. Jis savo politinėje veikloje yra buvęs poetu ir gal dar labiau romantiškesniu nei savo poezijoje. Vadovavosi jausmu, intuicija, įkvėpimu, toje srityje išskirdamas bet kokį racionalizmą, taigi ir nustatytas politines ir visuomenines programas. Niekados jis nepriklausė jokiai politinei partijai ir, nors jo pažiūros dažnai pasirodydavo radikalios ir revoliucinės, tai dėl to visgi negalima būtų jo vadinti nei demokratu, nei respublikonu ar socialistu.

Jo "programos" ir veiklos rūšis keisdavosi pagal aplinkybes ir "istorinį momentą". Viena, ką jis turėjo nuolatinį ir nesikeičiantį, ypač emigraciniame laikotarpyje, tai buvo jo susidomėjimas bendrais reikalais ir visuomeniškos veiklos reikalo pajautimas. Jis priklausė tokiai

romantikų rūšiai, kurie nenusisuka nuo pasaulio, bet kaip tik priešingai — nori jį performuoti savo idealų šventove, kitaip sakant, trokšta savo "poeziją perkelti į gyvenimą".

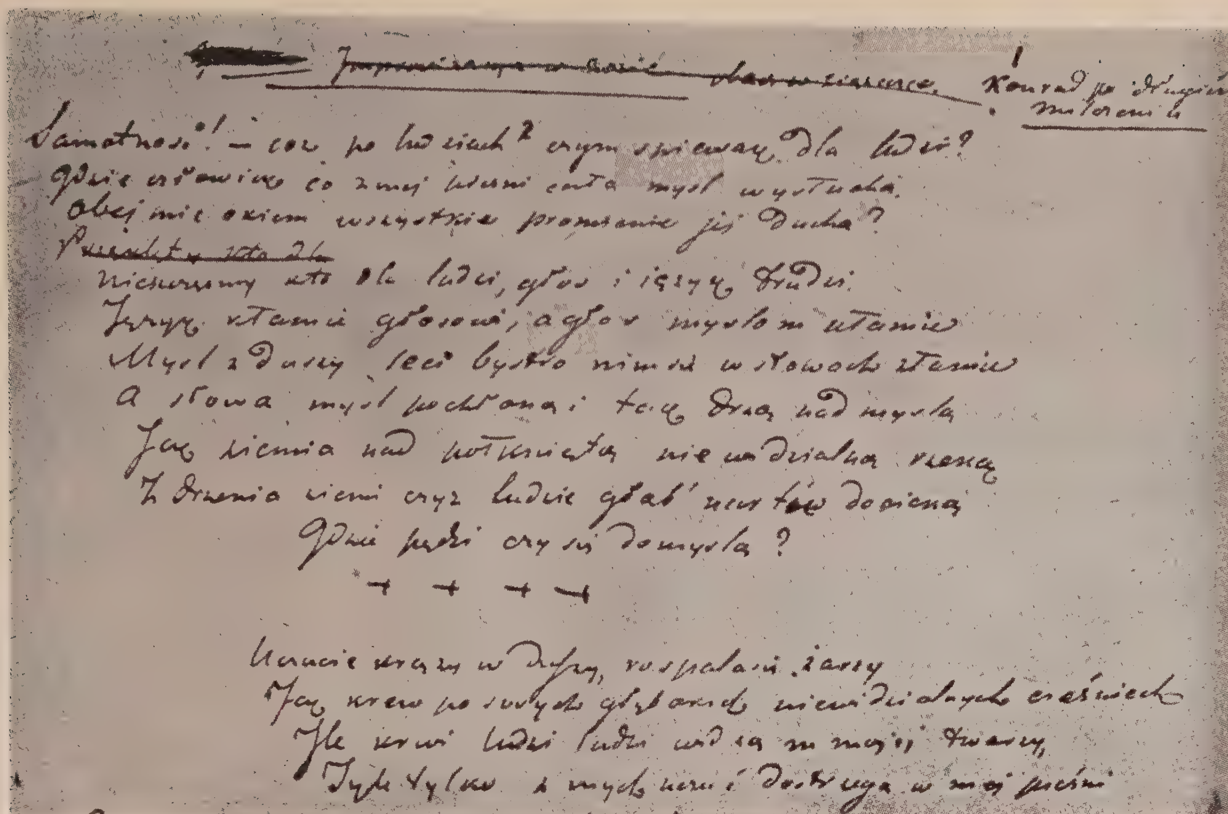
Jau universiteto laikais jis yra vienas pagrindinių Filomatų draugijos ir jų vadovaujamų kitų smulkesnių studentų būrelių organizatorių. Jis tada parodo savo nuostabų organizatoriaus talentą, savo energiją, užsidegimą, prisirišimą prie draugijos, konspiracinių metodų pažinojimą ir įgimtas vado ypatybes. Pradžioje suprastas kaip "savęs lavinimosi" ratelis, ta draugija pamažu plėtė tikslus ir savo veiklos ribas. Ir tikriausiai būtų buvę apimti visi politiniai tikslai, jei ji nebūtų tapusi per anksti Novosilcovo sunaikinta.

Mickevičiui esant emigracijoje, jo veikla jau įgauna visiškai skirtingo charakterio. Vilniuje buvo konkretus, pozityvus organizacinis darbas. Paryžiuje Mickevičiui visų pirmiausia rūpėjo išlaikyti augštą savo tautiečių moralinį lygį, jam rūpėjo gelbėti tautos dvasią, kovoti su pesimizmu ir nusiminimu, rūpėjo palaikyti tikėjimą ateitimi. Tuo tikslu jis parašė "Lenkų tautos ir lenkų piligrimų knygas" (1832). Jose jis sąmoningai, pedagoginiais tikslais, idealizuoja Lenkijos praeitį ir "piligrimams" pateikia kažką panašaus į moralinių ir politinių mokslų katekizmą. Taigi, visų pirma tai yra moralinė, bet ne politinė programa, ir ji nepatraukė emigracijos, bet sukėlė entuziazmą tarp prancūzų pažangių katalikų grupės ir padarė įtakos garsiems "Paroles d'un Croyant", kurių autorius yra žymiausias tos grupės atstovas Lamennais.

Panašaus pobūdžio buvo ir Mickevičiaus straipsniai jo redaguotame "Lenkų piligrime", nors čia, reikalui verčiant, aktualūs politiniai klausimai jau daugiau vietos užima. Jo kursas galėtų būti apibūdintas kaip pažangus humanitarinis, bet lygiagrečiai jis yra tiksliai religiniai moralus. Jis nuolatos Lenkijos klausimą jungia su visos žmonijos klausimu, su "tautų" reikalu, "tautas" pastatydamas kaip priešingybę valdžioms ir "kabinetams". Tuo atgvilgiu jis atrodytų lyg artimas lenkų ir vakarų europieškajai demokratijai, kaip ir savo proklamuotu tikėjimu masėmis. Jis tas mases laiko objektyviosios tiesos kūrėju ir jų jausmuose ir prote ješko tikrumo kriterijaus. Panašiai gi galvojo ir Lamennais. Bet Mickevičius skiriasi nuo demokratų tuo, kad jis jau yra pasmerkęs racionalistines programas, ypatingai taikomas visuomeninio klausimo sprendimui, o taipgi ir nuolatos pabrėždamas religinio ir moralinio elemento reikšmę ir svarbą bet kokioje politinėje veikloje. Jo mistinės mesianistinės idėjos irgi neturėjo daug bendra su demokratija.

Mistikos laikotarpyje tie skirtumai pasireiškia dar stipriau. Tikėjimą masėmis pakeičia absoliutus tikėjimas į individo "pašaukimą", individo, kuris vienintelis yra laikomas tikruoju tiesos ir tikrumo šaltiniu ir kurio misija yra vadovavimas ir vedimas žmonių į jo išsvajotą didingą ateitį. Tie žmonijos vadai, jo supratimu, turi būti žmonės, bet tobulesni nei kiti ir "švarūs" moraliai net iki šventumo. Todėl ir jų valdymas neveda iki despotizmo, nes despotizmas, pagal poetą, tai ne vieno žmogaus valdymas, bet valdymas be meilės, ir šitaip valdyti gali vienas žmogus arba ir grupės. Pasikeičia ir kitos poeto pažiūros į įvairias pagrindines problemas. Jo nuomone, pažanga priklauso nuo mūsų "vidinės būtybės" išsivystymo, nuo jos artėjimo prie Dievo; liaudis tai nebūtinai tik kaimiečiai ir darbininkai. Jai priklauso visi "kenčiantieji ir išsiilgę", žmonės laisvos dvasios, nežiūrint jų kilmės ir socialinės padėties. Vienodai sudvasintas yra laisvės, švietimo ir net materialinio skurdo apibrėžimas. Net ir tėvynės idėja nepasikeičia: nenorime Lenkijos kitokios, kaip tik einančios Dievo valios keliu — šaukia poetas, dabar, kai tuo tarpu seniau buvo nusistatęs prieš bet kokį mintijimą apie būsimosios Lenkijos santvarką.

Kai dėl italų Legiono, tai Mickevičius čia parodė žymiai blaivesnę ir praktiškesnę politinę pažiūrą nei emigracijos dauguma, kuri nuo to laiko, kai Europoje prasidėjo revoliucinis judėjimas, spyrėsi, kad krašte būtų organizuojamas sukilimas. Jam atrodė, kad geriau būtų sukurti lenkų armijos dalinį prie italų kariuomenės, kovojančios su Austrija ir atitinkamu momentu galinčios persikelti į kraštą. Bet Mickevičius visgi nebūtų buvęs ano meto Mickevičium, jei būtų apsiribojęs vien tik tokio dalinio organizavimu. Jis sukūrė tam kariniam vienetui ir ideologinę programą, jau anksčiau minėtą "Taisyklių rinkinys" (arba "Politinis simbolis"), kuris yra būdingas religinių ir mesianistinių šūkių bei socialinių reformų radikalinių programų junginys. Jis vaizduojasi katalikiškąją Romą žmonijos priešakyje, kovojančią už laisvę, Lenkija tu žmonių priešakyje kaip laisvės, lygybės ir socialinio teisingumo tvirtovę.

Adomo Mickevičiaus rankraštis — Konrado improvizacija

Poeto bendradarbiavimas "Liaudies tribūnoje" reiškėsi jo daugiau kaip šimtu prancūziškai parašytų straipsnių, skelbiančių kraštutiniai revoliucines ir respublikoniškas idėjas. Šiuo atžvilgiu Mickevičius žygiavo pirmoje eilėje su radikalais ir socialistais. Bet jis skyrėsi nuo jų "Napoleono idėjos" garsinimu, taigi, savotiško mesianizmo, paremto tikėjimu didžiais žmonėmis.

Ryšium su prasidėjusia Prancūzijoje reakcija ir "Liaudies tribūnos" sustabdymu Mickevičius keletui metų pasitraukė iš politinės arenos, pasitenkindamas kuklia bibliotekininko tarnyba. Bet tie šešeri metai neužgesino "jo vidinės ugnies". 1855 m. jis vėl pakilo darbui, dabar organizuoti lenkų legioną prie turkų armijos kovai su Rusija. Jį dirbdamas mirė, kaip karys sargyboje, Konstantinopolyje 1855 m. lapkričio mėn.

* * *

Mickevičiaus reikšmė lenkų literatūroje yra milžiniška. Tai buvo pirmas tikrasis genijus, peraugęs visus ligi jo buvusius lenkų poetus, neišskiriant ir Jono Kochanowskio, savo talento didumu ir turtingumu, savo kūrinių verte ir reikšme, savo vieta slavų ir Vakarų Europos literatūroje, ir savo įtaka. Suprantama, kad kai kurių jo kūrinių išbujojęs romantizmas buvo tik praeinančių srovių atspindis. Be to, specifinis lenkiškųjų problemų nagrinėjimas kitataučiams jį daro iš dalies ir svetimu, tačiau Mickevičiaus didingumas ir universalumas glūdi jo kūryboje, išeinančioje už romantizmo, turinčioje pastovios ir visuotinės vertės, kad net lenkiškąsias temas vaizduodamas romantiškai ar realistiškai, jis joms kartais yra suteikęs visuotinės reikšmės.

Mickevičiaus įtaka lenkų poezijai ir tautiniam gyvenimui tebejaučiama ir dabar. Žinoma, ji nesuprantama taip, kad būtų sutinkama su jo "mokymu". Jo mokyme, kaip jau ir paprastai pasitaiko net ir didžiausiems genijams, yra dalykų pastovių ir dalykų, kurie praėjo su juos iškėlusia epocha. Bet tai, kas visiems laikams išliks, yra jo dvasia, psichinis tipas, vidujo gyvenimo ritmas, neišsenkama dvasinė energija, platūs jo tikėjimo ir jausmo horizontai, pažiūra į pasaulį, kuriame jo kilnus idealizmas jungėsi ne tik su savo tautos, bet ir viso pasaulio meile.

Vilnius 19 a. pradžioje (Przybylskio pieš.)

IŠ ADOMO MICKEVIČIAUS

PONO TADO

Į Ž A N G A

Tėvyne Lietuva, meilesnė už sveikatą! —
Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato,
Kas jau tavęs neteko. Nūn tave vaizduoju
Aš ilgesy grožiu sujaudintas tavuoju.

Šventoji Motina, Čenstakavos gynėja,[1])
Tavim ir Aušros vartai Vilniuje garsėja.
Tu Naugarduko žmones su pilim globoji,
Išgydė ir mane šventa globa Tavoji.
Kai sergantį mane motutė Tau aukojo,
Apmirę akys vėl gyvybe suliepsnojo
Ir tuoj galėjau aš prie Tavo slenksčio stoti,
Kad grąžinai sveikatą Dievui padėkoti.
Taip Tu ir mus grąžinsi į Tėvynę mielą.
Dabar gi neški mano ilgesingą sielą
Į tas kalvas miškingas, į lankas žaliąsias,
Kur Nemunas plačiai bangoja mėlynasis;
Į tuos laukus derlingus, pasėliais spalvotus,
Paauksintų kviečių, balkšvų rugelių plotus,
Kur gintarinės svērės, kaip pusnis grikučiai,
Kur rausta dobilai ir padirvio žvangučiai.
O viskas apsupta ežia, kaip juosta, lygia,
Joje laukinių kriaušių šen ir ten pridygę.

Išvertė V. Mykolaitis-Putinas.

1) Lenkijoje visiems yra žinomas Čenstakavoj Švenčiausios Panelės paveikslas. Lietuvoje gi garsūs yra savo stebuklais šv. Panelės paveikslai Aušros Vartuose Vilniuje, taip pat Naugarduke, Žirovicuose, Borūnuose. — A. Mickevičius.

LIETUVOS GIRIOS

Medžiai Panerio, Svitežio ir Kuselevo!
Kurių tankios šakos šitiek amžių žaliavo
Ir malonioje ūksmėje savo vėdino
Galvas Vytenio, Mindaugo ir Gedimino,
Kai Panery, tarp girių, šisai atsidūręs,[1])
Lokio odą pagulęs ir ugnį sukūręs,
Klausėsi žodžių krivių krivaičio Lizdeikos
Ir Neries ūžesio bei srauniosios Vileikos
Užliūliuotas, ten vilką plieninį sapnavo,
O iš pačių dievų sau įsakymą gavo
Steigti miestą! Taip giriose gimti turėjo
Vilnius, kurs ilgainiui taip plačiai pagarsėjo.
Iš to Vilniaus išėjo kiti kunigaikščiai,
Mūsų Kęstutis, Algirdas ir Algirdaičiai,
Mūsų krašto valdovai, kariautojai narsūs
Ir miškuose tėvynės medžiotojai garsūs.
Rodo tai, kad šiandien reikėtų tik vieno
Mūsų Lietuvai — girių tankiausių ir plieno.
Girios! tas dar po jūsų tankynę medžiojo,
Kurs paskutinis Vytauto šalmą nešiojo.[2])
Paskutinis ant sosto pas mus Jogailaitis,
Lietuvos paskutinis garsus karalaitis.
Medžiai mano! Jei Dievo apveizda norėtų
Sugrąžinti mane vėl atgal prie tų vietų,
Kur aš gimiau, ar tektų ir jus pamatyti,
Jus, tarp kurių aš mėgdavau mažas lakstyti?
Ar dar gyvas Baublys, kurs savy sutalpina[3])
Dvylika asmenų, ir visa ta šeimyna
Jojo stuobrio viduj dargi gali sėdėti?

....

Girios mano! kas metai kiek iškerta jūsų
Kirviai pirklių ir valdančių Lietuvą rusų!
Skriaudžia paukščius, taip mėgstančius jūsų oši-
/mą,
Ir poetą, kurs semia čia sau įkvėpimo.

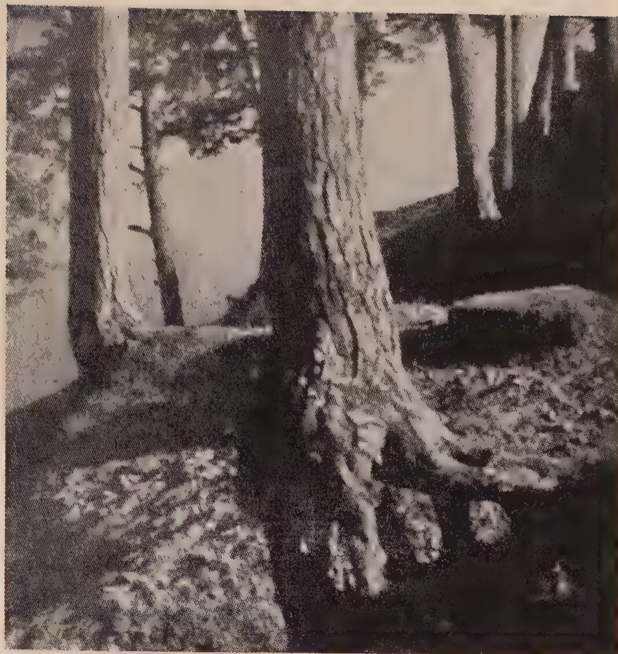
....

Kiek ir manoji siela minčių iš jūs gavo!
Lyg medžiotojas, bijąs draugų pajuokimo,

1) Pagal padavimą, didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas Panerių kalne plieninį vilką sapnavęs ir, krivių krivaičiui Lizdeikai pritariant, įkūrė toje vietoje Vilniaus miestą. — **A. Mickevičius.**

2) Zigmantas Augustas senoviniu papročiu apėmė Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos sostą; prisijuosė kardą ir apsivainikavo šalmu. Labai mėgdavo medžioklę. — **A. Mickevičius.**

3) Raseinių apskrityje, žemaičių raštininko Poškos dvare, augo Baubliu vadinamas ąžuolas, kurį stabmeldžių laikais laikė šventenybe. To didžiulio ąžuolo išpuvusiame stuobryje Poška įsteigė senovinių Lietuvos palaikų muziejų. — **A. Mickevičius.**

Neries krantai prie Vilniaus

Kad nekliudė, pabėgęs nuo būrio jaunimo,
Kiek minčių aš pas jus sumedžioti galėjau,
Kai medžioklę užmiršęs, ant kelmo sėdėjau,
Ir žilabarzdės samanos prie mano kojų
Švietė iš po mėlynų tamsių uogienojų;
O ant kalnelių spindinčios bruknių uogelės
Raudonavo skaisčiai, lyg karolių akelės;
Gi viršuje tamsu — tiktai šakos kabėjo,
Lyg debesis koks tirštas ir žalias, be vėjo.
Virš tų skliautų žaliuojančių viesulas kaukė,
ūžė, lyg aimanuodamas, staugė ir šaukė.
Kas per vaizdas! Norėdavau įsitikėti,
Kad virš mano galvos jurės ėmė budėti.
Apačioje matai lyg kad miesto griuvėsius:
Čia šakotas kalades, ten lygius puvėsius,
Ten nulaužtų šakų pasidraikiusią krūvą,
Ąžuolo stuobrys ten, lyg rentinys koks, pūva.
Gi gelmė tamsios girios baugina kiekvieną,
Ten josios šeimininkai sulindę gyvena:
Meškos, vilkai, šernai. Prieangyj išblaškyti
Guli kaulai išdrįsusių girią lankyti
Neatsargių svečių. Ten, iš vidurio miško,
Lyg koks čiurkšlys, žiūrėk, jau į viršų ištiško
Elnio ragai, tai žybtelės gelsvas žvėrelis,
Lyg kad gęstąs už medžių miške žiburėlis.
Darosi vėl ramu, tik augštai iš lazdyno
Margas genys dundendamas pasikardino
Ir nuskrido, bet vėl kažkur medį kapoja,
Lyg pasislėpęs vaikas, kai auklę vilioja.

Išvertė K. Šakenis.

MAIŠTO PRADMUO ADOMO MICKEVIČIAUS KŪRYBOJE

ANTANAS MACEINA

1.

Baigęs paskutinį savo romaną (1880), Dostojevskis įrašė į savo pastabų knygutę: "Visoje Europoje man neteko užeiti tokios Dievo neigimo jėgos, kokią ašen "Broliuose Karamzovuose" įdėjau į Ivano lūpas".[1]) Jeigu tačiau jis būtų žinojęs, kad jau 1832 metais Paryžiuje buvo išėjusi Adomo Mickevičiaus "Vėlinių" trečioji dalis, vargu jis būtų šitaip gyręsis, nes Konrado didžiojoje improvizacijoje[2]) maištas prieš Dievą yra išreikštas žymiai smarkiau, negu Ivano ir net paties Inkvizitoriaus žodžiais. Ivanas, kaip žinome, Dievo neneigia. Jis pripažįsta Jį "paprastai ir neabejodamas"; ir ne tik Jį. Ivanas pripažįsta taip pat "Jo visažinojimą ir Jo tikslą". Jis tik atmeta "šį Dievo pasaulį" todėl, kad jame esančių kentėjimų, ypač vaikų kančios, jis negali suderinti su mylinčio Kūrėjo ir Palaikytojo buvimu. "Suprask mane tinkamai", sako Ivanas savo broliui Aliošai; "ne Dievo aš nepriimu, bet tiktai Jo sukurto pasaulio".[3]) Nekalto kūdikio skausmais pagrįsta pasaulio sutartinė jam atrodo esanti per brangiai įvertinta. Bent jo piniginė neleidžianti jam "tiek už įėjimą mokėti". Todėl jis skuba "grąžinti įėjimo bilietą". Ivanas maišto nekelia. Jis tik šaltai nusisuka nuo pasaulio *kaip Viešpaties kūrinio*. Todėl jo apmąstymai yra, tiesa, labai logiški, kartu skeptiški ir ironiški. Savo viduje Ivanas nėra kovotojas.

Tuo tarpu Mickevičiaus sukilimas prieš Dievą, išreikštas minėtoje improvizacijoje, yra visiškai kitokio pobūdžio. "Vėlinių" Konradas sukyla ne prieš pasaulį, bet tiesiog prieš *patį Dievą*, prieš jo prigimtį ir prieš Jo esmę. Jis mėgina traukti Jį į teismą, kaip Senojo Testamento Jobas. Konradas nėra nusigrįžėlis, bet, sakykime, "išsišokėlis": jis drąsiai artinasi prie Viešpaties ir kalba į Jį "jausmo jėga", tikėdamas galįs Dievui paskelbti "kovą dar sunkesnę, negu velnias: šis grūmėsi išmintim, širdim kovoti aš šaukiu."[4]) Be abejo, Konradas žino, kad Dievo prigimties griuvėsiais jis nepavers; užtat jis tikisi Jo "valdžios sritį" sukrėsiąs. Jis jaučiasi esąs toks galingas, jog žvelgiąs į Viešpaties esmę: jo sparnas siekiąs net pačią Dievo būtį. Dostojevskio gyvenimo klausimas, kankinęs jį visą laiką, buvo: "Yra Dievas, ar nėra jokio Dievo" (Br. Kar. 1198). Mickevičius šio klausimo visiškai nekelia. Dievo buvimu jis nė kiek neabejoja. Tačiau jis reikalauja, kad Dievas jaučiamai įsijungtų į istorijos vyksmą ir jį kreiptų žmonių laimei bei gerovei. O kai šie reikalavimai yra neišgirstami, poetas paskelbia Dievui kovą, grasindamas tarti kartų kartoms žodį, kad Dievas yra "ne pasaulio Tėvas, bet... caras" (p. 90). Atmesdamas pasaulį, Ivanas Karamazovas žengia nihilizmo keliu. Tiesa, jis trokšta naudotis gyvenimu ir gerti jo taurę "iki dugno" (Br. Kar. 416), bet tiktai ligi trisdešimtųjų savo amžiaus metų. Tada šią taurę jis svies į šalį ir išeis. Kur — jis nežino dar nė pats. Kiekvienu tačiau atveju pasaulio keitimo ir atnaujinimo darbe jis nedalyvaus, nes ši žemė esanti tiktai "bedėsnis, prakeiktas ir velnio valdomas chaosas" (Br. Kar. t. p.). Konradas, priešingai, pripažįsta veiklos prasmę net ir tuo atveju, jeigu Dievas savoje tyloje ir pasidarytų žmogui nesurandamas. Maištas prieš Dievą žmogaus kūrybinių jėgų, Mickevičiaus pažiūra, anaiptol neišsekina. Priešingai, *kūrybinė kūrinio galia labiausiai įsitempia kaip tik jo susikirtime su Kūrėju:*

"*Niekados taip nejutau, kaip dabar kad juntu!*
Šiandien mano zenitas!...
Šiandien man skirta valanda;
Šiandien kuo stipriausiai įtempsiu sielos
sparnus" (p. 84), —

sako Konradas savo maištavimo naktį. Anksčiau jo daina "numirus buvo" (p. 79), bet dabar "keliasi iš naujo", trokšdama kraujo kaip vampyras, trokšdama keršto "su Dievu — o tegul ir be Dievo". Bet šis jo kerštas nėra tik sunaikinimas, bet

1) Cit. N. v. Arseniew, Die russische Literatur der Neuzeit und der Gegengenwart, 37 p. Mainz 1929.

2) Trečiojoje "Vėlinių" dalyje yra dvi to paties Konrado improvizacijos: **mažoji,** kurioje jis vadina save ereliu, o kitus žmones — mažų paukštelių būriu, kuris erelį išvydęs, sminga žemėn. Vis dėlto šiam išdidžiam ereliui pastoja kelią milžiniškas varnas, temdęs jo kelią ir maišas jo mintis. Ši mažoji improvizacija yra tarsi įvadas bei santrauka to, ką paskui Konradas išvystė **didžiojoje.**

3) Die Brueder Karamasow, p. 426-27 p. Piper, Muenchen 1923.

4) "Vėlinių" ir "Odės jaunystei" ir "Konrado Valenrodo" tekstai yra cituojami iš M. Biržiškos "Iš Adomo Mickevičiaus raštų", Kaunas 1927, tik maža vienur kitur pakeičiant (sutr. B).

kartu ir statyba. Kūrybiniu savo polėkiu jis nori visą tautą paversti gyva giesme ir tuo padaryti didesnį stebuklą, negu Dievas, būtent: užtraukti "laimės giesmę" (p. 86), tačiau ne žodžiais, kaip kiekvienas poetas, o *gyvomis sielomis*. Žmonės jam turį būti "lyg mintys ir žodžiai", iš kurių jis kaip tik ir nupins šią "laimės giesmę". Vadinasi, Konrado maištas yra nepaprastai pozityvus. Tai, ko amžiais nepadarė Dievas, ryžtasi padaryti Konradas. Tai jis perkeis pasaulio prigimtį, tai jis pergalės kančią ir net mirtį, tai jis suderins Dievo kaip Meilės buvimą su nekaltųjų skausmais, ko neįstengė suderinti Ivanas. Iš jo poetinės giesmės išaugs nauja žemė ir naujas dangus.

Šiuo savo pasiryžimu perkurti žemę "su Dievu — o tegul ir be Dievo" Konradas yra mūsų laikams žymiai artimesnis, negu Ivanas Karamazovas. Mūsosios istorijos tarpsnis juk nenori (tiesiog net bijo!) baigti savo kelio nihilizmu. Šiandieninis žmogus Vakaruose ir Rytuose (ypač ten!) pasaulio anaiptol neneigia. Priešingai, jis pripažįsta jį visa savo širdimi; regi jame savo veiklos prasmę ir net įpareigojimą šiai veiklai; mėgina teikti savai kūrybai tikslo net ir Dievo nebuvimo arba Jo neradimo atveju. Ivanas Karamazovas yra perdaug rusiškas, vadinasi, vienašališkas, todėl vargu ar jis gali virsti bendru prasmenimi būsimam žmonijos keliui. Sutikime, kad ironiškas jo nusigrįžimas nuo pasaulio ir yra *logiškai* pagrįstas; *psichologiškai* tačiau jis neatitinka dabartinio žmonijos nusistatymo savomis jėgomis perkeisti pasaulį. Šiuo atžvilgiu Mickevičiaus Konradas yra žymiai aktualesnis. Jis skleidžia savo sparnus "nuo Rytų lig Vakarų", jungia savyje rytietišką eschatologinę dvasią su vakarietišku užsidegimu veikti, žvelgia ne tik į ateitį, į "Sibilės knygą", kurioje yra užrašyti "pasaulių likimai", bet kartu ir į dabartinę žemę, kurioje yra likęs jo kūnas, jo širdis ir jo meilė (plg. p. 85). Jis jaučiasi žemei įpareigotas ir nori šį įsipareigojimą atlikti. Mickevičiaus Konrade atsispindi ne tik paties poeto gyvenimo kelias, bet ir dabartinio istorijos tarpsnio veidas. O šis veidas yra *veidas ugniavagio Prometėjaus*.

O. Walzelis yra pasakęs, kad Prometėjaus simbolis slepia savyje ne tik tai, kad poetas savinasi kuriančiąją Dievo jėgą, bet ir tai, kad jis jaučiasi esąs Dievui lygus ir ryžtasi dėl šios lygybės kentėti.[5]) Visos šios prometėjiško nusistatymo savybės gyvena Konrade augščiausiame laipsnyje. Jis yra *poetas*, kreipiąs savo giesmę tiktai į Dievą ir į gamtą, nes tik jie esą jos verti (plg. p. 83). Jis esąs "*kūrėjas* gimęs", kuriam jėga kurti kilusi iš to paties šaltinio, kaip ir Dievui (plg. p. 85). Jis galop yra pasiryžęs patirti, ar jis "augščiausias, o gal tik *išdidęs*" (p. 84). Todėl nors Mickevičius Prometėjaus vardo ir nevartoja, tačiau savo Konradu jis tęsia toliau amžiną žmogaus maišto temą ir įsijungia į ilgą eilę poetų — sukilėlių (nuo Aischilo ligi Shelley ir Goethės), kurie šią temą savo kūriniuose yra daugiau ar mažiau lietę ir išvystę.

5) Das Prometheussymbol von Shaftesbury zu Goethe, p. 56, Muenchen 1932.

2.

Maišto pradų esama ne tik Adomo Mickevičiaus kūryboje, bet ir pačioje jo prigimtyje. Trečiosios "Vėlinių" dalies prologe Angelas Sargas kreipiasi į miegantį kalinį:

"Ką tu žvaigždžių takuos regėjai,
Nutraukei vis žemyn, kaip vandenų kriokliai,
Į požemių urvynus krisdami,
Kad traukia su savim ir žiedus ir lapus"[6])

Šiais žodžiais angelas išreiškia ne tik miegančiojo kalinio (Gustavo-Konrado) likimą, bet sykiu ir paties poeto gyvenimo kelią. Iš tikro, *Mickevičiaus dvasia buvo pažymėta giliu ir pavojingu dualizmu*. Vaikščioti žvaigždžių takais, kilti mistiniuose regėjimuose augščiau žemiškosios būties ir sykiu aistringai veržtis į kasdieninės tikrovės veiklą net ligi politinių programų kūrimo — štai du nedarnūs Mickevičiaus prigimties bruožai. Tiesa, jų dėka jis pasiekė dabartinės savo didybės ir kaip poetas ir kaip tautos vadovas. Tačiau dėl jų jis turėjo nemaža kentėti ir regėti nevieno savo sumanymo sudužimą. Būdamas lietuviškos kilmės, Mickevičius savaime linko į mistiką, kuri jį vedė į susidomėjimą tautiniais papročiais, ypač animistiniu vėlių kultu, į gilų Mergelės Marijos garbinimą[7]), į kovą su proto persvara mene ir gyvenime. Betgi tas pats mistinis polinkis vertė jį svajotojiškai aiškinti Lenkijos kaip tautų Kristaus pašaukimą, pasiduoti naiviam bei ligūstam Tovianskio misticizmui, pseudomoksliškai skelbti "slavų rasės" vaidmenį žmonijos istorijoje.

St. Šalkauskis "Vėlinių" Konrado pasisakymą, esą šis turįs du sparnu, kuriuos išplėsiąs

6) Minėtoje M. Biržiškos knygoje "Vėlinių" trečiosios dalies prologo nėra.

7) Šis garbinimas yra ryškus ne tik Mickevičiaus jaunų dienų "Himne Mergelei Marijai jos Apreiškimo dieną" (1820); bet ir "Vėlinių" trečiojoje dalyje (plg. Konrado sudraudimą neminėti Marijos vardo dainuškose ir Jievos viziją), ir galop "Pono Tado" įžangoje, kur poetas, užuot kreipęsis į mūzą, prašo Aušros Vartų Mariją teikti jam įkvėpimo Lietuvos kloniams ir kalneliams apdainuoti.

Lelevelio salė
Vilniaus universitete

"nuo Rytų lig Vakarų", aiškino savo metu kaip pavyzdį lietuvių tautos dvasios, pašauktos derinti savyje rytietiškus bei vakarietiškus kultūros elementus ir sukurti iš jų darnią pusiausvyrą.[8]) Deja, pačiame Mickevičiuje dviejų pasaulių elementai nebuvo suvesti sintezėn. Mistikas ir maištininkas — šie du amžini žmogaus dvasios pradai — gyveno Mickevičiaus sieloje vienas šalia kito, ir būtų tiesiog neįmanoma nuspręsti, katras iš jų pirmauja jo gyvenime bei kūryboje. Šalia nuostabiai mistiško Jievos regėjimo ("Vėlinių" trečiosios dalies ketvirtoji scena) stovi demoniška Gustavo išpažintis ("Vėlinių" ketvirtojoje dalyje) arba minėtoji Konrado improvizacija. Šalia skvarbaus žvilgio į būtį ir į laiką, kaip Mickevičių mums vaizduoja V. Vankavičiaus paveikslas (poetas ant Adjudago uolos Kryme) arba kunigo Petro regėjimas ("Vėlinių" trečiosios dalies penktoji scena), šiurpiu nesusipratimu dvelkia ir tai, kad tik keturiolika savo gyvenimo metų (1820-34) Mickevičius skyrė poetinei kūrybai.

[8]) Plg. jo straipsnį "Adomas Mickevičius", "Židinys" nr. 1, 1924 m.

Tuo tarpu brandžiausias jo tarpsnis (1834-55) buvo paaukotas tremties politikai. Būdamas toks aiškiaregis poetiniuose savo susimąstymuose, Mickevičius vis dėlto negalėjo suvokti, kad *tautos prisikėlimas niekados neįvyksta pabėgėlių legiono "galybe"*. Garbindamas Lenkiją kaip mesiją, kuriai skirta atpirkt pasaulio tautas, jis nesuprato, kad slavų viršūnė yra ne lenkai, bet *rusai* ir kad tik šų pastarųjų problemos išsprendimas nulems ateities santykius Rytuose.

Reikia, be abejo, pripažinti, kad Mickevičius įstengė pergalėti savos prigimties nedarną ir iš pagrindinių savo gyvenimo krizių išeiti nesudužęs. Šimtametės gimimo sukakties proga (1898) Vl. Solowjovas pasakė Mickevičiaus garbei kalbą, kurioje iškėlė tris poeto gyvenimo pavojus: nelaiminga meilė Marijai Vereščekaitei, 1830-31 metų sukilimo nepasisekimas ir susidėjimas su Tovianskiu bei "Lenkų piligrimų knygų" indeksavimas. Visus šiuos pavojus Mickevičius laimingai pergalėjo. "Iš sudužimo asmeninės laimės", sako Solovjovas", jis išėjo nenusivylęs, nevirtęs mizantropu ir pesimistu; tautinės laimės sudužimas nepadarė jo abejingu kosmopolitu; kova už religinius savo vidaus įsitikinimus su viršiniu autoritetu nepastūmėjo jo į Bažnyčios priešų eiles".[9]) Tai yra visiškai tiesa. Vis dėlto šie įvairūs sudužimai bei krizės rodo, kad Mickevičius savo viduje nebuvo tiktai mistikas, tik regėtojas bei pranašas, bet kad jis kartu jautė reikalo priešintis gyvenimo linkmei, stoti su ja į kovą, nepaisydamas, ar galės ją laimėti. Šiandien todėl, švenčiant šimtmetę jo mirties sukaktį (1855-1955), gera yra susimąstyti ties šiuo poeto maištinguoju pradu; ne todėl, kad jis būtų mums paskatinantis *pavyzdys*, bet todėl, kad jo šviesoje atsiskleidžia žmogiškoji didybė, net jeigu jai ir yra lemta galų gale kristi ir sudužti. Moraliniu savo didingumu Mickevičius iš tikro yra didžiulė šviesa tamsiame tremties kelyje.

Šauksmas maištauti, būtent, maištauti prieš senąją *visuomenę* suskambėjo pirmą sykį Mickevičiaus "Odėje jaunystei" (1820), kurioje randame pagrindines poeto idėjas, vėliau išvystytas ir pagilintas kituose kūriniuose: buržuazinės kasdienybės panieką, jėgos garbinimą, pastangą atnaujinti pasaulį kūrybiniu žmogaus veikimu. Jau pats šio eilėraščio motto nurodo jo linkmę. Mickevičius cituoja Fr. Schillerio žodžius: "Und die alten Formen stürzen ein — ir senos formos griūva", kuriuos paskui išskleidžia eilėraščio turinyje. Čia, senoje žemėje, gyvena "beširdės ir bedvasės griaučių tautos". Jaunystė negali tarp jų išsitekti. Ji turi prisisegti sparnus ir skristi "į sritis, kur aistra daro stebuklus". Savąja "saulės akimi" ji turi peržvelgti "žmonijos visą daugenybę nuo galo iki galo". Jeigu ji pažiūrės žemyn, tai pamatys tiktai pamazgas, skendinčias amžių rūkuose: "Tai žemė". Būdinga, kad Mickevičius žemėje regi padarą, tarsi šliužą, kuris yra "pats sau yrėjas, vairas ir laivas". Jis vadina jį *savimeiliu*. Tačiau tai yra simbolis naujosios istorijos žmogus apskritai. Mickevičiui yra baisus šis šliužo individualizmas, todėl jis kviečia jaunimą susijungti "petys į petį":

"Mintis vienan sušaukim židinin,
Ir židinin vienan dvasia".

Tada žmogiškasis kūrybinis aktas bus kaip anasai pirmykštis Viešpaties fiat, kurį ištarus

"...ūžia vėjai, teka vandenynai,
augštybėj saulės ir žvaigždynai".

Žmonijos "kurčia naktis" bus pergalėta, "sielos pasaulis kelsis iš maišaties", nes "jaunystė jį savo isčioje pradės". Baigdamas Mickevičius sveikina "laisvės aušrinę" kaip pirmataką "išgelbėjimo saulės".

Šis eilėraštis, gražiu St. Szpotanskio pasakymu, yra "drąsus pirštinės metimas visam ano meto pasauliui".[10]) Tai maištas prieš paveldėtas gyvenimo formas, prieš buržuazinį paskendimą kasdienybėje tarsi pamazgose, prieš individualizmą, persekiojantį silpnesniuosius: anasai šliužas sprogsta, begainiodamas "smulkesnių šliužų gyvius". "Ode jaunystei" Mickevičius pradėjo savo kaip maištininko kelią".[11])

Epinėje savo poemoje "Konrade Valenrode" (1828) jis ėjo šiuo keliu toliau, sukildamas jau prieš tradicinę krikščioniškąją *moralę*. Valenrodas, kryžuočių ordino dar vaikystėje iš Lietuvos pagrobtas ir neva krikščioniškai auklėjamas, sielos gelmėse pasilieka ištikimas savos tautos senajai religijai. Vienuolio Albiono, kuris buvo irgi lietuvis belaisvis, įtakoje jis ugdo baisią min-

---

9) Wl. Solowjews Werke, Bd. 7, S. 431, herausg. v. Wl. Szylkarski, Freiburg i.

10) Adam Mickiewicz et le romantisme, p. 53, Paris.

11) Mistinis atsakymas į "Odės jaunystei" aistrą veikti bei kurti yra Mickevičiaus eilėraštis "Romantiškumas" (1821). Tiesa, ir jame poetas sukyla prieš savo meto racionalizmą, neigiantį bet kokį mistinį gyvenimo pradą. Jis gina gyvąsias tiesas ir liepia turėti širdį ir žvelgti į širdį, nes jausmas bei tikėjimas daugiau pasako, negu protas. Tačiau pasisukimas į liaudies mistiką neveda žmogaus į kūrybinius žygius, į kuriuos poetas taip entuziastingai kvietė jaunimą prieš metus laiko. Štai kodėl iš liaudies mistikos išaugęs "Vėlinių" antrosios ir ketvirtosios dalies Gustavas pajėgė tik nusižudyti, bet ne sukilti ir kurti. "Romantiškumas" tik patvirtina tai, kad Mickevičiuje gyveno du nedarnūs pradai.

tį atkeršyti kryžuočiams. Dėl savo narso ir doro gyvenimo Valenrodas yra išrenkamas ordino didžiuoju mistru. Tai ir yra laikas, kurio jis savo kerštui laukė nuo pat jaunystės. Paėmęs ordino valdžią į savo rankas, Valenrodas įpainioja vokiečius į karą su lietuviais, tačiau taip, kad riterių armija yra visiškai sunaikinama ir jų valdomos sritys siaubte nusiaubiamos:

Atskaitos laukiat iš valdymo mano?
Žvelkit į lauką, kūnais nuguldytą,
Į sodžius, miestus, kuriuos ugnis ėda;
Regit — ant kalno vėjas verčia sniegą,—
Tai jūs pastipus kariuomenė miega" (B 168).

Išdavimui išėjus aikštėn ir slaptiems ordino teisėjams pasmerkus Konradą mirti, šis ramiai išgeria nuodų taurę ir užmerkia akis, prisimindamas Senojo Testamento Samsoną: "Sutriuškinti rūmą ir žūti po rūmu".

Lenkai literatūros istorikai (Szpotanski, Chlebovski) nenori sutikti, kad Mickevičiaus "Konradas Valendrodas" būtų "keršto ir išdavimo apologija", kaip jį dažnai vadina Vakarų kritikai.[12]) Jie norėtų šioje poemoje matyti tiktai istorinį praeities gyvenimo kovų vaizdą, kada kerštas ir išdavimas buvo kasdieninės priemonės priešui sunaikinti. Ir vis dėlto taip nėra. "Konradas Valenrodas" yra anaiptol ne istorinė poema. Jis yra šauksmas į kovą su anuometiniais Lietuvos bei Lenkijos prispaudėjais rusais. Vokiečių ordinas čia yra tik *poetinė* priedanga, po kuria jausti *tikrasis* Lietuvos priešas. Prieš jį tad rašė Mickevičius savo poemą ir su juo kovoti jis kvietė savąją generaciją. Todėl W. Weintraubas teisingai šį veikalą laiko dvasiniu 1830 metų revoliucijos pradininku.[13]) Būdinga, kad praėjusiojo karo metu Palestinoje pasirodė hebraiškas "Konrad Valenrodo" vertimas: žydų tautai, tada sunkiai kovojusiai už savo egzistenciją Rytuose, šio veikalo linkmė buvo tikrai priimtina, nes ji puikiai sutapo su Senojo Testamento keršto dėsniu. Kad Mickevičius Valenrodo išdavimą bei kerštą laiko ne vienkartiniu tik jo paties darbu, bet *sektiniu žygiu*, rodo poemos pabaiga. Imdamas nuodų taurę, Valenrodas siūlo ją ir savo mokytojui bei auklėtojui Albionui. Tačiau šis jos negeria, pasiteisindamas:

"Ne, aš negersiu, — noriu ranka savo
Tau sūnau mielas, akis uždaryti,
Gyventi, kad šlovę didžių darbų tavo
Paskelbęs svietui amžiais išlaikyčiau.
Apeisiu miestus Lietuvos ir sodžius,
Kur tik nueisiu, giesmelė ras kelią:
Karžygiams dainius garsiai skelbs jo žodžius,
Motina jauna giedos prie lopšelio" (B 167).

Vadinasi, Valenrodo darbas siūlomas apdainuoti kaip nuostabus žygis tautos istorijoje. Dar daugiau: Albionas pastebi, kad "iš tos giesmės kils mūsų kaulų keršintojas". Tai yra Didonos žodžiai, pasakyti Enejui, kai šis, ją pamatęs, ruošėsi iškeliauti į jam likimo skirtą Italiją (plg. "Enejidos" 4 giesmę. Dėdamas juos į Albiono lūpas ir taikydamas Valenrodo žygiui, Mickevičius aiškiai norėjo pasakyti, kad *Valenrodo kerštas bei išdavimas yra normali priemonė kovoje su tėvynės priešais;* kad turįs atsirasti kitas, kuris Valenrodo darbą pakartotų ir tuo būdu išvaduotų iš priespaudos. Grįžimas į stabmeldiškąją moralę "Konrado Valenrodo" poemoje yra nepaneigiamas. Mickevičius pasirodo joje kaip dorinis maištininkas.

Tais pačiais metais Rusijoje buvo parašyta ir trumpa, bet labai įtampi poema "Farys" (1828), kurioje poeto maištinga nuotaika išsivysto toliau, apimdama šį sykį jau šalia žmogaus esantį *gamtos pasaulį*. Užsėdęs juodą "kaip audros debesys" žirgą, beduinas šauna per smėlio dykumą. Viskas turi trauktis jam iš kelio: kalnai ir miškai, akmens ir pesliai, kaulai ir uraganai. Dykuma yra gamtos pradų egzistencijos erdvė, kurioje jie vieninteliai nakvoja ir tiesia savo palapines. Žmogui čia nėra ko veikti. Čia nėra nei kelio raiteliui nei ganyklos žirgui. Jeigu vis dėlto žmogus drįsta į šią jam esmingai svetimą sritį įsibrauti, jis nebegrįžta atgal. Todėl dykuma ir perspėja beduiną. "Tai padūkęs! kur jis skuba" — stebisi dykumos sienas saugą akmens. Juk ten jo galvos neapsaugos nuo "aštrių saulės strėlių" nei "žaliaplaukė palmė, nei baltos palapinės drobė". Viršum raitelio skraidą pesliai krankia jam:

"Tu ir tavo žirgas paikas!
Juk aplink lavonų tvaikas!"

Tą patį kartoja ir smėlio audrose žuvusiųjų karavanų kaulai, ir uraganai. Tačiau raitelis nieko nenusigąsta. Į gamtos grėsmę jis atsako:

"Šuolis skriejančio žirgelio!
Jūs kalnai, miškai iš kelio".

Tai lyg savotiškas refrenas, kuriuo yra perpintas visas Mickevičiaus eilėraštis ir kuriuo išreiškiama žmogaus didybė jo santykiuose su gamta. Raitelis pergali galop visas kliūtis ir pasiekia sritį, kurioje nuostabiai tylu. Žvaigždės žiūri į jį nustebusiomis "auksinėmis akimis", nes jo "žemėje jau nieko nebuvo". Jis vienas džiau-

[12]) Plg. C. Regamey, Adam Mickiewicz. Homme et poète, p. 14, Lausane 1949.

[13]) The Poetry of Adam Mickiewicz, p. 132, Der Haag 1954.

F A R Y S (J. Kossak)

giasi savo pergale, atsikvėpia "giliai ir plačiai". Jo mintis strėle sminga į mėlyną bedugnę ir skrenda vis augščiau ir augščiau, kol galop paskęsta danguje. — W. Weintraubas sako, kad "Farys" esanti "palaimos poema, džiaugsmo prasiveržimas"[14]), ir visai teisingai. Vis dėlto šiame eilėraštyje glūdįs "pirmykštis jausmas" yra kilęs ne iš žmogaus vienybės su gamta, kaip, sakysime, J. Slovackio "Šveicarijoje" (1838), bet, atvirkščiai, iš žmogaus priešginybės gamtiniam pasauliui, tiesiog iš dvasios maišto prieš gamtą ir prieš visas jos jėgas. "Faryje" atvaizduotas žmogus yra ne gamtos draugas,ne svajotojas jos prieglobstyje, bet *gamtos nugalėtojas.* Išdidžiu savo rankos mostu jis atstumia visas jos viliones ir skrenda tiktai savo paties minčių vedamas. Dykumų raiteliui žalia palmė "siūlo vaisių ir pavėsio", tačiau veltui. Raitelis jai sušunka, išrausiąs ją iš šaknų, ir "palmė iš gėdos pabėga ir slepiasi oazės gelmėse". Buržuazinis kasdienybės patogumas čia yra atmetamas. Prieš Rousseau skelbtą laimingą bei ramų gyvenimą gamtoje Mickevičius stato kovą su jos galybėmis. "Farys" yra poetinė interpretacija pirmykščių Apreiškimo žodžių: "Palenkite sau žemę ir viešpataukite" (Gen 1, 28).

Ženkime dar vieną žingsnį priekin, pralenkime gamtą, ir rasime jau *Dievą,* kartu taip pat ir Mickevičiaus minėtąją Konrado improvizaciją kaip poeto atsakymą į krikščionybės skelbimą, kad "Dievas yra Meilė" (1 Jon 4, 8). Dykumų raitelis jau pergalėjo gamtinį pasaulį. Dabar jis jau stovi Viešpaties akivaizdoje. Danguje paskendusi jo siela susitelkia ir susimąsto, tačiau ne tam, kad duotų "gyrių, garbę ir dėkojimą Sėdinčiajam soste" (Apr 4, 9), bet kad Jam taip pat paskelbtų nepermaldaujamą kovą; kad Jį nuo sosto nuverstų ir pati Jo vietą užimtų. Nuo kovos su visuomene, su morale, su gamta Mickevičius labai nuosekliai žengia į kovą su pačiu Dievu. Konrado improvizacija "Vėlinių" trečiojoje dalyje yra galingiausia šios pastarosios kovos išraiška. Mickevičius nebuvo pirmutinis, kuris kūrinio sukilimą prieš kūrėją pasirinktų tema savai poezijai. Tačiau tai, kuo šis sukilimas Mickevičiaus veikale yra būdingas, yra *asmeninis jo bruožas.*

Buvodamas Romoje 1830 metais, poetas patyrė, kad Varšuvoje prasidėjo sukilimas ir kad

14) Op. cit. 114 p.

sukilėliai norėtų jį, "Gražinos" ir "Konrado Valenrodo" kūrėją, matyti kovojančiame krašte. Tačiau Mickevičius nesiskubino. Jis vilkino ištisus mėnesius, keliavo į Poznanę per Paryžiu (!) ir pasiekė Lenkijos sieną tada, kai sukilimas jau buvo beveik visiškai užgniaužtas. Tėvynės katastrofa giliai sukrėtė jo sielą, o draugų priekaištai, esą jis tyčiomis vėlinęsis,[15]) giliai žeidė jo savimeilę. Todėl jis atsisakė nuo savo plano slaptomis vykti į Varšuvą, pasitraukė į Drezdeną irčia parašė ne tik "Lenkijos piligrimų knygas" (1832), šią "emigrantų evangeliją" (Weintraub), bet tuo pačiu metu ir "Vėlinių" trečiąją dalį. Grynai *formaliai* žiūrint, ši trečioji dalis yra tęsinys "Vėlinių", kurias poetas pradėjo dar Kaune ir kurių antroji ir ketvirtoji dalis buvo išleistos jau 1823 metais. Esmėje tačiau ši trečioji dalis yra brūkšnis per visą Mickevičiaus praeitį. *Gustavas,* antrosios ir ketvirtosios dalies pagrindinis veikėjas, miršta, o jo vietoje gema *Konradas* (nemaišyti jo su Konradu Valenrodu!) — demoniška dvasia, galingas dainius ir maištininkas, "erelis danguje", kuris simbolizuoja paties Mickevičiaus tuometinę nuotaiką ir ryžtą.

4.

Aischilas, kurdamas savo "Prikaltąjį Prometėjų", nesutapdė savojo Aš su šia mitologine būtybe: Prometėjus jam buvo tiktai simbolis. Tuo tarpu Mickevičius ir Konradas yra vienas ir tas pat. Improvizacijos pabaigoje krito apalpęs ne tik Konradas, bet ir Mickevičius buvo iš ryto (improvizacija buvo rašyta naktį) savo draugo Odyniec atrastas šalia lovos be sąmonės. Konrado lūpomis kalbėjo į Dievą ne kokia nors grynai poetinė, legendarinė būtybė, bet pats poetas sviedė Kūrėjui nepaprastų priekaištų bei grasinimų. Todėl Konrado improvizacija yra daugiau, negu tik poezijos veikalas. Ji yra *asmeninis Mickevičiaus ginčas su Dievu.* Tautinės nelaimės akivaizdoje poetas jautėsi visiškai pasimetęs. Lenkija buvo virtusi, kaip Mickevičius ją vaizduoja prakalboje trečiajai "Vėlinių" daliai, "nuolatinio, nepavargstamo ir nepermaldaujamo tironų siautėjimo" vieta. Jos pačios jėgos buvo per silpnos, kad galėtų nusikratyti rusų jungu. Europos tautos jai pagalbon neskubėjo.[16]) Beliko tik Dievas, pasaulio likimo Valdovas, kuris vienintelis galėjo padėti kenčiančiai tautai. Todėl Konradas savo improvizacijoje ir kreipiasi į Jį, tačiau ne maldos žodžiais pagalbai išprašyti, bet *reikalaudamas* pasidalinti su juo dieviškąja galia ir *grasindamas* paneigti Viešpatį *kaip Meilę,* jei Jis Konrado reikalavimo neišklausytų. Be abejo, kritimas nuo tokios svaiginančios ir netikros viršūnės buvo neišvengiamas, ir Konradas sudužo savo didybėje. Vis dėlto *paskutinio* neigiančio žodžio jis neištarė. Jis nebuvo velnias, o tik žmogus, klystąs, kovojąs, puoląs, bet taip pat mylįs ir kenčiąs. Todėl maldomis "danguje ir žemėje" jis buvo išgelbėtas iš nebūties bedugnės ir apvalytas nuo klaidingos didybės.

Trečioji tad "Vėlinių" dalis yra ne tik maišto, bet kartu ir išskaistinimo drama. Jos veiksmu nusivalė ne tik Konradas, bet ir pats poetas. Aną improvizacijos naktį Mickevičius aiškiai paregėjo, kad jis yra ne augščiausias, o *tiktai išdidęs;* kad kūrybinės žmogaus jėgos nėra to paties šaltinio išplauka, kaip Viešpaties Dievo; kad kūriniškumo žymė net ir didžiausiame genijuje atveria nebūtį, kuri traukia į save kiekvieną puikuolį. Ir iš tikro, daugiau prie prometėjizmo Mickevičius savo kūryboje nebegrįžo. Po dvejų metų parašytas "Ponas Tadas" (1834) yra saulėtas ir ramus, pilnas tylaus susikaupimo ir pagarbos būčiai. Vėlesnieji lyriniai jo eilėraščiai (pvz. "Naujai pražydo medžiai", "Mano ašaros tekėjo", "Kai mano lavonas" ir k.), kurių jis mažа teparašė, yra nepaprastai liūdni, pilni nevilties ir tiesiog priešingi kovingam "Odės jaunystei" arba "Fario" entuziazmui. Paskelbęs Dievui kovą ir ją pralaimėjęs, Mickevičius nebeturėjo kur toliau eiti. Jam beliko arba užkietėti ir savo pralaimėjime, virsti demonišku, arba prisipažinti esant kūriniu ir nusilenkti prieš Kūrėją. Jis pasirinko antrąjį kelią: *nusilenkė, nes daug mylėjo.* Kai prie apalpusio Konrado ginčinasi piktosios dvasios su gerosiomis, pirmasis angelas sako:

---

[15]) Priekaištų dėl pasivėlinimo darė Mickevičiui net jo draugai rusai. Vienas iš jų, S. Klustin, rašė poetui iš Ženevos: "Būtų buvę gražu ir kilnu tenai mirti. Gyvenimas juk mums ir yra tiktai mirties pasirinkimas. Jūs turėjote rankose labai gražią mirtį, bet leidote jai išsprukti. Tai liūdna" (cit. C. Regamey, Adam Mickiewicz, p. 16). — Kodėl Mickevičius lyg ir tyčiomis delsė, sunku šiandien išaiškinti. Gal todėl, kad Romoje jis buvo pradėjęs "plačiai gyventi" (Regamey, ibd.), o gal todėl, kad kaip tik tuo metu vyko jo sielos lūžis, liečiąs jo pažiūras į slavų vaidmenį pasaulio istorijoje.

[16]) Kokiu karteliu širdyje Mickevičius kalba apie ano meto Europą, gali paliudyti šie jo žodžiai minėtoje prakalboje: "Autorius norėjo savo tautai palikti teisingą Lietuvos istorijos eilės metų atsiminimą. Gailestingoms Europos tautoms, verkiančioms Lenkijos, mūsų tauta gali tiktai sušukti, kaip anoms nevykėlėms Jėruzalės moterims Išganytojas: Jėruzalės dukterys, verkite ne manęs, bet pačios savęs" (cit. vok. vertimas: Totenfeier, uebersetzt v. S. Lipiner, p. 108, Leipzig 1887). Šie Mickevičiaus žodžiai galima visu svoriu pakartoti ir dabar ryšium su pasaulio užuojauta Lietuvai arba Lenkijai.

"Jis Tavęs, Dieve, negarbino ir nepažino;
Tavęs, visų daiktų Nešėjau ir Vedėjau!
Taip pat Tavęs, o Išganytojau pasaulio:
Jis niekados Tavęs neprašė, nemaldavo".

Tačiau antrasis angelas, prisimindamas Šventraščio Mariją Magdaleną, atsako:

"Bet jis nešiojos gilią pagarbą Tavo Motinai!
Jis mylėjo savo tautą, visus mylėjo, mylėjo (visa".

Ir ši meilė sulaikė Konradą nuo paskutinio žodžio, kad Dievas yra ne pasaulio Tėvas, bet . . . caras (plg. B. 90).[17]) Ji išgelbėjo jį iš užkietėjimo ir atskleidė jam kitokį kelią. Drezdene Mickevičius baigė savo sukilėlišką tarpsnį ir pamažu leido savyje augti mistikui. Tiesa, šis mistikas nuvedė paskui jį vėl į šunkelius Tovianskio "mokslo" pavidalu. Tačiau poetas nusikratė ir Tovianskio ligūstumu ir pasiliko ligi mirties tylios ir kantrios aukos kelyje. Šį tad kelią jis piršo ir Lenkijai. Solovjovas teisingai pastebi, kad Mickevičiaus teorija, esą, Lenkija yra tautų Kristus, pašauktas atpirkti pasaulį, *teologiškai* neišlaiko jokios kritikos: pasaulis yra sykį visiems amžiams atpirktas *Nazareto Kristaus,* ir joks kitas "Kristus" — nei asmeniniu, nei sutelktiniu pavidalu — nebepasirodys. Tačiau gražu šioje teorijoje yra tai, kad Mickevičius suprato, jog "pergalė nėra duodama veltui", ir kad jis Lenkijoje regėjo ne "triumfuojantį, bet kenčiantį Mesiją" (op. cit. 426). Kančios kelias buvo Mickevičiaus tolimesnis kelias, ir jį siūlė jis pavergtai savo tautai. Šis kelias yra aktualus, ir šiandien, nes Rytai yra atsidūrę dabar tokioje pat padėtyje, kaip ir Mickevičiaus laikais. Todėl ir šiandien pasitikėjimas viena tik viršine jėga yra apgaulingas. Ir šiandien reikia prisipažinti prie *kančios kelio* ir jį išeiti ligi galo. Mickevičius — sukilėlis ir sykiu sudužėlis — yra šio kelio gairė. Akermano dykumose klaidžiodamas jis jautėsi taip, kaip ir mes šiandien Vakarų pasaulyje:

"Stokim! Tylu čia! Gervės augštai plaukia:
Net sakalo akys jųjų nesuranda . . .
Gal čia išgirsim iš Lietuvos gandą . . .
Ne, ne! Dar jokim! Niekas dar nešaukia".[18])

Pastaba:

Šis straipsnis yra ištrauka iš didesnės studijos, autoriaus rengiamos Mickevičiaus sukakties proga. Jame yra praleistas Konrado improvizacijos *turinio* nagrinėjimas; tai autorius yra padaręs Münchene ėjusiame ir kun. V. Bagdonavičiaus redaguotame "Naujajame Gyvenime" 1946 ir dabar plačiau pakartojęs vokiškoje studijoje "Der Dichter des Prometheismus" (Zeitschrift für Ostforschung" 1955).

17) Šį žodį, kaip žinome, "Vėlinėse" ištaria ne Konradas, bet velnias.

18) Krymo sonetai. Akermano tyrai, paskutinių eilučių atpasakojimas.

ADOMAS MICKEVIČIUS

IŠ KRYMO SONETŲ

AKERMANO TYRAI

*Įplaukiau į erdvybę sauso okeano;
vežimas po žalumą braidžioja kaip luotas:
per banguojančias pievas, žiedais vainikuotas,
irstaus tarp koralinių salučių bužano.[1])*

*Jau blėsta oras, niekur kelio nei kurhano;
stebiuos dangun: ten svinda debesys auksuotas,
ten žvėrinės išaušęs vyzdis spinduliuotas . . .
Tai blizga Dniestras, kyla lempa Akermano!*

*Stokim!... Kaip tylu!... Gervės, girdžiu, oru plaukia;
jų nepasietų smarkios sakalinės akys.
Girdžiu, kur ant žolės supasi plaštakės,*

*kur žaltys slidžiakrūtis per žolyną braukia . . .
Pratįso mano klausas, ar nepasikakins
gandu iš Lietuvos... Jokim, nieks nešaukia!...*

1) Bužanas — dideli Ukrainos žaliumų krūmai, kurie vasarą pražydę maloniu įvairumu puošia lygumas. — A. Mickevičius.

AJUDAGAS

*Mėgstu ant Ajudago rymodams matyti,
kaip putojančios bangos verpetais pūškuoja,
kaip sidabro vainikas juosia marių sritį
ir tarsi vaivorykštės aplinkui ratuoja.*

*Atsimušė į seklių sekliaus išblaškyti,
lyg didžiažuvių būriai krantus atakuoja,
paveldėtų sausumą, tačiau nuvaryti,
vėl kiaukerus, koralus ir perles tebešluoja.*

*Jaunasis dainiau! Lygiai ir tavo širdyje
aitra dažnai sujudin viesulas grumzdingas,
bet sveikas tau; pakėlęs kankles įkvėpimo,*

*anas tučtuojau žūva gelmėj užmiršimo,
ir už savęs palieka giesmes nemirtingas
Tavo garbei vainiką nupint ateityje.*

Išvertė Motiejus Gustaitis.

KELEIVIS

*Šalis turto bei grožio štai po mano pėda,
ties galva dangus giedras, šalia dailiosios lytys:
kodėl sielą vilioja tolimosios sritys
ir — deja! juo nutolęs laikas širdį ėda?*

*Lietuva! Tavo girios maloniau man gieda,
neg Baidaro lakštutės, Salgirio mergytės,
linksmiau tavo liūlynuos būdavo lankytis,
neg mindžiot ananasų ir mormedžių žiedą.*

*Taip toli! — taip įvairios vilyklės masina!
Kam gi sklaidus svajoju nuolatos merginą,
kurią dienom jaunystės taip įsimylėjau?*

*Ji brangioj tėvynėje, kurią pralaimėjau,
kur jai primena viskas jos širdies rinktinį,
mindama mano ženklus, ar bent mane mini?*

AUDRA

*Nurautos burės, žlugo vairas, vėtros bingsta,
bangios minios balsai, vandenpilų staugimas,
išsprūdo lynos, veltui dar jūreiviai imas,
kraujuotai saulė leidžias, ir jau viltis dingsta.*

*Susuko viesula; kalnyną vandeninį,
kurs iš bedugnių jurų kaukuroms marmėjo,
užkopo genijus mirties, ir laivop ėjo,
lyg karžygys bedaužąs mūrą paskutinį.*

*Tie guli pusgyviai, rankas užlaužė tasis,
"Sudiev" sakydamas, glėbin draugams šis puola,
prieš mirtį meldžias jieji mirčiai nuvaikyti.*

*Sėdėjo skyrium viens keleivis nekalbasis
ir manė: laimė tam, kas jėgose nupuola,
ir melstis moka, turi kam sudiev sakyti.*

Išvertė Kl. Jurgelionis

ADOMAS MICKEVIČIUS LIETUVIŲ LITERATŪROJE

VINCAS MACIŪNAS

I.

Dvi tautos susiduria prie abiem artimo Adomo Mickevičiaus vardo. Lenkams tai vienas iš pačių žymiųjų, gal net ir pats žymiausias jų literatūros rašytojas, o taip pat ir didelis patriotinės minties ugdytojas, kurio kūnas ilgainiui buvo priglaustas istorinėje jų tautos šventovėje — karališkoje Krokuvos Vavelio pilyje. Bet ir lietuviams Mickevičiaus vardas anaiptol nėra svetimas. Kilęs iš Didž. Lietuvos Kunigaikštijai priklausiusio krašto (beje, dar XVII a. Mickevičiai tebegyvenę grynai lietuviškoje Rodūnės parapijoje, iš kur nusikėlė prie netolimo Naugarduko. Plg. M. Biržiška, Mūsų raštų istorija, I, 2. leid. 1925 p. 47), Vilniuje (kur mokėsi) ir Kaune (kur mokytojavo) brandinęs savo kūrybines jėgas, "Gražinoje" ir "Konrade Valenrode" romantiškai išaukštinęs didžią Lietuvos praeitį, "Vėlinių" antrojoje dalyje poetiškai pavaizdavęs liaudies papročių kertelę ir parodęs klaikų Lietuvos baudžiauninku vargą, o trečiojoje dalyje iškėlęs skaudžią nuo rusų valdžios nukentėjusių Vilniaus studentų filomatų-filaretų dalią, "Pone Tade" su didžiule talento jėga nupiešęs margaspalvį ano meto Lietuvos bajorijos gyvenimą, davęs nepamirštamo grožio gimtosios šalies gamtos vaizdų, Lietuvą savo tėvyne vadinęs ir išreiškęs nemeluotai didelį netektos tėvynės ilgesį — tasai Mickevičius visada buvo mūsų visuomenės labai mėgiamas, plačiai skaitomas, o tautinio atgimimo gadynėje savo veikalais kaitino nevieno lietuvio patriotinius jausmus.

Nenuostabu, kad jis susilaukė daugiau lietuvių vertėjų, negu kuris kitas mums svetima kalba rašęs autorius. Galime išvardinti daugiau kaip pusšimtį mūsų literatų, kurie yra vertę vieną ar kitą Mickevičiaus veikalą, bent jo nuotrupą. Bene daugiausia kartų yra versta žinomoji Vilijos giesmė iš "Konrado Valenrodo"; ją yra vertę (ar atskirai ar drauge su visu "Konradu Valenrodu") V. Ažukalnis-Zagurskis, M. Godlevskis, E. J. Daukša, J. Brazaitis, S. Dagilis, J. Mačys-Kėkštas, V. Kudirka, Maironis, V. Mykolaitis-Putinas.

Tasai domėjimasis Mickevičiumi nebuvo koks trumpalaikis vienos kurios gadynės reiškinys, todėl Mickevičiaus veikalų lietuviškų vertimų ir iš viso paties Mickevičiaus vertinimo apžvalga vaizdžiai rodo ir daugiau kaip šimtmečio įvairuojančias mūsų literatūrinio ir apskritai visuomeninio gyvenimo tendencijas.

II.

Pirmąją Mickevičiaus veikalų lietuviškųjų vertimų apžvalgą davė Juozas Adomaitis savo straipsnyje "Mickiewicz w literaturze litewskiej", kurį įprastiniu Budrio slapyvardžiu 1885 m. paskelbė Petrapilio lenkiškame žurnale "Kraj" (straipsnis buvo pakartotas Mickevičiaus sukakčiai skirtoje kolektyvinėje knygoje, Petrapilyje 1898). Jo apžvalga nepilna ir netiksli, betgi pateikia ir labai įdomių žinių apie kai kuriuos spaudon nepatekusius vertimus, akivaizdžiai rodančius Mickevičiaus populiarumą lietuviškoje visuomenėje. Adomaitis-Budrys rašė, kad prieš porą metų girdėjęs vieną iš buvusiųjų Karaliaučiaus studentų (deja, nenurodo ką; gal. E. J. Daukšą?) deklamuojant puikiai išverstą Mickevičiaus "Redutą" ir "Farysą". Eilę smulkesnių dalykų, Moniuškos harmonizuotų, turį Lietuvos miestų dainos rateliai; girdėjęs, kad jie turį ir visą "Vėlinių" vertimą. Kai kas net esą liaudin patekę: Ukmergės aps. esą Mickevičiaus baladžių vertimų. Vilijos giesmė (Neris taj muso upelu moti) įgijusi jau liaudies dainos pobūdį. Suvalkijoje liaudis dainuojanti ištrauką iš "Vėlinių" (Bajsi ir tamsi naktele — t.y.: Cicho wszędzie...). Aišku, dabar sunku spręsti, kiek visa tai tikra, nes minimi vertimai nėra išlikę, o ir pačios žinios apie juos nėra kitų šaltinių paliudytos.

Vėliau kiek bibliografinių žinių apie Mickevičiaus lietuviškuosius vertimus pateikdavo jo veikalų vertėjai, pvz., J. Žilius ir kt. Randame jų ir pas lenkų autorius. Pvz., L. Stolarzewiczius savo knygoje "Bibliografja pism Mickiewicza" (1924) nurodo 6 lietuviškus vertimus; tai labai nedaug, ypač kad jis nežino ir tokių stambių, kaip "Gražinos" ar "Konrado Valenrodo" vertimų.

Plačią ir kruopščiai surankiotą bibliografiją parūpino M. Brenšteinas (M. Brensztejn, Bibliografja utworow Mickiewicza przełożonych na język litewski — Żrodla mocy, 1927 nr. 1; yra ir atspaudas). Autorius žymėjo ne tik stambiuosius dalykus, bet ir smulkmenas, išmėtytas įvairioje lietuvių periodikoje. Betgi ir jo bibliografiją galime papildyti, ypač vėliau aptikus naujos rankraštinės medžiagos. Kai ką reiktų ir pataisyti. Antai Brenšteinas nurodo, kad Vilijos giesmę esąs išvertęs A. Maciejauskas, A. Geležninko slapyvardžiu 1905 m. išleistoje savo knygelėje "Jaunikaičiams dienos". Faktiškai betgi ten yra įdėtas kiek pataisytas Dagilio vertimas, imtas iš jo 1891 m. "Lietuviško šiupinio". Remdamasis Adomaičiu-Budriu, Brenšteinas spėja, kad 1885 m. buvęs spausdinamas Dagilėlio (anot jo, tai kun. Morkis!) "Pono Tado" vertimas, nors Budrys aiškiai rašė apie Dagilį.

III.

Pirmasis mums žinomas Mickevičiaus vertėjas lietuvių kalbon buvo Simanas **Daukantas**, tada dar Vilniaus univ. studentas. Ir kas įdomiausia — jis ir žinote nežinojo, kad išvertė Adomo Mickevičiaus, savo universitetinio kolegos, veikalėlį.

Buvo taip. Vilniuje ir visoje Lietuvoje ėmė reikštis kaskart stiprėjantis domėjimasis gimtojo krašto istorija, kurį M. Valančius su įprastiniu savo humoru taip apibūdino ("Žemaičių vyskupystės" įžangoje): "Mūsų gadynės žmonės, tarsi pritrūkusys kuo bedžiaugties, dideliai pamėgo senovės dalykuose. Kan išvydusys mokyti vyrai, už kits kito suniko rankioti jau sutrenėjusius senų dienų raštus; o ką norint dasekusys, išsimanė rašyti naujas kningas ir visų visiems žmonėms, it kan lig šiolei nežinomą, gailinti".

To sąjūdžio pagautas studentas Daukantas ne tik pamėgo praeitį, bet ir ėmė rankioti medžiagą savo rašomiems "Darbams senovės Lietuvių ir Žemaičių", kurių pratarmė atžymėta 1822 m. data (pats rankraštis teišvydo spaudą po šimtmečio — 1929). Ypač jieškojo Daukantas to, kas patriotiškai keltų Lietuvos istorijos garbę ir grožį. Ir taip jo dėmesį patraukė Vilniaus laikraštyje "Tygodnik Wilenski" 1819 m. išspausdinta "Živilė. Apysakaitė iš Lietuvos istorijos. Ištrauka iš senoviškų lenkiškų rankraščių, redakcijai p. S.F.Ž. suteiktų". Pasakojimas apie Naugarduko kunigaikštytę Živilę, kuri taip karštai mylėjo tėvynę, jog nesvyruodama nužudė su Lietuvos priešais susidėjusį savo mylimąjį, sužavėjo Daukantą. "Aiškiai išpažįstu skaitytojui, jog skaičiau darus grekų ir romanų ir kitų giminių, vienok nė kokioj giminėj taip garbingos mergaitės neradau", — pastebi Daukantas savo "Darbuose", įsidėjęs tos apysakaitės vertimą.

Daukantas neabejojo, kad tai tikrai iš senų kronikų paimtas pasakojimas. Iš tiesų betgi istoriniai šaltiniai nieko nežino apie Živilę. Tai buvo stud. Adomo Mickevičiaus kūrinėlis, jo 1819.I.24 d. paskaitytas slaptos studentų filomatų draugijos susirinkime, o paskui išspausdintas, tarytum kokia ištrauka iš senų rankraščių. Tai buvo madinga tada stilistinė priemonė (prancūziškai pastiche vadinama), kurią, pvz., net ir Vilniaus spaudoje panaudodavo vad. šubravcai (buvo tokia draugija, savotiška masonų atskala), savo visuomenines satyras kartais skelbdami (tiesa, tam tikram komiškam įspūdžiui sukelti), lyg kokias ištraukas iš tariamai senoviškų lietuviškų rankraščių, rastų medžio drevėje ar kitur. Kad savo apysakaitės autentiškumo įspūdį sustiprintų, Mickevičius ne tik rašė archaizuota lenkų kalba, bet dar ir nurodė, kad rankraštį redakcijai tariamai atsiuntęs p. S.F.Ž. Mat, tuo metu Vilniaus univ. prof. S. F. Žukovskis knaisiojosi po įvairius archyvus ir kartkartėmis kitame laikraštyje (Dziennik Wilenski) skelbdavo kokią ištrauką iš senoviškų šaltinių. Visa tai ir suklaidino Daukantą. Vėlesnėje savo istorijos redakcijoje, dviem tomais 1893-97 m. Amerikoje išspausdintoje, Daukantas pasakojimo apie Živilę šaltiniu netgi nurodo T. Narbutą. Daukantas vėl suklydo. Mat, Narbutas tame laikraštyje buvo kaip tik anuo laiku spausdinęs kelis straipsnelius iš Lietuvos istorijos.

Daukantui padarius pradžią, pasakojimas apie Živilę prigijo lietuvių literatūroje. Šatrijos Ragana ji įsidėjo į savo populiariuosius "Lietuvos istorijos septynius paveikslus" (1905) ir į "Vincą Stonį" (1906). Mažosios Lietuvos patriotas Jonas Elijošaitis (1886—1915). Tilžėje 1907 m. leistame laikraštėlyje "Tėvynės Balse" (jo išėjo tik 2 numeriai) davė apysaką "Živilė, duktė Naujapilės kunigaikščio Karijoto", pridėdamas tokį prierašą: "Šis nusidavimas apie tragišką galą tėvynės išdavėjo yra atsitikęs senovės laike, ale jis pritinka ir mūsų dabartinės laikui, ir gal pagraudenimas būti mūsų šiandieniškiems tėvynės išdavėjams ir išgamoms, kurie išsižadėdami savo kalbos ir tautiškumo, kovojo prieš savo giminės brolius" (Probočių Anūkas /Ansas Bruožis/, Mažosios Lietuvos buvusiejie rašytojai ir žymesniejie lietuvių kalbos mylėtojai. 1920 p. 121). Pateko Živilė ir mūsų dramon: Vincas Nagornoskis (1869—1939) 1905 m. Amerikoje išleido 5 veiksmų tragediją "Živilė, duktė Karijoto", o pastaraisiais laikais Živilę mums priminė to vardo dramoje Antanas Škėma.

Nevienas dar ir šiandie pasakojimą apie Živilę laiko mūsų tikra istorine legenda.

IV.

Pirmasis spausdintas lietuviškas vertimas iš Mickevičiaus veikalų pasirodė tolimojoje Prancūzijoje, kur susispietė nemaža Lietuvos ir Lenkijos politinių emigrantų po pralaimėto 1830-31 m. sukilimo. 1824 m. ištremtas iš Lietuvos ir 1829 m. gavęs progą iš Rusijos išvykti į Vakarus, Mickevičius, nors pats aktyviai ir nedalyvavęs sukilime, dabar visa galva pasinėrė į visuomeninį emigrantų gyvenimą, kartu skaudžiai atjausdamas visas jo negeroves. O tasai gyvenimas buvo nepavydėtinas. Materialiniai pragyvenimo sunkumai nekartą siejosi ir su moraliniu palūžimu. Emigrantų tarpe buvo daug savitarpio nesutarimų, įvairių grupių ir atskirų asmenų rietenų bei intrygų. Be to, atsijus nuo savojo krašto, nepritapus prie prancūzų visuomenės ir nematant realios išeities iš savo vargų, dažnam vaidenosi tam tikras mesianistinis misticizmas: kaip Kristus kadaise kentėjęs už žmoniją jos išganymui, taip ir lenkų tauta dabar kenčianti už kitų tautų nuodėmes. Tas nuotaikas reiškė ir Mickevičius, kuris jau nuo Petrapilio, o ypač nuo Romos laikų vis labiau krypo mistikon. Ir štai jis sumanė parašyti savotišką evangeliją savo tautiečiams tremtiniams, kuri guostų juos tautos prisikėlimo viltimi ir rodytų augštus moralinius idealus kasdieniame gyvenime. Taip kilo jo garsiosios bibliniu stiliumi parašytos "Lenkų tautos ir piligrimų knygos" (Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego), anonimiškai 1832 m. Paryžiuje išspausdintos.

"Knygų" pasisekimas buvo labai didelis: 4 leidimų 10,000 egzempliorių buvo bematant išgraibstyti. 1833 m. pasirodė "Knygų" vertimai į vokiečių, prancūzų ir anglų kalbas. Lietuviai emigrantai, kentę bendrą su lenkais išeivių vargą, irgi žavėjosi "Knygomis" ir pasirūpino versti jas lietuviškai. K. Estreicherio lenkų bibliografijoje nurodoma, kad 1836 m. K. Vilčinskio buvo ant atskirų lakštelių išspausdinti lietuviški "Knygų" ištraukų vertimai. Vienoje iš tokių brošiūrėlių (be datos ir be vertėjo pažymėjimo) buvo duotos baigiamosios "Knygų" ištraukos: "Litania Pakielawinga. Malda Pakielawinga" (iš Krokuvos Lenkų Akademijos bibliotekos egz. persp. Mūsų Senovėje, II 1938 nr. 3). Taip pat be datos ir be vertėjo pavardės buvęs Paryžiaus Lenkų Bibliotekoje ir ištisas lietuviškas "Knygų" vertimas, kurį mini S. Pigonis savo monografijoje "O Księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego A. Mickiewicza" (1911 p. 151). Anot A. Mickevičiaus sūnaus Vladislovo, lietuviškas "Knygų" vertimas buvęs išspausdintas Paryžiuje 1833 m. (W. Mickiewicz. Żywot Adama Mickiewicza, 2 leid. 1931 p. 218). S. Pigonis datą spėja atsargiau: 183?; ją kartoja ir M. Brenšteinas.

Kas visa tai vertė, nežinome (yra ir daugiau panašių lietuviškų tekstų, kurių vertėjai nenurodyti, plg. V. Maciūnas, 1831 m. sukilimo emigrantų lietuviškieji tekstai — Mūsų Senovė, II 1938 nr. 3 p. 462 — 471). Iš 1831 m. emigrantų, palikusių daug lietuviškų rankraščių, žinome tik kun. Kiprijoną **Nezabitauskį** (1778—1837; pasak A. Janulaičio, tikroji jo tėvų valstiečių pavardė buvusi Zabitis). Paryžiaus Lenkų Bibliotekoje buvo gerokas pluoštas jo originalinių lietuviškų eilėraščių (persp. A. Janulaitis Tautoje ir Žodyje, VI 1930 p. 354—410), o taip pat ir stambokų vertimų: "Iszguldimas Prieguliejimu Teisibiuos" ir De Lamennais "Paroles d'un croyant" (Tikinčiojo žodžiai) vertimas. Tiedu veikalai savo pobūdžiu ir stiliumi turi nemaža bendro su Mickevičiaus "Knygomis". Įdomu čia dar pažymėti, kad Nezabitaus-

ADOMAS MICKEVIČIUS

Dail. W. Wankowicz

kis savo eilēraščius dedikuoja "Juomilastai Aduomui Mickiewicziai Szluowingam yr Muokintam Eiluotojui Ležuwieja Lenkiszkamia, Bendrui musu Letuwijninkui". Tai pirmas lietuviškas panegirikas Mickevičiui (rašyba netaisoma):

Daug ir Eiluotuju, kur truoksztt tawi sekte.
Ir dar nuor muokslumu už Tamsta pratekte;...
Wargszai! biat neturia, nuog Diewuo dawimuo!
Eilawimu sawuo, Szyrdies užgawimuo,
Kaip Jusu Milasta: kan tiktai paraszai?
Ruduoss, jog maluonei parskaitity praszai.

Negalēdamas išspausdinti savo eilēraščių (Meilicziow yszspaustij, niaturiu Mamuonas!), Nezabitauskis prašo Mickevičių užtarimo:

...jei Tamstai patink, gali liept yszspausty...
Už tąn giaruo Anuo, wijsad diekawuosiu!
Ir juo Prietialista, Szyrdiej užkawuosiu...

Kadangi Nezabitauskis buvo toks didelis Mickevičiaus gerbējas, labai galimas dalykas, kad jis ir bus išvertęs Mickevičiaus "Knygas". Betgi konkretesnių duomenų neturint, "Knygų" vertējo lietuvių kalbon klausimas lieka atviras.

Mickevičiaus "Knygos" buvo specifinių emigracijos sąlygų padaras ir Lietuvoje didesnio dēmesio nesulaukē. Nēra žinoma, kad kas nors Lietuvoje būtų bandęs "Knygas" versti. Ir tik 1919 m. Amerikos lietuvių (taigi emigrantų!) žurnale "Moksleivyje" buvo išspausdintas J. K. Tautmylos (slapyv.) "Knygų" vertimas.

V.

Lenkų kalba buvo ano meto Lietuvos šviesuomenei sava. Tad ir Mickevičius, kuris vis labiau garsējo lenkų literatūroje, buvo Lietuvoje gerai žinomas. Kaip kilęs iš Lietuvos ir Lietuvą savo raštuose vaizdavęs, jis buvo juoba artimas Lietuvos visuomenei. Iškeltinas dar vienas veiksnys. XIX amž. ir Lietuvą palietē tautinių sąjūdžių banga. Kaip ir kituose kraštuose, taip ir Lietuvoje, tas sąjūdis reiškēsi patriotiniu didžiavimusi savojo krašto istorija, domējimusi savosios liaudies kūryba, susirūpinimu gimtąja kalba ir pastangomis išugdyti savo tautinę literatūrą. Suprantama, kad Mickevičiaus veikalai, ypač "Konradas Valenrodas" ar "Gražina", pilni romantinio žavējimosi Lietuvos senove, turējo būti ypatingai pamēgti. Nevieną traukē ir tie raštai, kuriuose Mickevičius atskleidē liaudies legendų poetiškąjį

grožį. Ir taip mūsų literatai, besistengdami paturtinti savąją literatūrą originaliais ar verstiniais veikalais, nekartą savo vertimams rinkosi Mickevičių.

Pirmuosius Lietuvoje spausdintus lietuviškus vertimus iš Mickevičiaus kūrybos davė Liudas Adomas **Jucevičius** (1813—1846). Visą savo jaunuolišką literatūrinį entuziazmą jis skyrė lituanistikai, tiesiog aistringai pamilęs Lietuvos kraštą, jo praeitį, žmones, jų kalbą, ypač gi folklorą. Šalia gana gausių lenkiškai rašytų savo lituanistinių straipsnių ir knygų, Jucevičius 1837 m. Vilniuje išleido nedidelę lietuviškų vertimų iš lenkų poezijos knygelę (Wyjątki z nowoczesnych poetow polskich tlumaczone na język litewski). Iš penkių ten pateiktų dalykų trys buvo Mickevičiaus: "Trins Budrisaj", "Switezine" ir "Aplankimas" (tai 46 eilučių ištrauka iš "Vėlinių" IV dalies: Ne senej aplankiau namus mana motinos...).

Neviskas betgi, ką Jucevičius buvo vertęs iš Mickevičiaus, pateko spaudon. Antai 1841.II.20 jis teiravosi J. I. Kraševskio (laiškai Krokuvos univ. bibliotekos rankraščių skyriuje) ar jis neidėtų į savo redaguojamąjį žurnalą "Athenaeum" iš lenkų kalbos lietuviškai verstos poezijos: Jucevičius galėtų atsiųsti kelių Mickevičiaus eilėraščių ir kokios ištraukos iš Kraševskio "Vitolio raudos" vertimus. Jau 1839.IX.20 Jucevičius buvo rašęs Kraševskiui, kad esąs išvertęs "Konradą Valenrodą".

Tie Jucevičiaus vertimai nebuvo išspausdinti, o jų rankraščiai dingo. Tai buvo dažno mūsų rašytojo dalia. Lietuviškos knygos skaitytojų didžiąją dalį sudarė liaudis, kuri tenkinosi maldaknyge, kalendoriumi ir kitomis populiarinio pobūdžio knygelėmis. Ir tų pačių palyginti nedaug tebuvo išleidžiama. Aukštesnio lygio veikalams buvo bemaž neįmanoma surasti leidėją. Tokie dalykai, kaip Valančiaus "Žemaičių vyskupystė" ar Daukanto "Būdas" retos išimtys mūsų ano meto raštijoje. Štai jų amžininko Pabrėžos bent keliolika rankraščių spaudos neišvydo. Vieno botanikos rankraščio pratarmėje Pabrėža skundžiasi: "...reikėjo dar nekurių asabų šiderstvas ištūrėti, kaip būčiau nieko darbą ėmęs, kurį kožnas norintis gali rasti liežuvyje lenkiškame". Betgi nestigo gimtosios kalbos mylėtojų, kurie rašė lietuviškai, nors ir neturėdami daug vilties, kad jų raštai bus kada nors išspausdinti. Jie ir sudarė tą mūsų, pasakytume, savotišką "pogrindinę" literatūrą, kuri, kad ir valdžios nedraudžiama spausdinti (tiesa, Strazdo eilėraščių rinkinys buvo nepraleistas Vilniaus cenzūros komiteto), tegalėjo plisti rankraščiais siauresniame ar platesniame lietuviškos visuomenės ratelyje. Ne visi tokie rankraščiai mums ir bėra žinomi, o daug ir iš viso dingo, betgi jie vaizdžiai rodo, kad lietuviškasis literatūrinis gyvenimas buvo daug įvairesnis ir turtingesnis, kaip kad galima būtų spręsti iš negausios ir skurdžios spausdintos Daukanto ir Valančiaus laikų mūsų raštijos. Anų rankraščių tarpe buvo nemaža ir Mickevičiaus kūrybos vertimų.

Besklaidydami XIX amž. mūsų poetų rankraštinį palikimą, susiduriame su rytų augštaičio Valerijono **Ažukalnio** (Zagurskio, 1820—1874) vardu. Vilniaus Lietuvių Mokslo Draugijos bibliotekoje buvo išlikęs jo poezijos rankraštis "Pisma Litewskie W. Zagorskiego (Ažukalnisa) od roku 1838 do roku 1856" (lietuviška antraštė: Rasztej tikras runkas ir siekioimey 1855). Savo eilėraščius Ažukalnis buvo norėjęs ir išleisti, nes rankraštis pasirašytas Viktoro Aramavičiaus, ėjusio lietuviškų knygų cenzoriaus pareigas Vilniuje 1855—1865. Be originalinių Ažukalnio eilėraščių ten buvo ir vertimų "tu wiru Letuwas, kurie nog užgimima nie mokiedami kalbas sawa senelu, palika raszitojeys linkiszkeys". Suprantama, kad tų "wiru Letuwas" tarpe negalėjo trūkti Mickevičiaus. Yra ten išverstos dvi Mickevičiaus baladės: "Switezine" ir "Sugrižimas Tiewa"; be to, "Pradžia pana Tadeusza" (22 eil.) ir dvi giesmes iš "Konrado Valenrodo": "Wilija upiu Lietuwas Motina" (kiek pataisytas vertimas išsp. be vertėjo pavardės Vienybėje Lietuvninkų, 1890 nr. 3) ir "Kas mana dusus suskeyta ir girdi" (Ktož me westchnienia, kto me lzy policzy). Laisvas Mickevičiaus (nors jo pavardė ir nenurodyta) "Panicz i dziewczyna" vertimas yra Ažukalnio "Jaunikis ir Mergiele (sekioimas)".

Kun. A. Valentas savo 1858 m. laiške kun. A. Kašarauskui rašė, kad Ažukalnis vertęs "Poną Tadą", vertimo jis betgi nesąs matęs (Lituanica... ks. A. Kossarzewskiego — rankraštis buvo Kauno kun. seminarijos bibliotekoje). Gal tai tos 22 "Pono Tado" pradžios eilutės, kurias randame minėtame Ažukalnio rankraštyje?

Kartas nuo karto susirasdavo panašių senų lietuviškų rankraščių kur nors provincijos klebonijos apdulkėjusioje lentynoje, ar dvaro pastogėje ar net ir ūkininko pirkioje. Taip, pvz., Stasys Šimkus, berinkdamas liaudies melodijas, aptiko pas vieną Skirsnemunės ūkininką nemaža lietuviškų rankraščių (paskui perductų Vyt. Didž. Univ. bibliotekai), kurių tarpe buvo ir "Konrado Valenrodo" vertimas, atliktas Mikalojaus **Godlevskio** (1818—1890). Jis kiek bendradarbiavęs yra mūsų spaudoje (pvz., Vienybėje Lietuvninkų), kai ką net jau ir anksčiau spausdinęs, pvz., L. Ivinskio 1862 m. kalendoriuje yra jo: "Lajkas ir darbaj wisu metu, atsiunsta nuog M. G." Apie jo "Konrado Valenrodo" vertimo datą galime spręsti iš M. Dovoinos-Silvestravičiaus žinutės "Aušroje" (1885 nr. 2—3): "...netoli Skirsnemunes gyvena Godlevskis, daktaru vadinamas, kursai jau pirm dvidešimt metų perdėjo senoves giesmę Mickaus Konradas Valenrodas." Tai seniausias mums žinomas "Konrado Valenrodo" ištiso vertimo išlikęs rankraštis. Iliustracijai pateikiame jo ištrauką (rašyba netaisoma):

Szymtas miatu bajgies, kaip zokons križioku
Kraujos pagonijes sziaurines brajdi;
Jau mus brolej Prussaj galwa nulenkie newalen [iszoku
Arba žemes atsižadeje su duszie i girie skrajdi;
Wokieczej jos begant, kajp tik grejti wijos
Riszo muczijo, iki pat groniczes Lietuwos.
Niamunas skirie Lietuwius no neprietelu:
Po wienaj pusej žib Bažniczių boksztas,
Ir užie goiej giwenimaj diewelu:
Po antraj pusej ant kalna pastatitas
Križius, žime wokiecziu, o wirszus uždengts dangumi,
O ruszczej ant Lietuwos isipletes szona
Rodos jog wisas žemes Palemono
Nor apimt isz wirszaus ir paglemžti po sawimi...

1926 m. Mykolas Biržiška priminė "Tautoje ir Žodyje" (IV p. 283—300) kitą visai pamirštą, daugumui ligi tol ir negirdėtą XIX a. lietuvių poetą Edvardą Jokūbą **Daukšą** (1836— apie 1890), kilusį iš Biržų aps. ir studijavusį Maskvos, Tartu ir Karaliaučiaus univ. Vilniaus Liet. Mokslo D-jos bibliotekoje buvo išlikęs Daukšos lietuviškų ir lenkiškų eilėraščių rinkinys (greta su kitokiais raštais). Iš ten matome Daukšą buvus su daukantiniu aiškumu apsisprendu-

šį lietuvį patriotą, gimtosios kalbos ir istorijos mylėtoją. Rankraštyje buvo dviejų ištraukų iš "Konrado Valenrodo" vertimai: 1857 m. — Vilijos giesmė (Neris gimditoji upealu musu) ir tais pačiais ar 1858 m. — 14 poemos pradžios eilučių (Kajp brajdit kravjuj pusnakt'us pradejo Kriz'okaj, šimtas meatu jav išejo...). Be to, ir kai kuriems originaliniams Daukšos eilėraščiams Mickevičius bus turėjęs įtakos.

Juliaus **Anusavičiaus** (1832—1907), 1863 m. sukilimo dalyvio ir tremtinio, grįžusio Lietuvon vos 1891 m., bene daugiausia buvo išlikusios rankraštinės poezijos (apie 20,000 eilučių), kurių dalį paskelbė J. Tumas (labai vertinęs ilgą Anusavičiaus idilę "Viena pavasario diena", plg. Vaižganto raštai, XI p. 183) ir Vaclovas Biržiška (Mūsų Senovė, 1937—1940). Rašinėti eiles Anusavičius bus pradėjęs apie 1850 m. Jo rankraščių tarpe buvo ir "Konrado Valenrodo" pradžios 60 eil. vertimas.

Vilniaus Liet. Mokslo D-jos bibliotekoje tarp įvairių Daukanto palikimo rankraščių teko matyti nežinomo vertėjo (pažymėta: **Jaunc Žemaytys**) "Žibakie" (tai Mickevičiaus "Przedwiosnek").

Žinoma, turėjo būti ir daugiau vertimų, nes Mickevičius buvo lietuvių labai branginamas. Įdomų tuo atžvilgiu dalyką randame Jono Koncevičiaus 1908 m., M. Biržiškai paprašius, surašytuose atsiminimuose apie lietuvių studentų gyvenimą Maskvoje praeito amžiaus 60-iais metais (M. Biržiška, Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos, II 1938). Koncevičius ten rašė apie ano laiko Maskvos studentų būrelį, kuris rūpinos lietuvių kalba, svajojo apie lietuvybės prisikėlimą (Atamenu Enriką Bukauską, kitąkart Maskvoje kalbėjusį "Po 50 metų būsint Kaune lietuviška opera"), rengė lietuviškas knygas, leido ranka rašytą laikraštuką su motto "Kol saula užtekės, rasa akis išės" ir t.t. Jų veikloje iškilo ir Mickevičiaus vardas. Koncevičius rašo: "Tada buvo nutarta per nedėlią nedėlios dienoj susirinkti pas darbuojančiusius lietuviškai. Tame susirinkime atsirado krūvelė apie 20 ypatų. Vėlios minskiečiai daugiausia kalbėjo ir karštai išsireiškė, reikia visą gudiškuma-lenkiškumą atmesti ir nusitverti lietuviškumo, o tai visus mokslų raštus apskelbti lietuviškai, mūsų poetas, o ypačiai Mickevičių, išversti ir išspausdinti lietuviškai..."

Panašus studentų ratelis, kuriam vadovavo Petras Vileišis, veikė 70-iais metais Petrapilyje. 1875 — 1876 m. jų buvo leidžiamas ranka rašytas laikraštukas "Kalvis-melagis", apie kurį Juozas **Brazaitis** (1850—1926) rašė J. Tumui: "...mes rašėm, kas ką norėjom. Buvo ir politinių straipsnių ir javų kainų, iš oro pagautų. Kažinkas buvo pamėginęs versti 'Pan Tadeusz'. Rašinėjau ir aš. Iš Mickevičiaus išverčiau 'Wilija naszych strumieni rodzica" Aš tą vertimą tebeatmenu..." (vertimas išsp. J. Tumo, Liet. literatūros paskaitos. Aušrininkų gadynė, 1924 p. 142).

VI

Kalbant apie Mickevičiaus įtaką mūsų literatūrai, tenka paliesti ir vieną iš pačių stambiųjų mūsų senesniosios poezijos vardų, būtent, Antaną **Baranauską.** Jo "Anykščių Šilelio" ir pati kilmė savotiškai susijusi su Mickevičiaus "Ponu Tadu". A. Jakštas apie šį reikalą taip rašė:

"Buvo tai 1857—1858 mokslo metuose. Dvasiškąją iškalbą išguldinėjo tuomet Varnių seminarijoje kun. Antanas (turėtų būti: Andrius, plg. Lietuvių Enciklopedija VI p. 450) Gabšys (Gabszewicz)... Ateidamas ant lekcijų, atsinešdavo tai Mickevičių, tai Krasinskį, tai Slovackį... Ant vienos iš tokių lekcijų kun. Gabšys, perskaitęs iš 'Pan'o Tadeusz'o' Lietuvos girių aprašymą, ėmė girti poetiškus to veikalo grožius, paskui nuo poemos nukreipė šneką į lenkų kalbą, pradėjo plačiai aiškinti, kaip ji graži, turtinga, dailiai skambanti ir t.t.... Iškėlęs į padanges lenkų kalbą, ėmė bjauriai tyčiotis iš lietuviškosios, kad ji, girdi, gera tik piemenims ir tamsiems ūkininkams, kad joje negalima išreikšti jokių aukštesnių minčių, kad ji poezijai visai netinkanti ir t.t. ir t.t. ...Kaip patiko ta lekcija kitiems klierikams, nėra žinios. Bet A. Baronui ji stačiai lyg peiliu širdin įsmego. Jame atsirado gyvas noras atsistoti ir garsiai, visiems girdžiant, viešai prabilti: 'Kun. profesoriau! Tamsta begėdiškai meluoji, arba kalbi, ko visai neišmanai!'... užmiršti jo žodžių, išniekinančių lietuvių kalbą, niekaip negalėjo. Tatai tenurimo tolei, kolei tą pačią vasarą 1858 m., namo parvažiavęs, neparašė 'Anykščių Šilelio' pirmosios dalies, o sekančią vasarą — antrosios... Aukščiau paduotuosius faktus surašiau čia taip, kaip pats am. at. vysk. Baronas man pasakojo" (Kas įkvėpė A. Baronui 'Anykščių Šilelį' — Gabija; rinktinė knyga, paaukota Lietuvos dainiaus vyskupo Antano Baranausko atminimui. 1907 p. 24—25).

Ir tikrai, "Pono Tado" gamtos vaizdų įtaka "Anykščių Šileliui" labai ryški. To neslėpė nė pats Baranauskas, vienoje savo poemos dalyje tiesiog ir rašydamas: "kaip Mickevičius sako". Prierašė prie tos vietos vietos Baranauskas primena: "Lietuvnikas Adomas Mickevičius, lenkų giesmininkas, gražiai aprašė mūsų miškų grybus giesmėj 'Pan Tadeusz' ".

"Poną Tadą" Baranauskas labai mėgęs. Jo buv. ilgamečio sekretoriaus kun. (vėliau prel.) J. Laukaičio atsiminimuose, dr. J. Stakausko surašytuose (nespausdintuose), teko skaityti, kad Baranauskas "Poną Tadą" visą atmintinai mokėjęs. Pacitavus eilutę iš betkurios "Pono Tado" vietos, Baranauskas toliau atmintinai deklamuodavęs.

Adomaičio-Budrio tvirtinimu, Baranauskas netgi buvęs išvertęs "Poną Tadą" lietuviškai. Augščiau minėtame straipsnyje apie Mickevičių lietuvių literatūroje Budrys taip rašė: "Baranauskas išvertė 'Poną Tadą'. Negaliu čia smulkmeniškai išnagrinėti to vertimo; pagaliau vertėjas, kaip vienas iš geriausių lietuvių poetų, yra žinomas besidomintiems lietuvių literatūra... Norintiems arčiau pažinti ir įvertinti 'Pono Tado' vertimą čia cituoju įžanginę ištrauką" (rašyba netaisoma):

> Tevine Lietuva! tu kajp sveikata!
> Kajp tovi reik brangit tas tik pamata,
> Kursaj jos ne tenka. Dar matau garbinga
> Grožybe tova, ir giedu iszsilges.
> Szwenta Marya ką gini Częstachava,
> Auszros turi vartus po sparnu sova;
> Ka gini Lietuva ir josios žmones, —
> Sveikata gražynaj man isz malones.

Toliau Adomaitis-Budrys prideda: "Ketino versti 'Poną Tadą' ir Silvestravičius (t.y. M. Dovoina-Silvestravičius), bet ar išvertė — nežinau. Atrodo, kad šalia Baranausko puikaus (wybornego) vertimo, kitas vertimas nebereikalingas".

Bazilionų vartai Vilniuje

(Vienuolyne buvo kalinamas A. Mickevičius)

Kada Baranauskas bus vertęs "Poną Tadą", ar dar tada, kai su seminarijos draugais Klemensu Kairiu ir Pranu Viksva svajojo apie lietuvių literatūros aukso gadynę ir rašė savo svarbiuosius poezijos kūrinius, ar vėliau, kai dėstė lietuvių kalbą Kauno kun. seminarijoje, — nežinome.

Deja, ne tik nėra išsilikęs to vertimo rankraštis, betgi be Adomaičio-Budrio apie tą vertimą kiti net neužsimena, pvz., J. Tumas ir M. Biržiška, kurie savo rašiniuose apie Baranauską buvo surinkę apie jį labai išsamios medžiagos. Neįtraukė to vertimo ir Vaclovas Biržiška savo Lietuvių Bibliografijon. Galima būtų netgi suabejoti Budrio pateiktosios žinios tikrumu, kaip jau 1898 "Tėvynėje" (nr. 12 p. 391) paabejota: "Nekuriame lenkiszkame laikraszty... teko skaityti, būk kun. Baranauskas (dabar vyskupas) yra išvertęs 'Poną Tadą', net kelios eilutės pradžios vertimo buvo patalpintos, netikiu vienok, kad tas būtų teisybė, iš 'Pono Tado' yra į lietuvišką versta vien tik pradžia".

Panašiai kaip Baranauskas, liūdėjo ir dažnas kitas ano meto lietuvis patriotas dėl lietuvių kalbos paniekinimo. L. A. Jucevičius, savo vertimų knygelėje pateikdamas ir lietuvių raštijos apžvalgėlę, skundėsi, kad Lietuvos poetai nelietuviškai rašą (Dzisiejsi nawet litewscy wajdeloci, niestety! nie po litewsku piszą). Nevienas ilgėjosi stambaus vardo lietuvių poezijoje, tokio kaip Mickevičius. Pacituosime didelio lietuvybės mylėtojo ir žodyno sudarinėtojo žemaičio Andriaus Ugenskio, gyvenimo nublokšto to-

limon Kazanēn (čia mokytojavo, vėliau profesoriavo) žodžius iš jo lenkiško 1859.X.1 laiško Valančiui (Valančius nepanoro su juo susirašinėti lietuviškai, kaip Ugenskis buvo pradėjęs):

"Šiandien stebint lietuvių kalbą, galime geriau suprasti ir Homero kalbos nuostabų grožį; lengva daryti išvadą, kad ir graikų kalba iki Homero per daug amžių turėjo tobulėti liaudies lūpose, taip pat reikia spręsti, kad ir lietuvių tauta ir jos kalba turi būti labai sena... Tegu tik Dievas mums greičiau duoda lietuvišką Homerą... buvo juo A. Mickevičius, bet gaila, labai gaila, kad vadindamasis lietuviu, neparašė savo veikalų lietuviškai; tada mūsų literatūra ne kiekybe, bet savo veikalų verte būtų atsistojus vienon eilėn su pirmomis pasaulyje... o tai kažkaip keistai ir atrodo: turinys visai lietuviškas, o kalba lenkų, primenanti mums mūsų fizinę ir moralinę pražūtį" (V. Maciūnas, Andrius Ugianskis — Židinys, 1935, nr. 5—6).

VII.

Nors jau ir anksčiau būta paskirų lietuvių kalbos mylėtojų, betgi tikrasis lietuvių tautinis atgimimas pasireiškė tik antrojoje XIX a. pusėje, kada po baudžiavų panaikinimo ilgainiui pagerėjo ekonominė liaudies būklė ir iš jos tarpo iškilo gausėjanti lietuviška inteligentija. Liaudies kilimo buvo ir J. Basanavičius, ir J. Šliūpas, ir V. Kudirka, ir P. Vileišis, ir J. Mačiulis-Maironis, ir J. Tumas-Vaižgantas ir kiti stambieji tautinio atgimimo vadai. Liaudžiai gi buvo svetimos tos istorinės unijinės tradicijos, kuriose augo lietuvių bajorija ir kurios buvo šventos Mickevičiui. "Lenkų tautos ir piligrimų knygose" Mickevičius su religiniu patosu rašė apie Lietuvos ir Lenkijos uniją: "Ir apdovanojo juos (t.y. lenkus) Dievas, nes didelė tauta, Lietuva, susijungė su Lenkija, kaip vyras su žmona, dvi sielos viename kūne. Ir nėra prieš tai niekada buvę tokio tautų susijungimo". Todėl Mickevičius, kad ir laikydamas save lietuviškos kilmės, kultūriškai ir politiškai jautėsi lenku. "Lietuvis ir mozūras yra broliai, — rašė jis ten pat, — argi ginčijasi broliai, kad vienas turi Vladislovo, o kitas Vytauto vardą. Jų pavardė yra ta pati: lenkų pavardė".

Tokios pažiūros buvo visai nepriimtinos tautiškai susiprantantiems lietuviams. Jie nebegalėjo tuo pačiu metu vadintis lietuviais ir laikyti save lenkais. Labai būdingai, pvz., rašė Andrius Višteliauskas, vienas iš "Aušros" steigėjų: "...daugiausia pradėjau drąsiai gaivinti dvasią savo genties nuo 1864 m., atvažiavęs į Paryžių. Ten mane lenkai užrašė kaipo lenką, o aš protestavau ir sakiau, kad aš ne lenkas, bet lietuvis. Vienas grovas prisispyręs mane klausė daugiau negu 20 sykių, ar aš lenkas, aš atsakiau vis, kad ne lenkas, bet lietuvis, ir užklausiau, ar jis lietuvis; atsakė man — kad ne! Taigi aš patvirtinau, kad ir aš negaliu būti niekados lenku, būdamas lietuvininku" (/J. Šliūpas/ Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai, 1890 p. 138). Panašiai rašė "Aušroje" (1884 nr. 9) ir J. Miglovara (Miliauskas): "...mes geidžiame visi ant visados palikti tuomi, kuomi mumis Dievas sutvėrė: ne lenkais, ne rusais ne vokiečiais, bet lietuviais".

Betgi, nors Mickevičiaus tautiniai ir politiniai idealai buvo svetimi pasidarę lietuvių patriotams, jo raštai, kuriuose taip gražiai buvo aprašyta Lietuva ir jos praeitis, buvo jiems ir toliaus brangūs. Kun. Antanas Milukas, gausiai reiškęsis Amerikos lietuvių raštijoje, taip vertino Mickevičių:

"...Mickevičius, sekdamas madą ir reikalavimus ano laiko, rašė lenkiškai, nors mislis ir įtalpa raštų, labiausiai kol neišvažiavo į užrubežį, visur yra gryna lietuviškai tautiška... Konrad Wallenrod, Gražina, Diedai [t.y. Vėlinės] ir Ponas Tadas yra taip prakilniai tautiški, taip karštai lietuviški, jog prakilnesnių negalime laukti nuo karščiausio lietuvio tėvynainio. Iki šiol ir da ilgus metus tie veikalai, ypač gi Gražina ir Konradas Wallenrod'as originale ar išversti gaivins tautišką dvasią lietuviškose krūtinėse" (Lietuviškas albumas, laida II, 1900).

Visai tokias pat mintis randame J. J. (Jesiulaičio) ir P. Trup. (T. Astramsko) straipsnyje apie Mickevičių "Tėvynėje" (1898 nr. 12):

"Kuom Adomas Mickevičius yra dėl mūsų, dėl lietuvių? Taipgi dideliu dainiumi, kurs rašė nors svetimoj dėl mūs' kalboje, vienok mokėjo karštai, o teisingai aprašyti, apdainuoti mūs' tėvynę Lietuvą, kuri buvo ir jo tėvynė. Da daugiau, mokėjo apdainuoti garbingas valandas mūsų praeities ir tuom pat uždegti mumyse meilę dėl tėvynės. Kurs iš lietuvių gali skaityti su šalta širdžia tokius Mickevičiaus veikalus, kaip Gražina, Konradas Valenrodas?"

Jautė tai ir J. Basanavičius, kuris savo autobiografijoje prisimena, kad dar trečiojoje gimnazijos klasėje susipažinęs su Mickevičiaus poezija, ir prideda: "'Konradą Wallenrodą' ir Syrokomlės 'Margier' daugybę kartų skaičiau, ir kuone viską iš atminties atkartoti buvau išmokęs" (Lietuvių Tauta, V 1935 p. 20). Dzūkas (Jonas Radziukynas) rašė: "A. Mickevičius išauklėtas lenkiškoje dvasioje ir išmokintas lenkiškoje mokykloje (iš mažens kliošторiuj, nes lietuviškų mokyklų nebuvo) per liet. išgamas zokoninkus domininkonus Novogrudke, kaip visi tos gadynės Lietuvos bajorai. Bet Mickevičius turėjo mokėti ir lietuviškai, nes pažinojo gerai lietuvių būdą, dainas, legendas ir mitus; mes tą visi matome jo raštuose... Apdainuoja stebuklingai puošdamas numylėtą tėvynę Lietuvą, ko nei jokis poetas prieš jį nebuvo atlikęs" (Vienybė Lietuvninkų, 1898 nr. 51).

Anot J. Šliūpo, Mickevičius, Kraševskis ir kt., "būdami bajorais, sulenkėjusiais lietuviais, jautė lietuviškai ir mislijo, norint rašė lenkiškai" (Aušra, 1884 nr. 1-3 p. 70). Aušrininkas M. Dovoina-Silvestravičius šiaip kėlė lenkų rašytojų, kaip Mickevičius ir kt., reikšmę: "Aš taip pat esu bajoras, Žemaičiuose gimęs, ir tų pačių lenkų autorių, su simpatija apie Lietuvą rašiusių įtakoje, pasidariau vienas iš lietuvių sąjūdžio šalininkų" (Kurjer Litewski, 1906 nr. 157).

Daug galima būtų pacituoti panašių pasisakymų, ryškiai apibūdinančių mūsų tautinio atgimimo veikėjų ir rašytojų pažiūras į Mickevičių. Su kokiu karštumu būdavo keliamas Mickevičiaus lietuviškumas, matome, kad ir iš Petro Vileišio straipsnio "Už ką mes lenkams turime būti dėkingi ar nedėkingi". Lietuviai ne tik politiškai sustiprinę, anot Vileišio, lenkus, išgelbėdami juos kovoje su kryžiuočiais, bet "mes juos ir dvasiškai sušelpėme. Kuom Lenkija kuo labiausiai puošėsi? Adomu Mickiewicz'iu. O šis kas gi buvo? Lietuvis, tikras lietuvis. Jegut kitoniškai būtų buvę, tai nebūtų jis šaukęs: 'Litwo, ojczyzno moja'. Lietuva, tėvyne mano. Tą varda priminęs, apie kitus lietuvius, lenkiškai rašiusius, drąsiai jau galiu užtylėti, nes užtenka pridurti vieną vardą to dvasios milžino, to garsiausio giesmininko, idant suprasti, kokią dvasišką dovaną Lenkija nuo Lietuvos

ADOMAS MICKEVIČIUS

VAIDILOS DAINA

(Iš "Konrado Valenrodo")

Kai maras gresia Lietuvą niokoti,
Vaidilos vyzdžiai geba jį nuspėti.
Ar dera kam jo žodžiais abejoti,
Kad ties kapais ir glūdumų paraistėm
Mirties mergelė sutemoj regėti.[1]
Žarų vainikas, balto šydro skraistėm
Viršum miškų iškėlus galvą gobia
Ir rankoj kruviną plevena drobę.

Pilių sargai šalmus nuleidžia saugiai,
Kiemionių šunes snukiais žemę rausia,
Užuodę mirtį, unkščia, urzgia, staugia.

Mergelės žingsniai skleidžia mirtį gausią
Ant kaimų ir pilių, turtingų miestų.

1) Lietuvos liaudis marą įsivaizduoja pavidalu mergelės, kurios pasirodymas, kaip čia, pasekant liaudies pasakojimą, aprašyta, reiškia baisiąją ligą. Duosiu bent turinį girdėtos kadaise Lietuvoje baladės: "Kaime pasirodė maro mergelė ir, kaip paprastai pro duris ir langą įkišdama ranką ir raudona skara plevėsuodama, skleidė namuose mirtį. Gyventojai užsidarinėdavo aklinai, tačiau alkis ir kiti reikalai greitai privertė nepaisyti tokios atsargumo priemonės; visi tad laukė mirties. Vienas bajoras, nors pakankamai apsirūpinęs maistu ir galėjęs kuo ilgiausiai tą nepaprastą apsiaustį išlaikyti, tačiau pasiryžo pasiaukoti artimo labui, pasiėmė zigmuntinį kalaviją, ant kurio buvo užrašas — "vardan Jėzaus, vardan Marijos" — ir, taip apsiginklavęs, atidarė namų langą. Bajoras vienu smūgiu nukirto baidyklei ranką ir atėmė skarą. Jis, tiesa, numirė ir visa jo šeima išmirė, bet nuo to laiko kaime niekas neatsimena, kad būtų siautęs maras". Ta skara buvusi saugojama bažnyčioje, neatsimenu, kuriame miestelyje...— A. Mickevičius.

Kiek kartų kruviną paskleidžia skarą,
Tiek rūmų dykuma tuščia padaro;
Ten dygsta kapas, kur pėdų jos liesta.

Baisi lemtis! Bet lemtį lygiai juodą
Iš vakarų lietuviams pranašavo
Plieninis šalmas su plunksnuotu kuodu
Ir apsiaustas, kur kryžiumi juodavo.

Kur šmėkla ta šiurpiai pasivaidino,
Ne vien tik miestai, kaimai išnaikinti,—
Visa šalis jau virto kapinynu!
Bent jūs, kur dar lietuvio slepiat mintį,
Eime ant genčių kapo parymoti,
Vargus skaityti, guostis bei raudoti.

O liaudies žodi, sandoros lobyne,
Tu šiandien jungi amžių palikimą!
Tavy mes slepiam galią karžyginę,
Jausmų gėlynus ir minčių audimą.

Lobyne, jokių smūgių nesugriautas,
Kol patys žmonės saugo tavo šlovę.
O liaudies daina, tu budi šventovėj,
Kurioj tautos darbų garbė atgyja.
Archangelo sparnais tu apsisiautus,
Ne kartą jo laikai ir kalaviją.

Ugnis praris senolių palikimą,
O jau lobius plėšikai grobti ima.
Daina išliks. Ji žmonėse gyvena.
Jei pataikūnai jos nenor branginti,
Pagirdyti gėla, viltim maitinti,
Ji kalnuose, griuvėsiuos randa peno
Ir praeitį garsinti nebetrunka.
Taip iš namų gaisre išskridus paukštė
Bandytų bent ant stogo dar sučiaukšti,
Bet, rūmui griuvus, jau į mišką sprunka

---

yra apturėjusi, vietoj jos nė krislo neduodama... Toliau jie [t.y. lenkai] sako, būk tai mes skaitome jų knygas ir laikraščius — ir tokiu būdu naudojamės iš anų civilizacijos. Dieve mieliausis. Bent syki 'gi nustokime niekus pliauškę ir juokus provyti. Lenkiška rašliava taip pat lenkams priguli, kaip ir mums. Kas gi daugiausia ir drūčiausiai ją stūmė pirmyn, kad ne mūsų Adomas? Teisybė, jis, kaip ir visi, sulenkuotas buvo, bet save už lietuvį laikė ir Lietuva jį užaugino. Lietuvos miškai meilingai jam ūžė, kada pilnas mislių jis ten rymodavo, Nemunas ir Neris jam savo vilnimis blizgavo, kada, savo krašto nelaimėmis suspaustas, nežinojo, kame palinksminimo ieškoti, Kauno slėnis savo kvietkomis ir gardžiais kvepėjimais jį linksmino, kada jis ten vienas nuliūdęs tik su savo mislimis glėbavosi. Mickiewiczius, mūsų Adomas — tai tikras Lietuvos sūnus, jos tikras kūnas ir kraujas" (Varpas, 1892 nr. 3 p. 34-35).

Panašiai ir J. Basanavičius, polemizuodamas "Aušroje" su "Dziennik'u Poznanski'u", nurodžiusiu, kad tai lenkai išaugštinę Lietuvos pamirštąją praeitį, atsikirto:

"Bet kas, klausiame, sudėjo tas dainas apie Lietuvos senovę, kurios apgarsino Europoje vardą lenkiškos poezijos? Atsakymas trumpas: lietuviai! Adomas Mickevičius, L. Kondratavičius, J. I. Kraševskis, T. Lenartavičius, Kotkis (Chodzko), Adinčius (Odyniec), Asnikis ir daugel menkesnių dainių turi lietuviškas, ne lenkiškas pravardes, yra lietuviai, paeina iš Lietuvos ir jų gyslose teka lietuviškas kraujas. Jei jie rašė nelietuviškai apie savo mylimos Lietuvos praeitinę, tai tame nusikaltus lenkiška įtekmė ant Lietuvos veikalų" (Aušra, 1883 nr. 7 p. 188-189).

Visi tokie pasisakymai ilgainiui taip apsupo Mickevičiaus vardą tikro lietuviškumo skraiste ir patriotine pagarba, kad ir ligi šių dienų ją tebejaučia ne-

Ir ten, krūtinei sielvarte suskaudus,
Praeivį jos garsai palydi graudūs.

Girdėjau dainą. Kartą viens senelis,
Arimuos kaulus protėvių atkasęs,
Garsais gluosninės ūbavo dūdelės
Velionių maldą ar tylom, nedrąsiai,
Jus garbino, mūs protėviai bevaikiai.
Jam aidas pritarė iš tolo klaikiai
Ir kėlė sieloj liūdesį giliausią:
Aš paskutinis tos dainos klausiausi.

Kaip teismo dieną angelo trimitas
Iš kapo kels minias nesuskaitytas,
Taip, dainai skambant, iš po mano kojų
Iš bočių kaulų milžinas pakilo,
Ir iš griuvėsių šviesūs rėmai stojo,
O laivės ežerų išsklaidė tylą.
Karūnos pro pilių angas spindėjo,
Valdovų ir karių šalmai žėrėjo,
Kankliavo dainiai ir mergelės žaidė.
Bet žavų sapną žiauriai man išsklaidė.

Gimtinės kalvos ir miškai išnyko,
Tiktai mintis nuvargus pasiliko,
Namų užuvėjoj skurdžioj priglūdus.
Ranka užtirpo jau, kankles suspaudus,
Tik mano brolių aidi žodžiai graudūs,—
Išnyko praeities narsa ir būdas.
Bet jaunas įkarštis manoj krūtinėj
Skaidria ugnim dar kartais suplevena,
Sušildo sielą, atminty rusena,—
O tuomet ji, kaip lempa krištolinė,
Ryškiais vaizdais pagražinta piešėjo,
Nors jau apgedo, nors jau apdulkėjo,
Jei tik vidun įdėtumei žibintą,
Ji spalvomis tave dar sužavėtų
Ir rūmo sienoj kilimu gėlėtu
Atmuštų raštą, laiko apnaikintą.

Riteris iš "Konrado Valenrodo" 1828 m. laidos

Jei aš gebėčiau tais vaizdais palenkti
Klausovų širdis ir vėles senolių
Prikelt iš kapo, jei mokėčiau trenkti
Skambiausiais žodžiais į krūtinę brolių,
Galbūt, tą vieną retą valandėlę,
Kai mano dainos bus ir juos sukėlę,
Pajustų, kuo jie guodėsi iš seno,
Ir bent trumputėj mirksnio nykstamybėj
Atgytų dvasios buvusi didybė,
Kuria kadaise jų tėvai gyveno.

Išvertė V. Mykolaitis-Putinas.

---

kartą net ir tie, kurie patys nėra arčiau susipažinę su Mickevičiaus kūryba, gal net nėra ir skaitę jo raštų.

VIII.

Vyraujant tokioms pažiūroms į Mickevičių, turėjo atsirasti dar daugiau Mickevičiaus vertėjų iš gausėjančių mūsų rašytojų tarpo. Jie jau turėjo geresnių galimybių išspausdinti savo raštus, kaip kad priešaušrio rašytojai, nes didėjo lietuviškos knygos pareikalavimas, o mūsų augančioji periodika davė savo puslapiuose vietos ir literatūrinei medžiagai.

Pačioje "Aušroje" vertimų iš Mickevičiaus nėra. Betgi aušrininkai yra išspausdinę nevieną vertimą kituose laikraščiuose ar knygelėse. Štai 1884 m. buvo išspausdintas Stanislovo **Dagilio** (1843—1915) vertimų rinkinėlis "Lietuwiszkas sziupinis isz svetimų skanskoniu ant naudos broliams lietuwiams pataisitas. Pirma laida" (t.y. I dalis). Neturėjęs didesnio originalaus poeto talento, bet palyginti neblogas aniems laikams įvairių svetimų autorių vertėjas, Dagilis davė toje savo knygelėje Mickevičiaus "Trijų Budrių" vertimą. 1906 m. išsp. antroje tos knygutės laidoje randame dar ir "Pono Tado" pradžios (22 eil.) ir dviejų ištraukų iš "Konrado Valenrodo" (Vilijos giesmės ir Alpuharos) vertimus. 1891 m. išėjo antra "Liet. sziupinio" dalis, kur buvo įdėtas "Konrado Valenrodo" dalies vertimas (3 giesmės iki "Puotos"). "Konradą Valenrodą" Dagilis, kaip pats pasisakė (Draugija, 1912 nr. 63 p. 249), pradėjęs versti jau 1882 m. 1910 m. Dagilis perspausdino vertimą, jį kiek pataisydamas ir užbaigdamas.

Originalinė Dagilio poemėlė "Joninės Parovejos karčiamoje" (Liet. sziupinis, 1884) savo pradžia (Valgo, geria, dega pypkos, /Rėkia, karčiama net plyšta,/

Marilė Vereščakaitė

Trenkia šokiai...) kiek primena Mickevičiaus baladę "Ponią Tvardauskienę".

Pirmasis mūsų periodikoje randamas Mickevičiaus vertimas bus buvęs Andriaus **Višteliausko** (Višteliaus, 1837—1916), įprastiniu J.A.V. Lietuvio slapyvardžiu pasirašytas, fragmentas: "Atlužis isz 'Kunrado Wallenrodo'. Bylos istoriszkos Adomo Mickiewicziaus. Giesme Waidalioto", išsp. "Nemuno Sarge" (1886 nr. 26).

Višteliauskas yra palikęs ir pirmąjį mums žinomą vertimą iš Krymo sonetų (Višt. sonetą vadina varpeliu), kurio rankraštis buvo Krokuvos univ. bibliotekoje (persp. V. Maciūnas, Krokuvos bibliotekose pasirausus — Vairas, 1935 nr. 6). Vertimas kaip anam laikui tikrai sklandus ir jį čia cituojame, netaisydami rašybos:

Krymo varpelis. Klonis Akermano.
Užplaukiau ant platibes asz sausuju juriu,
Wežims kaip eldžia niaria žalumo grožibej
Wilnij piewu užencziu yr kwietku daugibej
Aplenkdams wysas salas karielines žiuriu.
Jau tiamsta, o niekur kialo ne kurhano:
Ant dangaus žwaigždžiu jeszkau, roditoju take
Isz tolo debesis žwilg — tian auszrine tiaka...
Tai Dniestruppe twisk, tai žyb lampa Akermanu.
Stokim... Kaip tyku... girdžiu kur gerwes traukiasi:
Kuriu akis sakalo nedasiektu laukia:
Girdžiu kur petelieske ant žoles supasi.
Kur žaltis slidapilwis per žolina plaukia
Tam tykume teip statau insilgusia ausi
Kad girdecz in Lietuwos balsa (wažuokim) nieks [neszaukia.

Vyturio slapyvardžiu 1884 m. Ragainėje išsp. "Tėwynainiu giesmėj*e*" aušrininkas Mečislovas **Dovoina Silvestravičius** (Davainis Silvestraitis, 1847 — 1919) Lietuvą vadina "didžio Mickaus gimdytoja". Ten pat, kaip priedas, yra ir du vertimai iš Mickevičiaus: 1) Isz giesmiu lordo Byrono pagal iszguldyma Adomo Mickaus (tai Child Haroldo graudus atsisveikinimas su gimtuoju kraštu) ir 2) Abejone Adomo Mickaus (tai Niepewnosc). Knygutės gale pažymėta: 21 gegužio 1878. Antrajame 1905 m. leidime tų vertimų jau nebėra.

1886 m. išsp. (su kontrafakcine 1861 m. data) įvairių autorių poezijos rinkinėlyje "Byrutės dainos" randame Dovoinos Silvestravičiaus verstus "Tris Budrius". Vertė jis ir "Konradą Valenrodą". 1883.XI. 9/21 jis rašė kalbininkui J. Karlovičiui, kad jau išvertęs bemaž pusę poemos; "Vaidilos pasakojimą" hegzametrais sueiliavęs jo paprašytas Jurgis **Mikšas** (1862—1903), kuriam jis davęs prozinį tos dalies vertimą. Su laišku atsiuntė Karlovičiui savojo vertimo 69 ir Mikšo — 15 eilučių. Vertimas taip ir liko nespausdintas (laiškas su vertimų fragmentais buvo Vilniaus Lenkų Mokslo Mėgėjų D-jos bibliotekoje)

Anot Adomaičio-Budrio, Dovoina Silvestravičius ketinęs versti ir "Poną Tadą". Ar jis vertė, nežinia. Betgi dvi "Pono Tado" giesmes buvo išvertęs kitas aušrininkas, Kazimieras **Bukaveckas Bukavietis** (1855 — 1940), jų tačiau neišspausdino (plg. Aušra, 1885 nr. 10—11 p. 359; Tėvynė 1898, p. 391). 1885 ar 1886 jis išvertė Konrado Valenrodo" dalį, baigdamas "Alpuhara" ir praleidęs Vaidilos pasakojimą (žr. Jr. Jonas, Vertimai iš Mickevičiaus, II 1899 p. 7). Vertimą jis pasiuntė 1898 "Tėvynės" redakcijai Amerikon; čia jo vertimu pasinaudojo J. Žilius. "Garsas Amerikos Lietuvių" (1897 nr. 3-4) išsp. Bukavecko (betgi be pavardės nurodymo) iš Mickaus(!) verstą baladę "Baltas karžigys" (tai Mickevičiaus "Ucieczka"); tais pat metais baladė išleista atskira brošiūrėle — atspaudu, o 1906 pasirodė jos antroji laida.

Vertė Mickevičių ir "Aušros" poetas Petras **Arminas-Trupinėlis** (1853--1885). "Lietuviškas Aušros kalendorius ant metu 1885" įdėjo jo "Sugrįžimą tėvo"; nežinia tik, kodėl pažymėta: "pagal vokiszka parasze P. Trupinėlis", nors tai populiarusis Mickevičiaus "Powrot taty". Dar yra išvertęs "Tris Budrius" (Varpas, 1892 nr. 6 ir Armino raštai, 1893 ir 1907). Dėl ankstybos mirties Arminas nebepabaigė "Gražinos" (jis rašė: Gražioji) vertimo, kurio paliko 165 eil. (Varpas, 1903 nr. 4-5 ir Armino raštai, 1907).

Kun. Simanas **Norkus** (Narkevičius, 1841—1913), kuris "Aušroje" 1883 išspausdino Kondratavičiaus "Margirio" vertimą, gal bus vertęs ir "Gražiną". Apie tai girdėjęs Adomaitis-Budrys (podobno istnieje przeklad "Grażyny" Narkiewicza), betgi pats vertimas nėra išlikęs.

Daugeliau Mickevičiaus vertimų yra davęs Vincas **Kudirka**. Iš smulkesnių dalykų: sonetą "Nemunui" (Varpas, 1889 nr. 3), baladę "Ponia Tvardauskienė" (Varpas, 1889 nr. 7) ir "Vilija" (Varpas, 1896 nr. 2). Tie vertimai buvo pakartoti jo "Laisvose valandose" (1899) ir vėliau jo raštų rinkinyje. Iš stambesnių dalykų: "Vaidilos apysaka" iš "Konrado Valenrodo" (Kudirkos raštai, IV 1909 p. 235—246) ir "Vėlinių" trečioji dalis (1899 nr. 1—6). Pastarasis vertimas išėjo ir atskira knygute: "Vėlines. Parašė A. Mickevičius, vertė Kapsas. Pasveikinimui dienos

24 gruodžio 1898." (Tilžėje, 1900). Taip tad ir lietuviai norėjo atžymėti Mickevičiaus gimimo 100 metų sukaktį. Vėliau tas vertimas pakartotas Kudirkos raštų IV tome. Vertimas nepilnas. Kudirka išvertė tik I, VII ir VIII scenas, dalį pastarosios irgi išleisdamas. Taigi Kudirka paliko nevertęs scenų su fantastika, vizijomis, improvizacijomis, o davė Vilniaus kalėjimo, Varšuvos baliaus ir senatoriaus rūmų vaizdus, kur Lietuvos jaunimo kančios ir Novosilcevo žiaurumas buvo ryškiai nupiešti. Tai ir buvo svarbu Kudirkai, tam griežtajam kovotojui su rusų valdžia. "Vienybės Lietuvninkų" korespondentas (1900 nr 40) taip rašo apie Kudirkos vertimą: "Kaip Mickevičiaus visi poetiški raštai yra semti iš Lietuvos dejų, taip ir šitasai, Vėlinės, kur jis dramatiškai aprašė nedorus pasielgimus caro tarnų Lietuvoje, kurie nekaltai gyventojus terioja ir kemša į kalinius. Dr. Kudirka, norėdamas ir lietuviams parodyti bjaurius pasielgimus caro tarnų, išvertė tąjį veikalą į lietuvišką kalbą, kad lietuviai galėtų ant teatro užvedant pamatyti tuos darbus, juos išjuokti ir paniekinti".

Iš smulkesniųjų vertimų, be abejojimo, žymiausias buvo **Maironio** "Vilijos" vertimas (Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga, 1891 nr. 10, o vėliau kartota ir taisyta "Pavasario balsuose"). Keli smulkesni dalykai buvo išsp. ir "Tėvynės Sarge". 1899 nr. 4: "Vilkas ir szuva. Sakmė." Ten pat nurodyta, kad tai imta "iš raštų a.a. kun. Ant. Bortkevičiaus" Betgi J. Tumas parodė, kad tą pasakėčią vertė kun. Vincas **Šliogeris** (1833—1913), kuris jau 60 metų amžiaus būdamas, susipažino su lietuviškuoju sąjūdžiu, pats ėmė kai ką lietuviškai eiliuoti ir savo eiles įrašė kun. Bortkevičiaus poezijos sąsiuvinin (plg. Vaižganto raštai XIII p. 292). Randame "Tėvynės Sarge" ir du Mickevičiaus humoristikos dalykus, išverstus **Mažeikos** (slap.?): "Blusa ir rabinas" (1901 nr. 1) ir "Skusta—kirpta" (1902 nr. 1).

"Tėvynės Sarge" (1900 nr. 4—5) išsp. mūsų populiariojo poeto **Margalio** (Juozo Šnapščio, 1877 — 1921) eilėraštis "Į jaunuomenę. Oda". Tai žinomosios Mickevičiaus "Odės jaunystei" laisvas sekimas, nors Margalis ir nemini Mickevičiaus pavardės. Mėgino Margalis versti jau taip daugelio verstąjį "Konradą Valenrodą", išspausdindamas "Žinyčioje" (1900 nr. 2 ir 3) 120 poemos vertimo eilučių. Nors gale pažymėta: bus toliau, bet daugiau nebebuvo spausdinta. Vėliau Margalis dar išvertė XIV Krymo sonetą (Margalis, Volungė ir vieversėlis, 1907) ir pluoštą Mickevičiaus aforizmų (Draugija, 1922 nr. 9-10).

IX.

Nedideli dėl nepalankių spaudos draudimo sąlygų lietuvių laikraščiai negalėjo duoti daug vietos Mickevičiaus veikalų lietuviškiems vertimams. Kas kita buvo Amerikoje, kur laisvai leidžiama lietuviškoji periodika buvo nemažos apimties ir galėjo dėti ir stambesnius originalinius ar verstinius veikalus. Ir taip, pvz., "Vienybėje Lietuvninkų" (1894 nr. 36-44, 46-52 ir 1895 nr. 1-11) buvo išsp. "Diedai (Strijai, senuoliai, ainiai). Veikalas poeto Adomo Mickevyčios. Perguldė iš lenkiško Aleksandras Gužutis". Tai mūsų pirmojo dramaturgo Aleksandro **Fromo** (1822 — 1900) išverstos "Vėlinių" I, II ir IV dalys. Fromo rankraščių (Vyt. Didž. Univ. bibliotekoje) tarpe buvo jo drama "Aldona", kuriai medžiaga imta iš "Konrado Valenrodo".

Bene daugiausia Mickevičiaus vertimų bus išspausdinęs Jonas **Žilius** (Žilinskas, 1870—1931), rašęs Jr. Jono ir kt. slapyvardžiais. Jo išsp.: "Diedai" (Vėlinių II d. — Tėvynė, 1898 nr. 6-10), "Gražina" (Tėvynė, 1899 nr. 1-9) ir nepilnas (baigiamas Vilijos giesme) "Konradas Valenrodas" (Tėvynė, 1899 nr. 11-12). Tie dalykai buvo 1899 m. išleisti dviem knygelėmis, pavadintomis "Vertimais iš Mickevičiaus". Tuos vertimus, pataisęs ir "Konradą Valenrodą" užbaigęs, Žilius perspausdino Jono Jonilos slapyvardžiu išleistose savo knygelėse "Veikalai, veikalėliai ir vertimai eilėmis" (1912). Versdamas "Konradą Valenrodą", Žilius, kaip pats tiksliai eilutėmis nurodo, naudojosi K. Bukavecko ir S. Dagilio vertimais. "Vaidilos apysaka" paėmė Kudirkos, kuris ją atsiuntė "Tėvynės" redakcijai kaip tik tuo laiku, pastebi Žilius, kai jis pradėjęs pats versti "Vaidilos apysaka"; prierašuose ir pacituoja savo vertimo 22 eil. "Veikaluose, veikalėliuose..." randame dar dviejų Mickevičiaus baladžių vertimus: "Švitėžis" ir "Švitėžytė"; pastarasis vertimas nepilnas, tik 14 posmų.

Keletą stambesnių ir smulkesnių vertimų yra paskelbusi ir "Vienybė Lietuvninkų". Be jau minėto A. Fromo-Gužučio "Vėlinių" vertimo, čia dar randame: Juozo **Andziulaičio-Kalnėno** (1860—1916) verstą "Živilę" (1890 nr. 12-13), kažkokio **Praszcziokėlio isz Birjagalio** — "Žibutę" (1896 nr. 29) ir Alpuharą (1896 nr. 40), Jono **Merkevičiaus** (m. 1900) "Gražiną" (1898 nr. 12-23), Jono **Mačio-Kėkšto** (1867—1902) Viliją (1901 nr. 21); pastarasis vertimas pakartotas Mačio-Kėkšto "Eilėse" (1910), kur yra dar ir "Konrado Valenrodo" pradžios 8 eil. vertimas.

Kai ką aptinkame ir kituose Amerikos liet. laikraščiuose. "Garse Amerikos Lietuvių" be jau minėto K. Bukavecko vertimo "Baltas karžigys" yra dar Jono **Montvilos** (1873—1910) Živilė (1898 nr. 37-38); "Žvaigždėje" P. **Branduko** (Petro Tumasonio, 1875—1947) "Daina versta isz Mickevycziaus—Bairono" (1902 nr. 16). Vienas dalykas betgi netiksliai priskirtas Mickevičiui. Tai "Saulėje" (1904 nr. 92) nežinomo vertėjo "Karilė. Lietuwiszka apisaka. Pagal Adomo Mickevicziaus". Iš tikrųjų tačiau "Karilė", kurią anonimiškai kaip ir "Živilę" išspausdino "Tygodnik Wilenski", nebuvo Mickevičiaus kūrinys, kaip daugelio buvo manoma. S. Pigonis, griežtai atmesdamas Mickevičiaus autorystę, spėja, kad tos Bokačio novelės sekimas esąs Mykolo Balinskio, vėliau pasireiškusio Lietuvos istorijos veikalais, plunksnos darbas (S. Pigon, Dwie zagadki bibljograficzne. 1931).

Iš augščiau pateiktųjų duomenų matome, kad XIX amž. jau buvo lietuviškai išversti žymesnieji Mickevičiaus veikalai, kai kurie net nevieną kartą. Bet dar nebuvo ištisai išverstas, bent vertimas nėra išlikęs, pats stambiausias Mickevičiaus veikalas — "Ponas Tadas". O nevienas jo pasigedo mūsų raštijoje. Dzūkas (J. Radziukynas) savo sukaktuviniame straipsnyje apie Mickevičių, suminėjęs, kad "Ponas Tadas" išverstas į daugelį kalbų, reiškė tokį pageidavimą: "Dėl lietuvių ji [t.y. "Pono Tado" poema] tur neaprubežiuotą vertę, o lietuviškai jos neturime. Užduotė vertimo 'Pan Tadeusz' guli ant pečių 'Dr. Tėvynės Mylėtojų' arba 'Susiv. L.[ietuvių] A.[merikoje]' Katrie pirmesni?" (Vienybė Lietuvninkų, 1898 nr. 51).

Kaip savotišką "Pono Tado" populiarumo lietuvių visuomenėje faktą galime nurodyti tai, kad trečiąjį Susivienijimo Visų Draugysčių Katalikiškų Amerikoje "seimą atidarant, pirmusyk sugiedota 'naradavas himnas', kuris, pasak kun. Miluko, buvęs Seinų klierikų nuo Petro Kriaučiūno laikų dainuojamos

poeto Adomo Mickevičiaus eilės iš veikalo 'Ponas Tadas': Tėvyne Lietuva..." (Juozas Širvydas, 1875—1935; biografijos bruožai. Red. Vyt. Širvydas, 1941 p. 146—147).

X.

Iš pradžių daugiau ar mažiau vientisas lietuvių patriotinis sąjūdis XIX a. besibaigiant pasiskirstė ryškiomis visuomeninėmis srovėmis. Ėmė jau organizuotai reikštis ir lietuvių socialistinis sąjūdis. Suprantama, kad pastarajam buvo svetimas kunigaikštiškos senovės iškėlimas Mickevičiaus "Gražinoje" ar bajoriškos Lietuvos idealizavimas "Pone Tade". Bet ir šios srovės žmonės rado Mickevičiaus kūryboje kai ko sau brangaus ir artimo. Jaunas ir energingas lietuvių socialdemokratų veikėjas Augustinas **Janulaitis** (1878—1950) A. J. Daubaro slapyvardžiu išspausdintos savo knygelės "Adomas Mickevyčia (1798—1855) Jo gyvenimas, raštai ir darbai" (Plymouth, Pa., 1902) pratarmėje rašė: "Ir mums, Lietuvos darbininkams, akyva susipažinti su Mickevyčios darbais, nes jis kovojo prieš carą, ponus ir kunigus, slegiančius mus" (p. 4). Aišku, kad autorius ypač iškelia visuomeninių, o ne apskritai patriotinių Mickevičiaus kūrybos elementų svarbą. Pvz., jis stebisi: "...keista klotis 'Vėlinių' mūsų rašliavoje: Gužutis nėra išvertęs visų gražiausios III dalies, kurią yra išvertęs Kudirka ir tai tik mažą jų dalelę. O Jr. Jonas sako net: 'Ta tik dalis (t.y. II) ir tinka dėl mūs, kaipo dėl lietuvių, kitos dalys ir išverstos, bent dabartiniame laike, neturėtų dėl mūs didės vertės' (Tėvynė, 1898 p. 206). Augščiau dar ten pat pasakyta: 'Rasite čion aprašymą mūsų senoviško tikėjimo'. Tarytum, mums dabar ir terūpi senovės tikėjimas, o ne prispaudimas, ne kova už laisvę, už būvį, už duonos kąsnį? O kova prieš carą, prieš jo valdžią rasime aprašytą tik III dalyje" (p. 7-8) Todėl autorius, Konrado Valenrodo" turinį trumpai teatpasakojęs, o "Gražiną" ir "Poną Tadą" (nors tai, anot jo, garsiausias Mickevičiaus raštas) tesuminėjęs, gana daug ištraukų duoda iš Vėlinių" III dalies. Duoda kiek ištraukų ir iš Kudirkos neišversto satyrinio "Vėlinių" III dalies priedo.

Mickevičius, anot autoriaus, "veržėsi į socializmą, jame viename ieškojo išganymo visų prispaustųjų, nuliūdusiųjų ir pavargusiųjų; visur jis kariaudavo už jų reikalus, o savo raštuose platino socializmą. Mickevičiaus laikraštyje 'Tribune des Peuples' randame karštai platinamas ir išguldomas socialistiškas pažiūras" (p. 37). Todėl autorius palyginti gausiai paberia ištraukų iš Mickevičiaus publicistikos, norėdamas parodyti, kad Mickevičius buvo šovinizmo ir klerikalizmo priešas ir socialistinio sąjūdžio šalininkas. Savo brošiūrą baigdamas, autorius pereina į publicistinį agitacinį toną:

"Taigi Mickevyčia nebuvo karalių, kunigų ir ponų poetu (dainium): buvo tai apgynėjas darbininkų ir vargdienių. Ir jį galima pavadinti socialistu, nors daugelyje dalykų jis skiriasi nuo dabartinių socialistų pažiūrų. Jo užpelnai dideli, jo darbai atnešė gausius vaisius. Ir šventė pastatymo paminklo 24 gruodžio 1898 m. — tai ne ponų, kunigų ir kitų atžagareivių šventė, nes jie slankiojo ir žeminos prieš šio svieto valdonus, — bet darbininkų, prispaustų, prislėgtų. Ir mes, Lietuvos darbininkai, turime minėti jo dainas, kurios apsako mūsų nelaimes ir vargus, ir nurodo, nors ir svetimoje kalboje, kelią į ateitį. Gal tėvynės mylėtojai išvers ir išleis jas mūsų kalboje, kad būtų daugumui suprantamos" (p. 40).

Tačiau ano meto mūsų socialistinėje spaudoje daugiau vertimų iš Mickevičiaus neaptinkame. Tai suprantama, nes toji spauda buvo negausi ir jai buvo daug kitų aktualesnių klausimų, kaip Mickevičiaus veikalų vertimai.

XI.

Su XX amžiumi prasideda lietuvių tautai naujas svarbus laikotarpis. XIX a. tautinis atgimimas subrandino tautą ir paskatino ją pasijusti stipria. Tą jausmą itin kėlė iškovotas spaudos draudimo panaikinimas, o ryškus tautos pasitikėjimo savo jėgomis ženklas buvo toks gausus dalyviais 1905 m. Didysis Vilniaus Seimas, drąsiai pareikalavęs iš rusų valdžios Lietuvai autonomijos. Panašus didelis kūrybinis pakilimas pasireiškė ne tik politinėje srityje, bet ir visame kultūriniame lietuvių gyvenime. Ir čia nestinga platesnių užsimojimų. Ryžtingai panorėta pasivyti kultūriniu atžvilgiu kitas tautas, nuo kurių buvo tiek atsilikta dėl nepalankių visuomeninių ir politinių sąlygų, ilgai slėgusių lietuvių tautą. Suprantama, kad tos naujosios linkmės turėjo paveikti ir literatūrą. Talentingi ir literatūriškai išsilavinę jaunosios kartos rašytojai, nesitenkindami gana elementaria mūsų senesniąja literatūra, kai kieno liaudies skaitymėliais pavadinama, susirūpino kelti ją į kitų kultūringųjų tautų lygį. Be to, literatūrai skiriami nauji pagrindiniai uždaviniai: jau ne patriotinis tautos žadinimas, ar juoba liaudies švietimas, o visų pirma — meno kūryba. "Gaminkite mums tokių dailės veikalų, kurie duotų vien aistetikos pasigėrėjimo" — kreiptasi į rašytojus mūsų pirmajame grynai literatūriniame žurnale "Vaivorykštėje" (1913 I p. 204).

Tos naujosios mintys atsiliepė ir mūsų santykiams su Mickevičiaus kūryba. Tiesa, ir tada dar tebevyravo tradicinė mūsų patriotų pažiūra į Mickevičių, kurią, pvz., reiškė žymusis ano meto mūsų publicistas Antanas Smetona:

"...Mickevičiaus, Narbuto ir kitų Lietuvos bajorų lietuviai, žinoma, neatsisakys, nes negalės išmesti jų iš savo istorijos. Ar jų raštai pirma nežadino ir dabar nežadina mūsų iš miego? Ar nerodo jie lietuviams jų prakilnios senovės? Niekas gražiau nėra jos apdainavęs, kaip Mickevičius savo Konrade Valenrode ar Gražinoje" (Viltis, 1910 nr. 51; žr. Smetonos raštai IV p. 183).

Betgi nevieną iš mūsų naujųjų rašytojų tada jau traukė nebe tiek Mickevičiaus raštų lietuviškumas, kiek jų meninė vertė. Štai Motiejus **Gustaitis** (1870—1927), didelės estetinės kultūros poetas, susidomi ne "Konradu Valenrodu" ar "Gražina", prie kurių taip linko mūsų senesniosios kartos vertėjai, o "Krymo sonetais", apie juos rašo Friburgo universitetui disertaciją, kurią lietuviškai išverstą spausdino "Draugijoje" ir "Vaivorykštėje". Dar "Tėvynės Sarge" (1903 nr. 11-12) išspausdinęs pirmojo soneto (Akermano stepai), o paskiau "Draugijoje" keturių pirmųjų (1907 nr. 9) ir keturioliktojo soneto (1907 nr. 11) vertimus, Gustaitis 1909 m. visų "Krymo sonetų" vertimą drauge su lenkiškais originalais išleido dailia knygele. Kas jam buvo svarbiausia tuose sonetuose, rodo šie jo prakalbos žodžiai:

"Vienas iš poetiškiausių A. Mickevičiaus veikalų yra Krymo Sonetai. Jau patsai tų Sonetų išsiplėtimas visose Europos literatūrose ir daugybė prilankiųjų jiems recenzijų išvirš liudija aukštą anų aista-

tikos vertę. Tai visuotinajai simpatijai atliepia pasiganėdinimo jausmas, kurisai skaitytoją žavi, kaip kitados taip ir šiandien. Kame gi tvyro ypatingas šių Sonetų grožis? Grožis yra ne kas kita, kaip pavienių dalių bei narių harmoniška sandermė. Tokią harmoniją turi Krymo Sonetai".

Vis dėlto, iš Gustaičio vertimų dvelkia jo galvotinis estetizmas, toks priešingas aistriam Mickevičiaus jausmingumui.

Kiti Gustaičio vertimai: "Giesmė jaunystei" (Ateitis, 1911 nr. 3), "Farys" (Vaivorykštė, 1913 nr. 3), "Vienumai" (Mickevičiaus "Do samotnosci" — Draugija, 1922 nr. 5-6), "Vėlinės. Dalis II" (1926). Vertė Gustaitis ir Vėlinių" III dalį (nepilno vertimo mašinraštis buvo Vyt. Didž. Univ. Bibliotekoje). Dar primintinas Gustaičio sonetas "Bachčisarai" (Draugija, 1908 nr. 24), parašytas Mickevičiaus Krymo sonetų įtakoje (yra net to paties pavadinimo Mickevičiaus sonetas).

Be Gustaičio naujų vertimų iš Mickevičiaus anuo prieškariniu laikotarpiu nedaug terandame mūsų spaudoje: Kleopas **Jurgelionis** išvertė IV Krymo sonetą "Audrą" (Lietuvių Laikraštis, 1904 nr. 2), Kostas **Stiklius** "Pono Tado" pradžios 15 eil. (K. Stiklelis. Lietuva, tėvyne mano, 1907), K. **Šakenis** — "Švitezytę" (Viltis, 1909 nr. 109), Jurgis **Milančius(?)** — "Neris" (Lietuvos Žvajgždute 1908, parinko ir sutajse Jurgis Dzukelis. Neaišku, ar tai naujas Milančiaus, ar kieno nors senas vertimas), **Adomas Juodasai** (Lastas) — "Nemunui" (Aušrinė, 1910 nr. 6), **Paparonis** (Antanas Šmulkštys) — "Vaikelių maldą" (Powrot taty, — Vaivorykštė, 1913 nr. 1), Karolis **Vairas** (Račkauskas) — "Vado mirtis" (Tėvynė, 1909 nr. 1 ir jo rinkinyje "Eilėmis ir proza", 1909), J. B. **Smelstorius** — tris ištraukas iš "Pono Tado" ir kelius smulkesnius dalykus (Sielos balsai; eilės, dainos ir balados. So. Boston, 1913). Žinoma, periodikoje susirastų, turbūt, ir daugiau vertimų. Visa tai tik smulkesnieji dalykai. Keli stambesni vertimai buvo perspausdinti iš senesniųjų, būtent, jau pirma minėtieji Kudirkos (jo raštuose), Dagilio (jo "liet. šiupinių" antrosiose laidose) ir Žiliaus (Jono Jonilos "Veikaluose, veikalėliuose...").

XII.

Jaunoji XX a. mūsų menininkų ir rašytojų karta suprato, kad jų įnašas į pasaulinį kultūros lobyną bus tik tada vertingas, jei jie sugebės duoti ką nors naujo, dar kitų neišsakyto. Tad kelta reikalas išugdyti originalų tautinį stilių ir meno kūrinyje išreikšti tai, kas būdinga lietuvių tautos dvasiai. Gyvas ir impulsyvus Vaižgantas, ne be reikalo visuomenės nuotaikos barometru pavadintas, tuos naujuosius reikalavimus gražiai suformulavo savo sveikinamojoje kalboje estų teatro atidarymo iškilmėse Taline 1913: "Pabaltijos aisčių tautos ir seniau kai ką davė civilizuotajam pasauliui — gintarą. Juo puošdavosi savo sostus Rymo ir Bizantijos imperatoriai. Šiandieną gintaro mes veik jau nebeduodame. Ir pats jis atpigo. Bet galime ir vėl pradėti duoti, tik jau kur kas brangesnių daiktų — savotiškų tautinių dvasių apsireiškimus literatūroje ir menuose: pasakoje, dainoje, muzikoje, architektūroje ir k. Tai jau nebe gintarai, bet gryni perlai" (Aplink Baltiją, 1919 p. 60). Bene ryškiausias tokių siekimų vaisius mūsų literatūroje buvo Krėvės "Dainavos šalies senų žmonių padavimai".

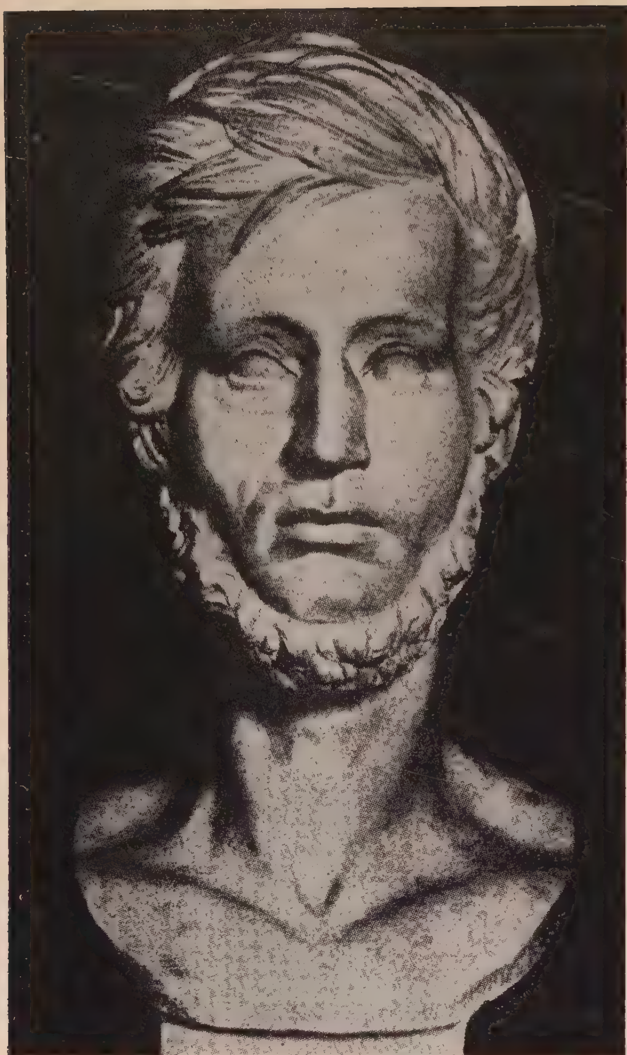
Pastangos giliau pažvelgti į tautos dvasią ir duoti lietuvių literatūrai ryškų tautinį atspalvį vėl gi ir pažiūroms į Mickevičių atsiliepė: Mickevičius esąs lietuviams svarbus ir artimas visų pirma ne dėl to, kad gražiai aprašinėjo Lietuvą ir jos istoriją, o dėl to, kad jo kūryboje esanti išreikšta lietuvių tautos dvasia.

Gana plačiai pasisakė tuo klausimu Marija **Pečkauskaitė** savo straipsnyje "Mintys apie dailę" (Viltis, 1910 nr. 64-67). Savo raštuose atskleidusi ramų, dvasinės pusiausvyros išlygintą ir švelnios melancholijos nuspalvintą būdą, Pečkauskaitė ramybę ir saiką iškėlė kaip pagrindinius lietuvio būdo bruožus. Tas lietuviškąsias savybes Pečkauskaitė randa atsispindėjusias ir Mickevičiaus kūryboje; ir tai ne tik tuose veikaluose, kur vaizduojama Lietuva, bet, pvz., ir "Krymo sonetuose", kurių pats turinys esąs mums svetimas. Bet leiskime kalbėti pačiai autorei:

"...tautos siela tikriausiai apsireiškia dailėje... Tautiškumas tai lyg kokia žymė, išspausta ant veikalo, visai nežiūrint to, ką tas veikalas vaidina. Tai kažikas, kas yra tik tos tautos dvasioje, o jokioj kitoj nėra. Mūsų tautiško artisto veikale mūsų dvasia atras kažką gimtinį ir kolorite, ir piešime, ir idėjoje. Lietuviška dvasia turi apkvėpti visą veikalą... Kokia gi yra ta mūsų tautos dvasia?.. matau didelį panašumą į mūsų gamtą... Prisižiūrėkime mūsų gamtai. Nėra joje tų kalnų milžinų, debesius draskančių, didelių, galingų, prieš kurių majestotą žmogus nusižemina ir ant veido puola; nėra tamsių bedugnių, paslaptingų ir baisių, prie kurių drebėdamas artinasi žmogus, nedrįsdamas pažvelgti į jų gelmes; nėra nei tų bekraščių, beribių lygumų — daubų, kur žmogaus akis nesuranda kliūties ir, nieko nevaržoma, rodos apima visą pasaulį; nei galingų upių, griaunančių visus pylimus ir užtvankas. Mūsų gamta — tai ramybė ir saikas. Jokio milžiniškumo, jokio smarkumo, jokio perdėjimo, jokios kraštenybės. Nei labai šaukiančių varsų, nei peršviesių saulės spindulių, nei oro kataklizmų, nei augmenų turtingumo ir perdidelio jų tarpimo; vienu žodžiu — nieko **labai**, nieko **perdaug**. Ir viskas, tarsi, uždengta plonu lengvučiu, balsvai pilku ūku. Štai mūsų gamta. Tą pat galima pasakyti ir apie lietuvių būdą: ramybė ir saikas. Jokio smarkumo, jokių labai stiprių geidulių, jokios pozos".

"Tik tenemano kas, kad, taip sakydama, tvirtinu, būk lietuviai nemoka giliai jausti. Visai ne. Lietuvis jaučia giliai, tik **patylomis**. Jei jis nuliūdęs ir nelaimingas, tai nešauks visam pasauliui apie savo vargus, nesidraskys, plaukų sau neraus ir rankų nelaužys; jei linksmas — tai nepasileis džiaugties taip, kad žemė drebėtų ir kibirkštys iš akių birtų. Jis ir džiaugiasi, ir verkia, ir myli, ir neapkenčia **ramiai**. Jis, tarsi, į viską žiūri iš aukšto, taip sakant, sub specie aeternitatis. O tas, kurs taip žiūri, žinoma, aiškiai mato, kad čia nėra ko nei labai nusiminti, nei perdaug džiaugties, nes visas pasaulis ir žmogus su visais savo jausmais ir geismais yra tik menki, nykstantieji šešėliai. Nuo tos pasaulėžvalgos paeina rezignacija, kuri lyg tas mūsų laukų balsvas ūkas — apsupa lietuvio dvasią..."

"Kadangi mūsų dailė dar tokia jaunutė ir artistų turime dar taip nedaug, tai sunku spręsti, kaip apsireikš ta mūsų dvasia dailėje. Bet yra vienas tipiškas lietuvių dvasios išreiškėjas, nors visiškai savuoju jį pavadinti ir neturime teisės. Tas išreiškėjas — tai Mickevičius. Ar jis ima siužetą iš lietuvių

Adomo Mickevičiaus biustas
(D. d'Angers)

gyvenimo, kaip 'Valenrode', 'Gražinoj' ir poemoje 'Pan Tadeusz', ar visai svetimus, kaip 'Farys', ar tai savo lyriškose eilėse, — visur yra kiaurai lietuviškas. Visuose jo veikaluose randame tas ypatybes, kurias bandydama aptarti lietuvių dvasią, nurodžiau, kaipo tos dvasios svarbiausias žymes. Taigi niekur nieko efektui, jokios pozos, jokio žodžių ūžimo; viskas, rodos, išreikšta taip paprastai, taip nedaugeliu žodžių. Ir nežiūrint to, kokia jausmų gilybė, kokia neapsakoma išreiškimo pajėga!.."

"...norėčiau pabandyti parodyti nors trumpai tas tautiškos dvasios žymes Mickevičiaus poezijoje Tam tikslui imsiu ne 'Valenrodą', ne 'Gražiną' ir ne kitus veikalus su lietuvišku turiniu. Paimsiu 'Krymo sonetus'. Turinys visai mums svetimas. Kaip gi čia gali, rodos, apsireikšti tautiškumas? O dėlto apsireiškia. Iš tų svetimų mums reginių, iš tų orientališkų paveikslų žiūri artima, sava lietuviška poeto siela. Štai pavyzdžiui XV sonetas:

Pasimelsk, leisk pavadį, atsigręžk varguoli,
Čia jojiks arklio kojoms skiria savo protą.
Bingus arklys! Matai, kaip žvalgo skrodės plotą?
Klaupia, kilst! Išsitiesęs davė tonpus šuolį. — Ir
[kabo.

Pasimelsk, leisk pavadį, atsigręžk! — Kaip tai lietuviška! Rezignacija, pasidavimas likimui, atsidavimas Dievo valiai. Taip tegali pasakyti tiktai lietuvis. Nekenčia jis frazų, neieško efekto. Esu tikra, kad tikras lenkas, sakysime, niekados taip neparašytų. Jis pasakytų nieko nebijąs, drąsiai žiūris pavojui į akis ir jį nuveiksiąs."

"Ypač lietuviškas yra dar to pat soneto galas:

Mirza, aš dirstelėjau! Per pasaulio skylę
Mačiau... miręs apreikšiu, ką esmi regėjęs.
Žmonių kalba negali tatai išgiedoti.

"Begalo lietuviškas yra čia tas užtylėjimas aukščiausio intenpimo valandoje, tas pasakymas, kad žodžiai negali išreikšti to, ką dainius yra regėjęs. Ir jei vėl lyginsime lietuvį su lenku, tai turėsime pripažinti, kad lenkas čia niekados nenutylėtų. Jis aprašytų gal labai gražiai ir graudingai, ką jis ten yra regėjęs. Lietuvis gi — tyli".

Jei Pečkauskaitė psichologiškai bandė spręsti Mickevičiaus lietuviškumo problemą, tai Stasys **Šalkauskis** pastatė ją istoriosofinėn plotmėn. Savo veikaluose "Sur les confins de deux mondes" (Dviejų pasaulių pariby, 1919) ir "Lietuvių tauta ir jos ugdymas" (1938) Šalkauskis kėlė mintį, kad lietuvių tauta, būdama dviejų skirtingų pasauliu (pasyviųjų Rytų, gyvenančių visų pirma instinktu, jausmu, fantazija, intuicija, — ir aktyviųjų Vakarų, besistengiančių gyvenimą tvarkyti protu ir valia, plg. Lietuvių tauta ir jos ugdymas, p. 19) sankryžoje, turinti savo kultūroje derinti rytietiškuosius ir vakarietiškuosius pradus. Pirmajame lietuvių kultūros laikotarpyje (ligi 1569) pasireiškusi rytietiškųjų pradų persvara. Tai tezė. Antrajame laikotarpyje (1569 — 1883) su lenkų įtaka iškylanti vakarietiškųjų persvara. Tai antitezė. Nuo tautinio atgimimo laikų (maždaug nuo Aušros laikų) prasidedąs naujas laikotarpis — abiejų pradų sintezė. Tos naujosios gadynės ryškiaisiais atstovais nurodydamas M. Čiurlionį, Vydūną ir kt., antrosios gadynės būdingiausiu reiškėju Šalkauskis laiko Adomą Mickevičių: "Mickevičius, kurio genijus yra iš tikrųjų lietuviškosios dvasios žiedas, yra iki šiai dienai skaidriausioji žvaigždė jų civilizacijoje" (Liet. tauta ir jos ugd., p. 39).

Karštai kėlė Mickevičiaus svarbą lietuviams Juozapas Albinas **Herbačiauskas** (1876—1944), kuris savo triukšmingo ir pilno paradoksinių sugretinimų stiliaus rašiniuose nekartą aštriai ir taikliai paliesdavo svarbias mūsų literatūros ir visuomenės gyvenimo problemas. Savo straipsnyje "Kova prieš Adomo Mickevičiaus genijaus diktatūrą "(Gaisai, 1930 nr. 4 ir 5), Herbačiauskas su įprastiniu temperamentingumu (tačiau skaitytojus daugiau sudominančiu, negu įtikinančiu) kelia ne tiek psichologinį ar istoriofinį, kiek savotišką politinį mickevičinės problemos mūsuose atžvilgį. Jis piktinas ir ironizuoja:

"Nemalonu ir koktu aiškinti Lietuvos jaunajai kartai, kad A. Mickevičius savo kūrybos dvasia, savo būdu ir charakteriu artimesnis mums (buvo ir bus), negu lenkams. Reikia būti visišku ignorantu, reikia

nežinoti mūsų tautos psichologijos, kad tos teisybės nenorėti suprasti." Toliau rašo: "Lenkas Massonius.. išaiškino, kad Mickevičius suskaldė lenkų sielą, įnešdamas į Lenkijos kultūrą Lietuvos dvasią! Lenkai pripažįsta Mickevičių lietuviu*), tik mūsų inteligentijos dauguma (gal klystu?) kratosi nuo jo! Tikras kurjozas! Kad A. Mickevičius rašė tik lenkiškai ir tik Lenkiją garbino! Menkas argumentas jį neigti! Lenkiją Mickevičius labai keistai apibūdino, kapo trijų tautų federaciją! Jis gerbė ir Lietuvos ir Ukrainos nepriklausomybės teises (prašau: skaityk kun. Petro ("Vėlinės") žodžius: 'na trzech stoi koronach, a sam bez korony' [ant trijų karūnų stovi, o pats be karūnos]! A. Mickevičiaus Lenkija — tai ne lenkų supremacija — imperializmas (dabartinė Lenkija) — anaiptol! Tai trijų tautų laisva geravalė brolybė! Mickevičiaus Lenkija neįžeidžia Lietuvos garbės!.. Garsus Conrad'as (Korzeniovskis) rašė tik angliškai, tačiau jis pats save laikė lenku. Anglai tuo nepasipiktino... Jeigu A. Mickevičius ne lietuvis, tai ne lietuviai ir Milošas ir Baltrušaitis!... Byronas, Anglijos lordas, kovojo už Graikijos nepriklausomybę (kaip tuo pačiu laiku Mickevičius kovojo už Lenkijos nepriklausomybę). Ar už tai galima vadinti Byroną graiku? Anaiptol! A. Mickevičiaus pasaulėžiūra prieinamesnė lietuviams, negu gryniems lenkams (mozūrams). Lenkų endekai [t. y. nacionalistai demokratai] priėmė Dmovskio pasaulėžiūrą (tautinį egoizmą); Mickevičius jiems svetimas (altruistas jis!) A. Mickevičiaus kūryba — tai mūsų tautinės idėjos šaltinis!.. Sulietuvinkim A. Mickevičių, o mūsų tautinė idėja veikiai susikurs. A. Mickevičius — Lietuvos žemės Prometėjus!... Be Mickevičiaus kūrybos mes akli! Mūsų garbingus veteranus išauklėjo Mickevičius ir jie mokėjo mylėti tėvynę. O tie, kuriuos išauklėjo Dostojevskio "Biesy", nihilizuoja mūsų kultūros darbą, mūsų nepriklausomybės idėją. Mickevičius nė vieno lietuvio nenutautino (Kudirka, Čiurlionis liudija). Dostojevskis daug lietuvių užnuodijo".

Mintis apie dvasinį Mickevičiaus artimumą lietuviams plačiai prigijo ir dažnai buvo kartojama be kokių nors įrodinėjimų kaip savaime suprantamas dalykas. Sakysime, toks Dobilas (Julijonas Lindė), kuris savo psichologiniame 1905 m. revoliucijos romane "Blūde" sprendė lietuviškojo charakterio problemą, viename savo straipsnyje teigė apie Mickevičių, kad jis "iškelia lietuvių dvasią iki tų aukštybių, kad kažin ar bepasiseks kada kokiam mūsų genijui jį šiuo atžvilgiu pralenkti" (Lietuvos Aidas, 1932 nr. 87). Arba štai bibliografiniame žurnale "Knygose" (1922 nr. 1) recenzuojant M. Biržiškos sudarytąją Mickevičiaus raštų antologiją, tvirtinama kad "svarbiausias dalykas, tai jo [Mickevičiaus] gryniausioji lietuvių siela, kuri apsireiškia kuone visose jo dainose. Tai verčia mus laikyti jį savo poetu ir, be abejo, didžiausiu. Juk ne viena kalba žmogaus tautybę nustato".

XIII.

Po pirmojo pasaulinio karo Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę ir galint jau laisvai tvarkyti savąsias mokyklas, Mickevičiaus raštai buvo įtraukti mokslo programon. Savo vadovėlyje Mykolas Biržiška, didelis Mickevičiaus kūrybos gerbėjas, palyginti plačiai rašė apie Mickevičių. Jo "kūriniai kalbos atžvilgiu yra, žinoma, lenkų literatūros veikalai, bet savo turiniu, kilme ir mūsų tautos sielos supratimu jie yra mūsų tautos ir krašto padarai, kurie kilniausiai iškelią aikštėn Lietuvos šviesuomenės meilę savo praeičiai ir kraštui" (Mūsų raštų istorija, I d., 2. leidimas, 1925 p. 47).

Vis mažiau kam bemokant Lietuvoje lenkiškai, M. Biržiška pasirūpino išleisti lietuviškųjų vertimų

---

*) Lenkų filosofas M. Massonius savo straipsnyje "Rozdwojenie myśli polskiej" (W naszych sprawach. Warszawa, 1902 t. 3) nurodinėjo, kad lietuviškasis pradas, kuris lenkų kultūros istorijoje ilgą laiką nuo pat unijos buvęs pasyvus bei nekūrybingas, XIX a. pradžios romantizmo gadynėje taip iškilęs, kad turėjęs esmingos įtakos lenkų kultūrai, netgi nulėmęs pačios lenkų dvasios pakitėjimą. Mickevičius ir buvęs svarbiausias to lietuviškojo prado reiškėjas.

Kad nagrinėjant Lietuvos lenkiškai rašiusių autorių kūrybą, reikia nepamiršti jų skirtingo nuo lenkų etninio pagrindo, priminė ir M. Zdziechowskis, buv. Vilniaus univ. rektorius, savo knygelėje apie L. Kondratavičių (1924).

Tą pačią mintį dėstė ir lenkų literatūros istorikas G. Korbutas savo straipsnyje "Regjonalizm Mickiewicza" (Szkice i drobiazgi historyczno-literackie, 1935). Lenkų romantizmo lopšys buvusi ne tikroji Lenkija, o Lietuva, t. y. Didž. Lietuvos Kunigaikštijai priklausę kraštai. Svarbieji lenkų romantizmo atstovai buvę vad. "lietuviai" ir "ukrainiečiai": Mickevičius, Zaleskis, Malčeskis, Goščinskis, Slovackis. Grynai lenkiškas tai buvęs pseudoklasicizmas. Toks Kozmianas ar Sniadeckis smarkiai puolė romantizmą todėl, kad impulsyvų jausmingumą, išbujojusią vaizduotę jie laikė lenkų dvasiai svetimą ir žalingą. Kozmianas nemėgęs, netgi tiesiog neapkentęs Mickevičiaus, nes jutęs jo kūryboje kažką svetima tikram lenkiškumui — jo "lietuviškumą". Nemažiau aistringai puolęs ir Mickevičius Varšuvos recenzentus ir kritikus, jusdamas kaip "lietuvis" savo skirtingumą nuo "mozūrų". Mickevičius juk buvo kilęs ne iš ateivių lenkų giminės, o iš vietinės lietuviškai-gudiškos bajorijos, kuri kad ir iš seno sulenkėjusi, t. y. priėmusi lenkų kultūrą ir kalbą, savo psichiką išlaikiusi nuosavą, skirtingą, "lietuvišką" — panašiai kaip bretonų ar provansalų rašytojai prancūzų literatūroje. Mickevičius buvęs charakteringas Lietuvos bajorijos atstovas, kurią antropologiškai apibūdino J. Talko-Hryncewiczius. Nebuvęs Mickevičius tikro lenko tipas nei fiziškai nei psichiškai. Tą savo lietuviškumą Mickevičius buvęs aiškiai įsisąmoninęs, tad Mickevičių giminės neskyręs prie vad. "Dobrinės" ar mozūrų bajorijos (kaip matyti, kad ir iš "Pono Tado"), o kaip tik mėgęs remtis M. Stryjkovskiu, kuris savo Lietuvos kronikoje Mickevičius yra suminėjęs tarp Lietuvos bajorų. Mickevičius visada lietuviu vadinęsis, savąją "Lietuvą" aistringai buvęs pamilęs. Jam "Lenkija" buvusi abstrakcija, idealas, kuris egzistavęs tik svajonėse. Tikrosios Lenkijos jis nepažinęs ir nesiilgėjęs, o tik konkrečiąją Lietuvą mylėjęs. Ją ir apdainavęs savo veikaluose. Tik ištyrus Lietuvos bajoriją būsią galima suprasti ir tiksliau apibūdinti individualią Mickevičiaus psichiką. Esą nuostabu, kad Mickevičiaus biografai net nebandę nušviesti jo psichikos iš etninio požiūrio. Svarstydami apie Mickevičiaus psichiką, turime atsiminti, kad jis buvęs "gente Lithuanus", o tik "nationePolonus". "Ir tai teikia lenkų kultūrai garbės, — baigia straipsnį Korbutas, — kad mokėjo taip asimiliuoti svetimus rasinius pradus, kad paturtino jie tą kultūrą, o rasiškai svetimos asmenybės tapo lenkais".

antologiją "Iš Mickevičiaus raštų" (1919, 2. laida 1927). Įdėjęs Dagilio, Kudirkos, Armino ir kt. senesniuosius vertimus, M. Biržiška kai kuriuos trūkstamus dalykus išsivertė pats: baladę "Romantiškumas" (tik 1927 m. laidoje), eilėraštį "Mano paminklas" (1927) ir kelias ištraukas iš "Vėlinių"; Konrado improvizaciją, kun. Petro regėjimą, Pirmosios dalies fragmentą ir iš III dalies priedo: "Kelią Rusijon" ir "Draugams maskoliams". Antrosios laidos svarbiausias papildymas buvo "Pono Tado" ištraukos. Mat, 1924 m. lietuvių raštija pagaliau susilaukė net dviejų iš karto "Pono Tado" vertimų: Konstantino **Šakenio** ir Antano **Valaičio.**

Iš kitų vertimų be pirmiau jau minėtos Gustaičio "Vėlinių" II dalies, spaudoje tepasirodė mažesniųjų dalykų vertimai; jų tarpe: V. Bekaukio "Varpeliai ir varpas" (Lietuvos Kelias, Vilnius, 1924 nr. 25), F. Kiršos "Baidarai" (Baras, 1925 nr. 1), D. Pumpučio "Kur vandenys platūs" (Nad wodą wielką i czystą, — Vilniaus Balsas, 1940 nr. 29) ir kt. Paminėtina viena įdomi smulkmena. "Literatūros Naujienose" (1936 nr. 9) buvo paskelbtas literatūrinis konkursas, kur reikėjo įspėti vieno anonimiškai išspausdinto eilėraščio autorių: tai buvo Kazio Binkio verstas Mickevičiaus eilėraštis "Alpėse" (Do***. Na Alpach w Spluegen).

Po antrojo pasaulinio karo Lietuvoje yra taip pat pasirodę naujų vertimų, iš kurių paminėsime Vinco Mykolaičio - Putino "Konrado Valenrodo" vertimą, perspausdintą Amerikoje 1953.

XIV.

Malonūs patriotiniams jausmams Lietuvos ir jos istorijos vaizdai Mickevičiaus raštuose, mintis apie jo veikaluose išreikštą lietuvių tautos dvasią, ilgametė pagarbos Mickevičiaus vardui tradicija, gana gausūs Mickevičiaus raštų vertimai ir straipsniai apie jį (kai kurios būdingos antraštės: Mickevičiaus lietuviškumas, Kas riša Mickevičių su Lietuva, ir t.t.), Mickevičiaus kūrybos įtraukimas į mokyklų programas — visa tai padarė Mickevičiaus vardą plačiai žinomą mūsų visuomenėje. Savotiškas Mickevičiaus įtakos ženklas — tai paplitę mūsuose Živilės ir ypač Gražinos vardai. Dažnas (gal net daugumas) juos laiko tikrai senoviškais lietuviškais vardais, pamiršdami ar net ir visai nežinodami, kad Mickevičius tuos vardus ne tik vartojo savo veikaluose, bet kad jis pats juos ir sugalvojo. Živilės vardą Mickevičius gal bus sudaręs pagal kronisto M. Stryjkovskio minimą lietuvių dievaitės Zizilės varda, o Gražina pakeitė ankstybesniųjų poemos redakcijų Kariną.

Betgi nežiūrint to didelio Mickevičiaus vardo išgarsėjimo Lietuvoje, jo raštų tiesioginė įtaka lietuvių literatūrai, ypač naujajai, yra nereikšminga. Be "Anykščių Šilelio", dar XIX a. viduryje rašyto, nerasime, turbūt, nė vieno tikrai žymaus lietuvių literatūros veikalo, kuris būtų ryškiai paveiktas Mickevičiaus kūrybos. Mickevičius tai lyg tas gerbiamas klasikas, kurio vardas gerai visiems žinomas ir dažnai minimas, kurio raštai nagrinėjami mokyklose, bet iš kurio nebesimokoma, kuriant naująją literatūrą. Augščiau cituotasis Herbačiauskas piktinosi, kad lietuvių inteligentija kratosi, anot jo, Mickevičiaus. Griežtai paneigė Mickevičiaus svarbą mums Jonas **Aistis** (tada dar Jonas Kossu-Aleksandravičius) savo straipsnyje "Cztery kroki wolnej Litwy" (Keturi laisvosios Lietuvos žingsniai), kuris buvo išspausdintas Lietuvai skirtame lenkų literatūrinio laikraščio "Wiadomošci Literackie" numeryje (1934 nr. 12). Pateikiame būdingesnes straipsnio ištraukas:

"Mickevičius pateko į mūsų literatūrą taip, kaip kartais patenka raštas ne ton, kur reikia, kanceliarijon; ateis revizijos laikas ir jį išsiųsime su pirma proga. Aiškinta mums mokyklose, kad Mickevičius gyveno Lietuvoje ir rašė apie ją; betgi Lietuvoje buvo gyvenęs ir Honore de Balzac, o nerašė tik todėl, kad sirgo. Naudojamės svetimais vardais, tuo tarpu kai nėra reikalingas mums nei Mickevičius, nei Baltrušaitis. Baltrušaitis tiek, kiek rašė rusiškai. Turime gi Donelaitį, Valančių, Krėvę, Maironį, Binkį... Kai dėl Mickevičiaus — apsirikome, nes jis parašė: 'Lietuva, tėvyne mano'. Nežinojome, kad tai tik poetinė figūra ir nieko daugiau. Jeigu gi Lietuva būtų buvus jo tėvynė — būtų vaikščiojęs dzūkų klumpėmis, perkeliavęs Lietuvą išilgai Nemuno ir likęs rankraščiuose kaip Donelaitis — betgi būtų buvęs savas... Bajoriškos kultūros neturėjome... Mūsų tauta pabudo be bajorijos. Per tuos keturius šimtus metų augome ir sukūrėme ką-ne-ką. Kas yra, tas yra, — gal būt, svetimai akiai maža, — bet mums atrodo daug. Mūsų kultūros gija gal plona, gal neturtinga, bet padaryta mūsų rankomis. Niekieno neprašome malonės, niekam nesame skolingi padėkos... Jeigu kada savo literatūroje skaitote (čia Aistis kreipiasi į lenkus) apie lietuvį, atvaizduotą su didžiausiu gal saldumu, — nemanykite, kad taip iš tikrųjų yra. Jis nėra nėt panašus. Gal tai mūsų bajorija, kuri svetimos kultūros dėka neteko charakteringųjų tautos daugumos bruožų, gal malajai — bet tai ne mes. Nedarome dėl to priekaišto tiems gerbiamiems rašytojams, nes jie negalėjo būti kitoki: išaugo svetimoje kultūroje ir lietuvio neperprato. Negalėjo prieiti prie lietuviškos dvasios, nuo kurios juos skyrė aplinka, skyrė tabu... Lietuvis atrodė jiems kažkas nepaprasto, bet kas gi būtent — nežinojo; nesuprato lietuvio ir nepajautė jo... Tokia buvo laiko dvasia: atkurti ką neįprasto. Lietuva tokia kaip tik ir buvo: turėjo gražią praeitį, bet neturėjo 'dabarties'. Analogiškai žiūrėjo Baironas į Graikiją, kuri irgi turėjo praeitį, bet neturėjo dabarties. Buvo tai bendra laiko dvasia — romantizmas. Ir tikėkite, kad Mickevičiaus 'Lietuva, tėvyne mano...' yra tokia pat frazė, kaip 'Ich bin in Arkadien geboren' įvairių Michelių, nors jie buvo gimę ne Arkadijoje, o Bavarijoje ar kur nors prie senojo Reino. Ką gi — malonu, kad Mickevičiui Lietuva buvo ta pasakiškoji Arkadija... Ir reikia pabrėžti, kad Mickevičius mums mažiau artimas kaip kiti lenkų rašytojai, kurie apie Lietuvą visai nėra rašę. Konradas, Gražina, tai tipai visai vakarietiški, net nelenkiški. Ponas Tadas — mūsų bajoraitis, betgi lenkų kultūros. Jie mums tiek tėra suprantami, kiek koks nors prancūzų markizas ar arabų šeikas."

Būdinga, kad prieš tą griežtą pasisakymą Mickevičiaus lietuviškumą ėmėsi ginti lenkas. Vilniaus laikraštyje "Przegląd Wilenski" (1934 nr. 7-8) L. Abramavičius (Abramowicz) išvedžiojo. "P. Kossu-Aleksandravičius skundžiasi Mickevičium, kad šis kūręs tipus lietuviškus tik pagal pavadinimą, kad Konradas Valenrodas, Gražina esą vakarietiški tipai, o Ponas Tadas esąs lenkiškos kultūros bajoras. Tačiau reikia atsiminti, jog tokia buvo laiko dvasia ir romantizmas visur buvo tolimas nuo realybės. Jei Mickevičius būtų ir lietuviškai rašęs, tai vis tiek, turbūt, Gražina maža tebūtų turėjusi pagoniškos lietuvaitės bruožų. O jei 'Pone Tade' buvo vaizduojama lenkiš-

kos kultūros bajorija, tai taip pat nēra Mickevičiaus kaltē, bet istorijos, kuri kaip tik tokius bajorus sukūrē. Galima būti Mickevičiaus įvedimo į lietuviškąjį Parnasą priešininku dēl to, kad lenkiškai jis rašē, tačiau jokiu būdu ne dēl to, kad jis neva esąs buvęs svetimas Lietuvai. Tikrai maža bendra jis teturējo su Lietuvos liaudimi, su etnografine Lietuva. Bet Mickevičiaus laikų Lietuva apēmē plotus nuo Palangos ligi Pripetēs, ir nebuvo tai frazē, bet nuoširdus tikējimas, kad Mickevičius šaukē 'Lietuva, mano tēvyne'. Lietuva, tai visų pirma istorinis geografinis plotas ir Mickevičius, apdainuodamas 'miškingų kalvų ir žaliųjų lankų žemēs' grožybes, turējo pilną teisę laikyti Lietuvą gimtiniu kraštu, savo tēvyne."

Buvo pacituoti du pasisakymai dēl Mickevičiaus ryšio su Lietuva. Jie tokie priešingi, nes tai dviejų skirtingų gadynių balsai. Jei pastarajame pasisakyme girdēti senosios, mickevičinēs, nebesugrąžinamos, bet kai kam tebemielos Lietuvos aidas, tai pirmajame su kovingu ryškumu prabyla naujoji Lietuva, besibodinti lenkiškai bajoriška praeities kultūra, o su meile kelianti savo kad dar ir kuklius kultūrinius laimējimus ir išdidžiai atsisakanti to, kuo reiktų dalytis su kitais ("Niekieno neprašome malonēs", — rašē Aistis). Neginčytina, kad naujųjų laikų Lietuvai Mickevičius nebeturi tiek svarbos, kiek yra turējęs mūsų senesniosioms kartoms; betgi taip pat neginčytina, kad rašytojas taip ilgai žavējęs savo raštais mūsų visuomenę, nekartą net formavęs jos pažiūras, davęs jai ligi šiol mūsuose tebegyvų literatūrinių personažų (pvz., Gražiną), taip mielai jos skaitytas (o nevieno ir tebeskaitomas) ir daug kartų verstas lietuviškai, — nebūtų reikšmingai įējęs mūsų kultūrinio ir apskritai visuomeninio gyvenimo istorijon.

Redakcijos pastaba. Spaustuvei neturint kai kurių būdingųjų lenkiškų rašmenų (pvz., perbraukto kietojo l, kirčiuoto minkštojo n, s, z, ir tt), šiame straipsnyje pasitaikančiuose lenkiškuose žodžiuose ar senesniosios lietuvių raštijos citatose rašmenys l, n, o ir tt. vartojami be tų ženklų. Dēl tos pat priežasties čia vartojamas ir lietuviškasis ž.

Akmuo Adomo Mickevičiaus slēny Kaune

KŪRYBOS PASAULY

KNYGOS ir ŽURNALAI

ŠVENTAS KAZIMIERAS

Neseniai lietuviškų knygų rinkoje pasirodė prof. Zenono Ivinskio knyga **Šventas Kazimieras** (Išleido Tėvai Pranciškonai, New Yorkas, 1955 m.). Tai, palyginti, nemažas veikalas (222 p.), aprūpintas gausiomis iliustracijomis, plačia bibliografija, išnašomis ir santrauka anglų kalba. Tai yra pirmas tokios apimties veikalas apie šventąjį ne tik mūsų religinėje ir istorinėj literatūroje, bet ir kitomis kalbomis. Kadangi šv. Kazimieru galėtų dalintis, nors ir nelygiomis, ir lenkai, taip kaip ir šventojo gyvenimas buvo blaškomas tarp Krokuvos, kur jisai gimė 1458 m., ir Vilniaus bei Gardino, kur jisai mirė 1484 m., galima būtų laukti, kad ir šie pastarieji pašvęs jam vieną kitą studiją. Tačiau ligi šiol, išskyrus vieną kitą žurnalinį straipsnį, lenkai neturi nieko apie šv. Kazimierą, kas galėtų prilygti Z. Ivinskio veikalui. Gal tai irgi yra įrodymas, kad šventasis yra daugiau susirišęs su lietuvių tauta. Lietuviškai apie jį yra parašę brošiūras kun. prof. A. Alekna (1927 m.) ir Simas Sužiedėlis (1947 m.). Be to, istorikas A. Kimsa yra parašęs apie šv. Kazimierą disertaciją Vilniaus universitete (nespausdinta).

Veikalas yra suskirstytas į 9 skyrius. 1. Šventasis tarp kontrastų, 2. Trumpo gyvenimo kely, 3. Kelias į kanonizaciją, 4. Kanonizacijos bylos mįslė, 5. Šventojo Sosto ištarmė, 6. Kazimiero kultas Lietuvoje, 7. Kazimiero kultas svetur, 8. Šventasis dabartyje, 9. Šventojo reikšmė Lietuvai.

Prof. Z. Ivinskis bando prieiti prie šv. Kazimiero istoriko požiūriu, atsiremdamas į istorinius šaltinius ir net archyvinę medžiagą, kurią jam pateikia Vatikano ir jėzuitų archyvai. Atrodo, jis bus bandęs įausti šventojo gyvenimą į jo laikus ir parodyti, kiek jis lėmė savo ir vėlesnių amžių istorinį vyksmą. Uždavinys nėra lengvas. Šventasis paprastai, turbūt, būna sunkiau įsprausti į istorinius rėmus, negu bet kokia kita istorinė asmenybė, nes jis gal mažiau negu kas kitas gyvena savo laiko problemomis. Neišimtis šiuo atžvilgiu buvo ir mūsų šventasis. Užtat visai teisingai Z. Ivinskis pradeda savo veikalą skyriumi apie Kazimierą tarp kontrastų. Jis nurodo, kad penkiais atvejais Kazimiero gyvenimas ir tolimesnis jo likimas ėjo po kontrasto ženklu. Gal jis galėjo panagrinėti dar vieną kontrastą, gal patį svarbiausią — moralinį kontrastą — parodant, kiek šiuo atžvilgiu Kazimieras išsiskyrė iš Lietuvos ir Lenkijos dvaro ir tolimesnės moralinės aplinkos. Tiesa, Z. Ivinskis pamini humanizmo ir netrukus protestantizmo bangos užtelėjimą Vilniuje ir Krokuvoje, bet jis beveik visiškai praeina pro šalį pro tą moralinę atmosferą, kuri viešpatavo tada didžiojo Lietuvos kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus dvaruose ir už jų ribų. Tas būtų labiau išryškinęs šventojo charakterį. Galima buvo paminėti keletą faktų iš kitų Kazimiero šeimos narių gyvenimo, kurie paspalvintų tą moralinį kontrastą (valdingos jo motinos Elzbietos pastangos savo sūnums ir dukterims išrūpinti sostus, jaunesnio Kazimiero brolio Aleksandro, Lietuvos d. kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus, ligą ir t.t.).

Paties Kazimiero gyvenimui pavaizduoti nedaug teturime žinių. Autorius jį "sutraukia" į vieną skyrelį (29-49 p.). Jo 26 metai gyvenimo, kurių paskutiniai buvo džiovos skinami negalėjo ano laiko raštininkams (tarp jų ir garsiajam Dlugošiui) duoti daug progos kalbėti apie būsimąjį šventąjį. Ir tikrai tos žinios labai šykščios (net neaišku, kur jis miręs. Ivinskio nuomone, tai buvo Gardinas).

Įdomiausi Z. Ivinskio knygos skyriai yra apie Kazimiero kanonizacijos istoriją (53-112 p.), kurią jis plačiai analizuoja, pasiremdamas ir minėtų archyvų medžiaga. Iš tų skyrių matyti, kad Lietuva (o ne Lenkija) buvo daugiausia suinteresuota gauti iš Šventojo Sosto pripažinimą Kazimiero šventuoju. Jau XVI a. pradžioje Vilniaus pranciškonai rašė popiežiui Leonui X: "Jeigu Jūsų Šventenybė tai padarytų (paskelbtų Kazimierą šventuoju), būtų didelė parama tikėjimui Lietuvos žemėje" (57 p.). O toji parama tikrai buvo reikalinga, nes, iš vienos pusės, katalikų tikėjimas dar tik labai negiliai buvo įleidęs šaknis Lietuvos žemėje, iš antros — jam grėsė Rytų Bažnyčios, o netrukus ir protestantizmo pavojus.

Tie trys skyriai apie Kazimiero kanonizacijos bylą sunkiai išaiškina tik vieną klausimą, būtent, kodėl popiežiai taip ilgai delsė su jo išsprendimu, juoba kad medžiaga surinkta apie šventąjį buvo palanki jo teigiamam išsprendimui. Manęs asmeniškai nelabai įtikina prof. Z. Ivinskio ginama (kun. Fijaleko ir kt.) tezė, kad Leonas X Kazimiero kanonizacijos bylą tik pradėjo, bet bylos neužbaigė (75 p.). Ivinskis tą tezę remia tarp kita ko ir tuo, kad archyvuose nėra užsilikusios popiežiaus bulės tuo reikalu. Man atrodo, kad iš Ivinskio paduodamo fakto, jog 1527 m. įvykęs žiaurus Romos apiplėšimas (sacco di Roma) uždelsęs Kazimiero bylą, galima padaryti kitokią išvadą, būtent, kad to apiplėšimo metu galėjo būti sunaikinta Leono X bulė, skelbianti Kazimierą

šventuoju, nes ir pats Ivinskis pripažįsta, jog tuo metu padaryta "neatitaisomų nuostolių archyvam" (91 p.).

Neaiškiai skamba, kai Ivinskis savo tezę grindžia tokiais teigimais, kaip apie Kazimiero kanonizaciją 1521 m. nutyli pora stambių bažnytinių leksikonų (76 p.), arba kad jos nemini XX a. bažnyčios istorikai L. Pastor ir Fijalekas. Ar tuos ir panašius argumentus nesugriauna vienas vienintelis Klemenso VIII brevės (iš 1602 m.) sakinys, kad jau Leonas X paskelbė Kazimierą šventuoju (99-100 p.).

Šias abejones keliame atsirėmę grynai į medžiagą, kurią pateikia pats Z. Ivinskis, neturėdami jokios galimybės ją patikrinti, ar papildyti kitais šaltiniais. Kiekvienu atveju, Kazimiero kanonizacijos datos problema dar neatrodo galutinai išspręsta.

Paskutiniai Z. Ivinskio veikalo skyriai pašvęsti Kazimiero kulto plėtimui Lietuvoje ir už Lietuvos ribų. Tai be galo įdomi ir naudinga medžiaga, ypač kai ji pagyvinta gausiomis iliustracijomis. Žinoma, vėl galima būtų truputį abejoti dėl autoriaus teigimo, kad "per paskutinius pusketvirto šimto metų jis suaugo su lietuvių tauta, kaip retas kuris šventasis kitoje kurioje žemėje" (21 p.). Vargu ir pačioje Lietuvoje šv. Kazimieras savo kultu galėtų stoti lygiomis su kitais mūsų tautos mėgiamais šventaisiais, kaip šv. Jurgis, šv. Antanas, šv. Pranciškus ir t.t.

Vertinant metodiniu atžvilgiu, reikia pasakyti ir apie šį veikalą maždaug tą patį, ką galima būtų pasakyti ir apie daugumą kitų prof. Zenono Ivinskio veikalų. Jis surenka labai gausią medžiagą, labai plačiai panaudoja šaltinius ir ypač istorinę literatūrą nagrinėjamu klausimu, tačiau dažnai pasigendame pilnai apgalvoto tos medžiagos apdorojimo, sakytume, meniško temos apipavidalinimo. Vaizdžiai tariant, jis duoda puikius apmetus, bet maža tesirūpina ataudais, kurie dažniausiai ir sudaro rašto grožį.

Nežiūrint šių kelių kritiškų pastabų, Z. Ivinskio **Šventas Kazimieras** yra labai vertingas ir reikalingas įnašas į mūsų istorinę ir religinę literatūrą. Šiuo metu tas veikalas ir iš jo sklindanti dvasia padės mums ir mūsų sunkioje kovoje dėl savo tautos laisvės ir gyvybės.

V. Trumpa

LEGENDARIŠKIEJI PRANCIŠKONŲ KANKINIAI

Viktoras Gidžiūnas, O.F.M.: **Legendariškieji pranciškonų kankiniai Vilniuje,** Aidų leidinys 1954. Spaudė TT. Pranciškonų spaustuvė (atsp. iš "Aidų" 1954 m. Nr. 3-4) 45 p.

Lietuvoje šimtmečius veikusių vienuolijų istorija, palyginti, dar nedaug tėra ištirta. Dar nėra tinkamai įvertintas ir vienuolių darbo vaidmuo, anas stambus jų įnašas, kol Lietuva gavo "Šventosios" vardą, kol kitados pagonybėje ir prietaruose skendėjęs kraštas tapo smūtkelių ir kryžių šalimi, kur religinė giesmė skambėjo ne tik bažnyčioje, bet ir pirkioje.

Pranciškonai ir domininkonai buvo seniausi vienuoliai Lietuvoje. Apie pranciškonų misijas šaltiniuose yra pėdsakų ir iš 13-jo ir dar labiau iš 14-jo amž. Tačiau anas faktas, kad pranciškonų vienuoliams teko apaštalauti tarp pagonių, yra davęs progos pranciškonų ir kitose kronikose prirašyti neistoriškų dalykų, duodant neįtikimų ir tikrovei prieštaraujančių aprašymų. 16-me amžiuje jau buvo sukurtos pasakiškos legendos, ir iš dviejų Vilniuje nužudytų pranciškonų laiko bėgyje išaugo iki 36, šalia kurių kartais dar figūravo 14-ka kankinių.

Pirmasis Kazimieras Chodynickis 1927 m. "Ateneum Wienskie" išaiškino tų kelis šimtus metų kartotų žinių neistoriškumą. Tėvas dr. V. Gidžiūnas, išleidęs 1950 m. Romoje disertaciją apie Lietuvos pranciškonus iki 1517 m., išspausdinęs žurnale "Archivum Franciscanum Historicum" (1950) dokumentuotą tyrinėjimą apie pranciškonų misijas Lietuvoje iki 1340 m., pasiėmė uždavinį nusileisti "į tamsų Vilniaus pranciškonų kankinių legendų labirintą" (p. 41). T. Gidžiūnas panaudojo ir tokių pranciškonų kronikų, kurios Chodynickiui nebuvo žinomos.

Dr. V. Gidžiūno studija yra gyvas pavyzdys, kaip negalima tikėti kiekvienu kronikos aptiktu teigimu, nors jis būtų ir beveik vienalaikis su aprašomais įvykiais. Apsišarvavęs kriticizmu ir iš panagių iškedenęs pačių pranciškonų kronikas, autorius ne tik įtikinamai išaiškino, kad tie tariamieji kankiniai priklauso pasakų sritin, bet ir davė pavyzdžių, kaip 17-jo amžiaus lenkai, "amor patriae" jausmo vedami, "net svetimų kraštų kankinius lenkais pavadinę, Lietuvoje nukankino ir paskui pasisavino" (p. 21).

Legendarinių Vilniaus pranciškonų kankinių istorija turi kelis etapus. Visus juos T. Gidžiūnas atsidėjęs išnagrinėja. Dviejų pranciškonų (Ulriko ir Martyno) nukankinimo aprašymas turi, pvz., panašumo su tariamu Algirdo laikais nužudymu keturiolikos pranciškonų (p. 30), kuriuos, esą, Vilniuje įkurdinęs Petras Goštautas.

Su pagrindu atmetęs keturiolikos kankinių legendą, autorius užbaigia pagaliau anais 36 Vilniaus pranciškonais kankiniais, kurie taip pat priklauso prie labai vėlybų ir visai neautentiškų pasakojimų srities. Yra labai įdomu sekti, kaip per du šimtu su viršum metų kankinių skaičius šaltiniuose vis buvo didinamas. Keliant Goštautų šeimos pagrįstus nuopelnus pranciškonams (16 amž.), Lietuvos 14-jo amžiaus praeitin vis buvo nukeliama ir daugiau kankinių. Autorius yra išryškinęs ir eilę kitokių aplinkybių, kurios privedė prie tokių perdėtų skaičių.

Šitas tyrinėjimas yra vertas dėmesio dar ir dėl to, kad kaip tik **lietuvis pranciškonas,** savo darbais iš Lietuvos pranciškonų istorijos jau spėjęs tinkamai užsirekomenduoti, nuima aureolę visiems šaltinių teigimams, priklausantiems tik prie legendų srities. Tuo pačiu yra išaiškinta, kad 14-jo amž. Vilniaus gyventojai buvo žymiai didesni tolerantai. O tų dviejų vienuolių nužudymas yra išaiškinamas iš tų misionierių nežinojimo vietos aplinkybių, per didelio uolumo, netakto įžeidžiant vilniečius (p. 15, 40).

Linkėtume, kad autorius ir toliau pasiliktų prie Lietuvos Bažnyčios istorijos dirvonų, kur dar tiek daug reikia plėšti.

Zenonas Ivinskis

ŽODIS IR GYVENIMAS

Šį rudenį negausią lietuviškų religinių raštų lentyną papildė Tomas Žiūraitis, O. P., savo knyga "Žodis ir gyvenimas". Išleido ją Venta Vokietijoje. Įžangą parašė prof. A. Maceina. Viršeliui aplanką nupiešė dail. V. K. Jonynas. Knyga turi 244 pusl.

Telkiant dėmesį į vidų, Tomo Žiūraičio "Žodis ir gyvenimas" skaitytoją jau sudomina tuo, kad tai religinė knyga, nors joje įterpta minčių, kaip autorius antraštiniame puslapyje pažymi, ir "tautinei rimčiai". Kai gretini lietuvių kalba išeinančius religinius raštus su kitų sričių veikalais, pamatai, jog susidaro labai nelygi proporcija. Dvasinio turinio knygų tiek Lietuvoje nepriklausomybės metais, tiek tremtyje pasirodė nedaug. Už religinio turinio veikalą iki šiol dar neįsteigta nė specialios premijos, kuri paremtų bei paskatintų

MENAS

FRA ANGELICO

Šiais metais pasaulis pagerbė vieną iš pačių skaidriausių meno žvaigždžių — Joną Fiesolietį, kuris vadinamas Fra Angelico arba angeliškas brolis. Jis mirė prieš 500 metų, tačiau savo kūriniais gyvena, lyg nebūtų miręs. Galima sakyti, tai vienas iš laimingiausių dailininkų, sėmęsis įkvėpimo iš giliausių religinių versmių, visada laikytas genijumi, niekad nepultas ir neniekintas. Fra Angelico gal bus ir labiausiai žmonių mylimas tapytojas, apie kurio darbus su tam tikra šilima kalbama iki mūsų dienų. Italų liaudis, nelaukusi bažnytinių autoritetų žodžio, jį apšaukė net palaimintuoju ir už tai nebuvo papeikta.

Suėjus pusei tūkstančio metų nuo mirties, tokia pat pagarbi nuotaika tebesupa šį dailininką. 1955 m. pavasarį popiežiaus iniciatyva Fra Angelico atminimui Vatikane surengta didelė jo kūrinių paroda. Pirmą kartą šio tapytojo darbai taip gausiai buvo sutelkti vienon vieton. Kas tik įmanoma, pajudinta iš altorių ir muzėjų. Ta kolekcija buvo sujungta su Vatikane esančia popiežiaus Mikalojaus koplyčia, to paties dailininko išdekoruota nuostabiomis freskomis. Į šios neeilinės parodos atidarymą atvyko šv. Tėvas ir visa prie Vatikano gyvenanti diplomatija. Pats popiežius ją ir atidarė, pasakydamas ilgą kalbą.

Fra Angelico ir Fra Filippo Lippi, ar tik nebus iš vienuolių tarpo labiausiai išsimušę į vaizdinio meno viršūnes. Pirmasis jų priklausė dominikonų, antrasis karmelitų ordinui. Abu gyveno Florencijoje, abu stovėjo ant viduramžių ir renesanso ribos. Tačiau daug kuo jie ir skiriasi. Fra Filippo Lippi labiau jautė pasaulietišką renesanso dvelkimą, labiau blaškėsi, ir tai žymu jo kūryboje. Fra Angelico, kuris laikomas meniškai pajėgesniu, laikėsi tiesesnio kelio. Gimęs 1387 m. Vicchio kaime netoli Florencijos, jaunas pasibeldė į Fiesolės domininkonų vienuolyno vartus. Čia jo Gvido vardas buvo pakeistas į Joną. Tuomet laikai savo įvairiais vingiais derinosi su žmogaus vidinėmis nuotaikomis, pradedančiomis linkti į žemę. Pasaulietiškos ambicijos buvo pažeidusios net Katalikų Bažnyčios vieningumą. Tuo laiku sėdėjo 2 popiežiai. Florencija, iš pradžios rėmusi tikrąjį popiežių, Grigalių XII, netrukus persimetė antipopiežiaus Aleksandro V pusėn. Fiesolės domininkonai, tarp kurių tuomet brendo Fra Angelico, 1409 m. buvo išvyti už klusnumą Grigaliui. Nėra žinių, kaip tuo laiku tasai vienuolis reiškėsi mene. Spėjama, kad su Florencijos dailininkais jis susilietė tik po 1418 metų, kai, atstačius bažnytinę tvarką, su domininkonais grįžo senojon pastogėn. Vienok ir tada Fra Angelico niekur neminimas kaip dailininkas. Tik 1432 m. jis jau kviečiamas piešti bažnyčioms freskų. Iki to laiko, kaip žymi vienuolių dalis, jis greičiausiai užsiiminėjo knygų iliustravimu miniatiūromis ar šiaip smulkesnėmis freskomis vienuolynuose, kurių tačiau iki šiol neaptikta.

Bene gražiausias Fra Angelico genijaus išsiskleidimas įvyko 1436 m., kai didysis meno mecenatas Cosimo de Medici, pastatęs šv. Morkaus vienuolyną ir bažnyčią, ją pavedė domininkonams. Fra Angelicui teko išdekoruoti vidų. Užbaigęs darbą, jis iš visų pusių susilaukė didelių pagyrimų. Popiežius, kuris tuos pastatus šventino, greit jį pasikvietė Romon išpuošti vienos koplyčios. Tuo pačiu metu buvo susitaręs dekoruoti ir Orvieto katedrą, bet neištesėjo. Užsimušus vienam darbininkui, Fra Angelico ten daugiau nebenorėjo kelti kojos. Mirė jis 1455 m., labai išgarsėjęs visoje Italijoje. Sako, jam buvęs pažiūlytas net Florencijos arkivyskupo sostas, bet jo nepriėmęs. Pasitenkino tik poros metų viršininkavimu šv. Morkaus vienuolyne. Jo darbų liko Brescėje, Perugijoje, Florencijoje, Romoje, Orviete ir dar keliose vietose.

Žvelgiant į šio vyro kūrybinį palikimą, pirmiausia tenka jį iškelti iš legendinės skraistės, kurion buvo įvyniotas liaudies, vienuolių ir taip pat savo didžio gerbėjo Vasario. Manyta,

---

galinčius rašyti ir savo knygas išleisti. Tai yra savotiška tuštuma lietuviškame gyvenime. Reikia tikėtis, kad ją pašalins Kunigų Vienybė ir atsiras daugiau religinių raštų.

Tomas Žiūraitis savo knygoje nėra pasinešęs leistis į gilius teologinius klausimus. Čia ir ne pamokslai, kokių paprastai esame įgudę klausytis. Tai labiau religinės mintys, suvestos į neilgus 2-5 puslapių straipsnelius, paliekant pačiam skaitytojui tolimesnį mąstymą. Atsiremiant į Evangeliją, paliečiami, galima sakyti, visi žmogaus gyvenimo atžvilgiai. Tuos straipsnelius autorius knygos pabaigoje išskirsto sekmadieniams ir didžiosioms šventėms. Tai daugiausia individualiam skaitymui medžiaga. Bet ją galima panaudoti ir pamokslams.

Skaitant knygą, jaučiama autoriaus pastanga būti savitam ir aktualiam. Tai labai geros ypatybės. Nors žinome, kad vidinė Dievo žodžio veikmė nepriklauso nuo žmogaus, tačiau kunigų seminarijose mokoma filosofijos, sociologijos, homiletikos ir net meno, kad dvasininkas jaustų gyvenimą ir jo žodis nepralėktų pro klausytojus. Visais laikais ieškota naujų metodų, kaip veiksmingiau perteikti Evangeliją masėms. Gyvename atominiame amžiuje—negirdėtoje įtampoje. Ir dvasines mintis tenka ryškinti, gyvinti, kondensuoti, kad jų savo gudriu perteikimu nenustelbtų praeinančios dienų naujienos. Pats gyvenimas nuolat pateikia įdomiausių įvykių, neaptinkamų jokiose knygose, kuriais labiau apsimoka iliustruoti bei gaivinti didaktinio turinio raštus ir kalbas, kaip anekdotiniais atsitikimais iš Napoleono ar kitų senovės karalių biografijų. Aktualumas ir asmeninis savitumas yra būtinas kiekvienam rašytojui ir kalbėtojui. To laukia skaitytojai ir klausytojai. Tomas Žiūraitis šiuo atžvilgiu parodė daug sugebėjimo. Savo knygoje jis mums pateikė 76 straipsnelius įvairiais klausimais su įdomiai parinktomis antraštėmis ir šūkiais, visur ieškodamas naujesnio priėjimo. Tokioje temų mozaikoje, žinoma, sunku išlikti vienodam. Viena jų pasiduoda lengviau, kita sunkiau; viena artimesnė širdžiai, kita tolimesnė. Bet bendras įspūdis yra geras. Žvelgiant dar iš turinio pusės, pastebėtina, jog trumpiems rašiniams ir kalboms nepadeda per ilgos citatos, ar tai būtų iš prozos ar iš poezijos.

"Žodyje ir gyvenime" skaitytojas apsčiai ras gražių dvasinių minčių, perteiktų dailiu žodžiu ir gyvu sąmojumi. Atrodo, jog nebus tokių, kurie gailėtųsi šią knygą pirkę.

L. A.

kad Fra Angelico visus paveikslus nupiešė antgamtinių ekstazių įtakoje — su nežemišku užsidegimu bei ašaromis. Tokiu matu vertintas jo kūrybinis kraitis, turėjo pasilikti šiapus objektyvių dėsnių. Tuo keliu pasuko ir Vasari, rašydamas Fra Angelico biografiją, kuri nuskamba, lyg šventojo liaupsė.

Naujųjų laikų kritika, vertindama šį dailininką, atsižvelgia tiek į jo vidinį šventumą bei ištikimybę krikščioniškojo gyvenimo idealams, tiek į ano laiko dvasinę ir medžiaginę aplinką. Imant pirmuoju atžvilgiu, verti mūsų dėmesio yra šių dienų žymaus meno kritiko Lionello Venturi žodžiai. Jis rašo: "Fra Angelico buvo didelis ir kaip dailininkas, ir kaip žmogus. Jo menas, toli gražu, nėra eilinis. Jo didybė slypi nuostabiame gyvastingume, kurio jis suteikia savo figūroms ir tada, kai įkūnijami krikščioniškieji idealai. Jo angelų, madonų ir šventųjų žavumas padarė jį vienu iš labiausiai pasauly mylimų dailininkų. Tačiau tas dangiškųjų būtybių žavumas siejasi su motinos žemės palietimu. Jo spalvos yra ne tik žėrinčios — jos atrodo spindinčios dangišku švitėjimu, kuris bet gi šį tą bendro turi su mūsų žemės šviesa... Vienok šiandien mistiškas įžvalgumas tokio Berlinghierio, Cimabuės ar Lorencetti rodosi mums besąs gilesnis už Fra Angelico. Jo vizijoms iškilti labai augštai virš pasaulio kliudė per didelis šio gyvenimo pajautimas" (Lionello Venturi, Italian Painting, Skiros laida, 1950, 93-94 p.).

Tokiu kritikos apibūdinimu Fra Angelico tvirtai įstatomas į savo epochą, kuri nulemia kiekvieno menininko kūrybos pobūdį. Ji yra lyg dirva medžiui. Mūsų dailininkas stovi ant renesanso slenksčio. Kartais neaišku, kuriai pusei jis labiau priklauso — savo praeičiai, apimčiai per 200 metų, kai menas vadavosi iš rytietiško sustingimo, artėdamas prie gyvenimo, ar, to meto akimis žvelgiant, ateičiai, stovinčiai renesanso ženkle.

Ta vadinamoji praeitis meno istorijoje reiškia didelį persilaužimą. XII amž. vidury dar stipriau pajuntama naujųjų tautų įtaka. Tegul jos dar ir tebevadinamos barbariškomis, tačiau lengvai pajėgė sujudinti ir dvasinį gyvenimą. Anuomet ne per seniausiai atgaivintą romaninį stilių, nesuskubusį dar naujose aplinkybėse pilnai nusistovėti, nustelbia šiaurinėje Prancūzijoje kylanti gotika. Tai naujųjų tautų įnašas. Pajuntama šviežia energija, grakštumas, didybė, kuri architektūroje pakeičia romaninio stiliaus sunkumą bei niūrumą. Į augštį skriejančios katedros su milžiniškais vitražų langais plačiomis spalvų srovėmis užlieja maldos namus ir jie tapo panašūs į Šv. Rašte minimą dangiškąją Jeruzalę. Užtai ne vienas ir ano laiko bažnyčią kaip bendruomenę vadina triumfuojančia.

Gotiškasis laikotarpis apima ne tik architektūrą, bet taip pat skulptūrą ir tapybą, kuri, paveikta naujų idėjų, vaduojasi iš senojo pasaulio religinių simbolių, artėdama prie gyvenimo. Šventųjų veidai įgauna gilesnės išraiškos, jų kūno formos gyvėja, paveiksluose pradedama jausti erdvė. Ypač ši paskutinė apraiška—erdvės pajautimas — vedė dailininkus į didelius laimėjimus. Skulptoriai su erdvės problemomis tokio vargo neturėjo. Ji kitaip suvokiama skulptūroje. Tapyboje gi reikėjo kelių tūkstančių metų, kol buvo išmokta spalvomis duoti daiktams erdvės iliuziją. Tai padaryti pasisekė italui Giottui, mirusiam pirmoje XIV amžiaus pusėje. Išmokus perteikti erdvę, buvo praskintas kelias vis didesnei pažangai, prie kurios šiuo tuo prisidėjo kiekvienas pajėgesnis dailininkas. Bet vakarų žmogaus dvasia nerimo. Pagaliau buvo sustota prie romiečių griuvančių pastatų ir juose ieškota elementų naujam stiliui. Domėtasi anatomija ir gamta, meną vis labiau artinant prie tikrovės. Tai vadinama renesanso arba atgimimo linkmė, iš kurios dar neišsivaduojama nė šiandien.

Fra Angelico yra paliestas ir vienos ir antros epochos. Jam bręstant, tebevyravo gotiškoji meno samprata, bet jau gyvenimą smarkiai veikė renesansas. Be to, nepamirština, kad italai buvo nerangūs gotikai. Užtai jie labai noriai pasidavė nešami renesanso srovės, nes ją laikė sava, kiek ši siejasi su romiečių bei graikų praeitimi. Ne veltui Venturi ir pastebi, kad Fra Angelico į augštybes kėlėsi su motinos žemės pagalba. Kitaip vargu galėjo ir būti, kadangi žemiškomis sąvokomis išreiškiamos antgamtinės idėjos.

Kiek religinis pergyvenimas nešė, Fra Angelico plačiai atvėrė antgamtinę sritį, bet ją suvokė jau renesanso žmogaus jausmu. Jo figūros, nors atstovauja anapusinę tikrovę, yra gyvos, šiltos, lanksčios ir grakščios. Atsirėmęs gotika, kur susibėga ir liaudies meno elementai, šis dailininkas sugeba jas prastinti ir pagauti jų esminius bruožus. Atsimintina, jog Fra Angelicą smarkiai apsprendė ir šv. Tomo Akviniečio estetiniai dėsniai, liečią formą, proporciją, erdvę. Daug reiškė ir jo tyras žvilgsnis į gamtą. Fra Angelico gamtą ėmė kaip Dievo kūrybą savo pirmykščiame skaistume, kokią įsivaizdavo anksčiau gimtosios nuodėmės. Tada ji išreiškė nesudrumztą dievišką grožį. Dėl to Fra Angelico gamta nėra fotografinė, o asmeninių pergyvenimų suidealinta. Gausiai vartodamas gamtos detales savo grupiniams paveikslams pagyvinti, jis rišasi su renesansu, o mėgdamas stiprius auksinius švitėjimus, tęsia rytietiškojo meno tradiciją, dar smarkiai atsispindinčią ir gotiniame laikotarpyje. Visa Fra Angelico kūryba dvelkia lyrizmu. Net nuo kryžiaus nuėmimo ir paskutinio teismo scenose nėra dramatinės įtampos.

Taigi, imant iš meno kritikos taško, Fra Angelico kūryba nelaikytina jo mistinių ekstazių vaisiumi, bet išsiskleidimu talentingo dailininko, giliai jautusio religiją, savo epochą ir meno paskirtį (Plg. Giulio Carlo Argan — Fra Angelico and His Times, Skiros laida). Bet tai nemažina jo kaip kūrėjo vertės. Menas, jeigu jis yra tikras, visuomet turi ryšio su anapusine tikrove. Čia įsidėmėtini Pijaus XII žodžiai, tarti balandžio 21 d., atidarant Fra Angelico darbų parodą Vatikane. "Iš meno kaip tokio nereikalaujama tiesiogiai etinės ar religinės paskirties. Jis kaip estetinis pasisakymas žmogaus dvasios, jei ši atsispindi pilnoje tiesoje ar bent jos stačiai neužgauna, savyje jau yra šventas ir religinis, tai reiškia, kiek jis atskleidžia dievišką kūrybą" (L'Osservatore Romano, 1955, nr. 92). Jos itin daug atskleidė mums Fra Angelico.

Tėv. L. Andriekus, O.F.M.

*

- Gruodžio 2 d. Čikagoje Riccardo meno galerijoj atidaryta dail. K. Žoromskio tapybos darbų paroda. Gruodžio 3 - 11 dd. Marijos Augštesn. Mokykloje surengė parodas dailininkai B. Murinas ir J. Dobkevičiūtė-Paukštienė.
- Dail. A. Mončys šiuo metu yra užimtas Metzo katedros Prancūzijoje restauravimu.
- Dail. V. Kasiulis pakviestas į garsiąją grafikų draugiją La Gilde Internacionale pour la Gravure.
- Dail. A. Valeška šiuo metu daro vitražus vienai Čikagos bažnyčiai.
- Dailininkių Sofijos Pacevičienės ir Irenos Pacevičiūtės tapybos darbai, išstatyti keliose parodose, italų teigiamai vertinami ir premijuojami.
- Teisutis Zikaras dalyvavo Australijos Victoria Artists Society parodoje ir už Šv. Pranciškaus statulą gavo pirmą premiją.
- Dail. P. Puzinas iš Los Angeles persikėlė gyventi į New Yorką. Jis yra "Lietuvių Dienų" meninės dalies redaktorius.

MOKSLAS

BALTŲ INSTITUTO METRAŠTIS

Baltų Institutas (Baltisches Forschungsinstitut) Vakarų Vokietijoje, remiamas Vakarų Vokietijos valdžios ir baltų išeivių veiksnių, savo darbą pradėjo 1952 m. Institutas, perėmęs buv. Baltų Universiteto iš Pinnebergo biblioteką, apie 10.000 tomų, yra prisiglaudęs prie Bonnos universiteto. Jo direktorium šiandien turime mūsų žinomą istoriką dr. Z. Ivinskį. Pirmuoju direktorium 1953-4 m. buvo latvis archeologas prof. dr. E. Šturms, o 1954-55 estų lingvistas prof. dr. M. Toomse.

Kaip matome, institutas tvarkomas paritetiškais pagrindais. Tai reiškia ir tam tikrą veikimo apribojimą, nes visi darbo planai turi būti dalomi tarp trijų gerokai skirtingų, nors ir bendro likimo tautų interesų. Antra vertus, ryšys su vokiečių įstaigomis ir jau pats faktas, kad leidiniai ruošiami vokiečių kalba, sudaro labai palankias aplinkybes baltų, jų tarpe ir mūsų, tautiniams mokslams sueiti į betarpišką ir gan platų kontaktą ne tik su vokiečių, bet ir su kitų kraštų mokslu apskritai. Šia prasme instituto reikšmė mūsų kultūrai išryškės dar ateityje.

Pirmutinis instituto tikslas buvo baltų mokslininkams išeiviams Vak. Europoje sudaryti sąlygas dirbti. Dėl lėšų stokos institutas dar negali imtis leisti didesnių mokslo veikalų, nors tokių paruoštų esama. Čia panaši padėtis, kaip ir kitų išeivių mokslo organizacijų. Baltų mokslininkų darbo dokumentacijai, sutrumpintų studijų formoje, pradėta leisti instituto metraštis "Commentationes Balticae , Jahrbuch des Baltischen Forschungsinstituts", kurio pirmas tomas pasirodė pernai. Antrasis tomas jau yra spaudoje ir pasirodys šiais metais.

Pirmajame metraščio tome randame septynias studijas, kurių dvi liečia Estiją, dvi—Latviją, dvi—Lietuvą ir viena — visą Pabaltijį. Abu lituanistiniai darbai paruošti prof. dr. Z. Ivinskio: "Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius und die ersten litauischen katholischen Buecher" (Jėzuitų spaustuvė Vilniuje ir pirmosios lietuviškos katalikiškos knygos, p. 27-69) ir "Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII. Jahrhundert" (Bažnytinis giedojimas Lietuvoje XVI ir XVII amžiuje, p. 69-108). Šių dviejų atskirų studijų problematika yra gimininga ir nagrinėja vieną iš ankstyviausių mūsų dvasinės kultūros istorijos fazių XVI ir XVII amžių sąvartoje. Jau 1547 m. M. Mažvydo Karaliaučiaus katekizmas atžymėjo lietuviškos raštijos pradžią, tačiau Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje pirma išlikusi lietuviška ir katalikiška knyga tėra M. Daukšos verstasis Ledesmos katekizmas, pasirodęs 1595 m. sunkiose aplinkybėse. Kaip paaiškinti šį pasivėlavimą ir kliūtis? Panašiai ir su giesmėmis. Jei 11 lietuviškų protestantiškų giesmių buvo pirmukart paskelbtos M. Mažvydo jo 1547 m. katekizme, o jau 1566 sekė jo giesmynas, tai pirmi dviejų lietuviškų katalikiškų giesmių tekstai mums tėra žinomi vėl iš to pačio 1595 m. M. Daukšos katekizmo. Kaip yra su lietuviško katalikiško giedojimo pradžia? Tai įdomios problemos, kurių išaiškinimą apsunkina didelė šaltinių stoka.

Lietuviškų knygų spausdinimo pasivėlavimas Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje turėjo daug priežasčių. Vilniuje ilgą laiką nebuvo spaustuvės lotyniškomis raidėmis. Bet ir 1575 m. Mikalojui Radvilai perkėlus iš Nesvyžiaus į Vilnių savo spaustuvę ir pavedus ją jėzuitams, lietuviškų knygų spausdinimas atsilieka. Tai iš dalies pateisina pačios jėzuitų spaustuvės padėtis, kuri mums dabar išryškėja prof. Ivinskio Romos Jėzuitų Centriniame Archyve rastos medžiagos fone. Jėzuitų spaustuvė turėjo didelių sunkumų. Krizė ypač paaštrėjo nuo 1586 m., kada lietuviškųjų knygų leidimas kaip tik buvo suaktualėjęs. Sunkumų buvo personale, technikoje, platinime. 1595 — M. Daukšos katekizmo spausdinimo metais — spaustuvė laikinai nustojo veikusi. Jėzuitų laiškuose jų generolui Romon, šalia nusiskundimų ir reikalavimų spaustuvės darbą atnaujinti, randamas taip pat įdomus (jėzuito Brocus) pranešimas, kad ir lietuviškoji postilė (M. Daukšos) jau 1595 m. buvo paruošta, bet dar reikėjo didelių vysk. M. Giedraičio pastangų, kad ši jo paties lėšomis 1599 būtų išleista. Toliau paaiškėja įdomus faktas, kad šalia 1595 m. išleistojo M. Daukšos žemaičių tarme išverstojo Ledesmos katekizmo, skiriamo Medininkų vyskupijai, tais pačiais metais buvo ruošiamas dar ir kitas Ledesmos katekizmo vertimas Vilniaus vyskupijos lietuviams, jėzuitų F. Bartscius ir A. Brocus laiškuose minimas, kaip jau išverstasis "catechismus Lithuanicus". Deja, nesužinome jo vertėjo pavardės. Šio 1595 m. antrojo lietuviškojo katekizmo nespausdintas rankraštis dingo, o 1605 m. jis turėjo būti anoniminio vertėjo iš naujo išverstas ir išleistas. (Anksčiau buvo spėjama, kad 1605 m. anonimas, minėdamas dingusį lietuvišką Ledesmos katekizmo vertimą, turėjęs galvoje arba M. Daukšos 1595 m. Ledesmos katekizmo vertimą, kuris tačiau nebuvo dingęs, arba net 1585 m. Canisijaus lietuviškąjį katekizmą, kurio ligšiol nesurastas nė vienas egzempliorius). Lietuviškojo Canisijaus katekizmo klausimui prof. Ivinskis dar nurodo, kad jis turėjęs būti išspausdintas Possevino lankymosi Baltijos kraštuose proga. Atsimenant, kad šaltiniai Lietuvos tipografijos istorijai dar nėra apdirbti, studijoje duodamieji dar niekur neskelbtų jėzuitų laiškų apie jų spaustuvės darbą Vilniuje pilni tekstai (lotynų kalba) yra ypatingai didelės vertės (Quellenbeilage p. 57-67).

Sunkiau išaiškinama lietuviškų katalikiškų giesmių pradžia. Priešingai A. Brueckneriui ir kitiems, prof. Ivinskis neabejoja, kad lietuviškų giesmių būta dar prieš M. Mažvydą (1547). Giesmės liaudies kalba Vakarų Europoje gausėja jau prieš reformaciją viduramžių pabaigoje. Jų buvo Lenkijoje, galėjo būti ir Lietuvoje nuo pat krikščionybės įvedimo, bet tiesioginio įrodymo neturime. Mažvydo giesmynuose nurodomos "senosios giesmės", pagal kurių melodijas giedotinos naujosios protestantiškos, galėjo būti ankstyvesnės lietuviškos katalikiškos giesmės, kaip pvz. giesmė apie šv. Sebastijoną ("kurio giest Giesme ape schwenta Sebastiana" plg. G. Gerullis p. 425) ir kt. Mažvydo iš lotynų, vokiečių, lenkų kalbų išverstos ir liaudies giedojimui pritaikytos giesmės virto daugeliu atveju ir katalikiškoje Lietuvoje tradicinėmis. Dalis jų tačiau galėjo būti jau giedamos prieš reformaciją. Liaudies bažnytinis giedojimas Didžiojoje Lietuvoje turėjo būti plačiu mastu atgaivintas XVI amž. pabaigoje. Liturginės muzikos pražydimas Vilniaus katedroje ir pas

jėzuitus, jos įtaka Medininkų vyskupijai, o ypač pačio vysk. M. Giedraičio pastangos organizuojant bažnytinius chorus, taip pat ir iš pasauliečių, ir visa eilė kitų faktų kalba prikišamai už tai. Pažymėtinas vysk. M. Giedraičio žemaitiško choro gastrolės 1597 m. Vilniaus katedroje. Vysk. M. Giedraitis rūpinęsis lietuviška bažnytine literatūra, turėjo to paties siekti ir liaudies muzikoje, organizuodamas tiek liturginį, tiek liaudies giedojimą gimtąja kalba. Tačiau tiesioginių duomenų apie patį giedojimą lietuvių kalba katalikų bažnyčiose yra vis dėlto labai mažai išlikę, ir tai tik iš XVII amž. Pirmas lietuviškas katalikiškas giesmynas tepasirodo 1646 m. (S. M. Slavocinskio išleistas "Giesmes Tikieimuy Katolickam priderančias"). Tuo tarpu kalvinistų Melchioro Petkevičiaus katekizmas išleistas Didžiojoje Lietuvoje jau 1598 turėjo 54 giesmes ir 40 psalmių lietuvių kalba.

Abi studijos, pateikdamos gausiai naujų brangių duomenų, ne vien tik kiekvieną problemą išnagrinėja dideliu kritiškumu ir precizija, bet ir įstato jas į plačios istorinės erudicijos rėmus, ir per tai yra žymus įnašas mūsų kultūros istorijos rekonstrukcijai.

Metraštyje lietuvių kalbą paliečia Mag. V. Rūke-Dravina: Zur Konsonantenerweichung bei Diminutiven im Lettischen (p. 141-166), o Lietuvo proistorę prof. dr. E. Šturms: Der ostbaltische Bernsteinhandel in der vorchristlichen Zeit (p. 167-206).

Dar reikia pridurti, kad metraštis yra labai gražiai spausdintas ir turi patogų oktavinį formatą, įprastą moksliniuose veikaluose. Metraščio pabaigoje (p. 225-228) duodama 1953-54 m. Baltų Instituto darbų apyskaita.

Commentationes Balticae Jahrbuch des Baltischen Forchungsinstituts I 1953, Bonn: Verlag des Baltischen Forschungsinstituts 1954, 228 p. Kaina 19,50 DM (5 dol.). Metraštis galima užsakyti sekančių adresu: Baltisches Forschungsinstitut e. V., Beuel/Rh., Friedrichstr. 30, arba Bonn, Universitat, Zimmer 376. Instituto rėmėjams bus siunčiamas nemokamai.

P. Reklaitis

VISUOMENINIS GYVENIMAS

"AIDŲ" DEŠIMTMEČIUI SUĖJUS

Šį rudenį suėjo dešimtis metų, kai tremtyje leidžiamas kultūros žurnalas "Aidai". Nėra abejonės, kad šis dešimtmetis, taip turtingas skaudžiais išgyvenimais, užims ypatingą vietą mūsų tautos istorijoje. Kiekvienas, norįs jį giliau pažinti, turės atsiskleisti ir "Aidus". Kultūros žurnalas ryškiai parodys, kaip svetimoje aplinkoje buvo puoselėjamos dvasinės vertybės. Jų tvirtas akcentavimas "Aiduose" bus ir tuo įdomus, kad tuo metu Lietuvoj komunizmas laikė prigesinęs visą kultūrinį gyvenimą.

"Aidai" pradėjo eiti pačioje tremties pradžioje. Vos tik iš komunizmo grėsmės išsigelbėję, lietuviai daug nuoširdaus dėmesio skyrė savai spaudai. Norint aptikti pirmuosius šio kultūros žurnalo pėdsakus, reikia grįžti net į 1944 metus. Tada gruodžio mėnesį Miunchene laiško pavidale pasirodė mažas leidinėlis, pavadintas "Aidais". Jis buvo atspaustas rotariumi, be Vokietijos vyriausybės žinios. Antrasis numeris išėjo ateinančiais metais vasario 16 proga. Šis jau buvo pastebėtas gestapo ir leidėjas, dr. Vytautas Bieliauskas, paimtas tardymui. Po to spaudinys ilgesnį laiką nebepasirodė. Tik rugsėjo mėnesį (1945 m.) išėjo trečiasis "Aidų" numeris, jau atmuštas spaustuvėje ir pavadintas "lietuvių informaciniu leidiniu", kuriame tačiau kultūriniai reikalai stovėjo pirmoje vietoje. Su šiuo numeriu ir siejama mūsų žurnalo pradžia. Leidėju pasirašė Spaudos Darbuotojų Kolektyvas, bet visi leidimo vargai slėgė dr. V. Bieliausko pečius. Redaktoriumi buvo pakviestas Kazys Bradūnas. Tais metais išėjo 10 iliustruotų numerių, kurie pradžioje apėmė 4-8, o vėliau 16 puslapių. Leidinys pirma buvo savaitinis, paskiau dvisavaitinis. Jo kultūrinis pobūdis nuolat ryškėjo. Aštuntas numeris jau tiesiai vadinamas "kultūriniu informaciniu leidiniu".

Bet tuo nebuvo pasitenkinta. Žurnalas vis gerėjo. 1946 m. išėjo 12 numerių, apimančių 16-32 puslapius. Laikraščiui duotas "lietuvių kultūrinio žurnalo" vardas. 1947 m. "Aidų" leidėju tapo Jonas Sakevičius. Žurnalas smarkiai šoktelėjo augštyn, sudarius pajėgų redakcinį kolektyvą iš dr. Juozo Girniaus, dr. Jono Griniaus, dr. Zenono Ivinskio ir dr. Antano Maceinos, redaktoriumi ir toliau liekant Kaziui Bradūnui. Tuomet "Aidai", spausdinami Augsburge, apėmė 48 puslapius ir gavo dabartinę formą, kuri labai mažai tepasikeitė ir Amerikoje. Tais metais, pradedant balandžio mėnesiu, pasirodė 9 numeriai, o ateinančiais metais 12 numerių. Žurnalas vertė gilią vagą tremties gyvenime. Jame buvo gvildoma lituanistika ir kitos temos. "Aiduose" randame, galima sakyti, visas mūsų literatūrines, mokslines ir menines jėgas tremtyje.

Kultūros žurnalui liūdnesnės dienos atėjo, kaip prasidėjo emigracija. 1949 m. leidėjui ir redaktoriui išvykus į Ameriką, "Aidai" persikėlė į Schwaebisch Gmuend stovyklą. Leidimą perėmė P. Gaučys, o redagavimą dr. Jonas Grinius ir P. Jurkus. Metų pabaigoje gi leidimo našta krito ant P. Jurkaus. Tais metais, smarkiai tirpstant lietuvių bendruomenei Vokietijoje, "Aidų" beišėjo tik 5 numeriai. 1949 metų rudenį žurnalas buvo perduotas lietuviams pranciškonams, jau anksčiau spėjusiems įsitvirtinti Amerikoje.

Naujieji leidėjai, perimdami kultūros žurnalą, perėmė ir visus su jo leidimu susijusius rūpesčius. Jų pagrindinis buvo išlaikyti "Aidus" deramame lygyje, kad ir šiame kontinente jie būtų stipriu dvasiniu švyturiu. Tęsti žurnalo tradiciją ypač skatino tai, kad beveik visi jo skaitytojai buvo atsikėlę į šį kraštą. Vyriausiu redaktoriumi pakviečiamas Antanas Vaičiulaitis. Sudaromas gausus redakcinis kolektyvas iš žinomų rašto bei mokslo žmonių. Žurnalo ekonominiai sunkumai buvo įveikti leidėjų, kuriuos tada atstovavo prov. Tėv. Justinas Vaškys. Nutarta išleisti 10 numerių ir, be to, "Aidų" vardu duoti 500 dol. premiją pamečiui už literatūros ir mokslo veikalą. Tuo keliu žengiama jau septinti metai. Per tą laiką Amerikoje išėjo 60 numerių, kurie sudaro apie 3000 puslapių didelio formato knygą.

Pasklaidžius Vokietijoje ir Amerikoje išėjusių "Aidų" komplektus, susidaro gana aiškus vaizdas, kaip skleidėsi mūsų kultūrinis gyvenimas per praėjusį dešimtmetį. Žurnale nuo pat pradžios telkiasi mokslo, literatūros ir meno žmonės, skelbdami sa-

vo naujausius darbus. "Aidai", be bendrosios dalies, tiems klausimams turi ir specialius skyrius. Tai yra būtina. Išsamesniems pasisakymams mokslo, meno, literatūros ir kitomis temomis sunku išsitekti dienraščio ar savaitraščio rėmuose, kai gausūs dienos įvykiai šaukiasi vietos, o be to ir reklaminė dalis neatsiejamai jungiasi su šių leidinių paskirtimi. Specialesnei knygai gi išeivijoje taip pat nėra lengvas kelias. Kultūros žurnalas, skelbdamas medžiagą, kuri periodikoje vargiai galėtų būti spausdinta, tęsia nepriklausomybės metų kūrybinę tradiciją ir palaiko nuolatinį ryšį tarp mokslo bei grožinio rašto žmonių ir visuomenės. "Aidams" šiandien tenka atstoti visus Lietuvoje ėjusius kultūros ir įvairių mokslo šakų specialiuosius žurnalus. Tai labiausiai ir pateisina "Aidų" leidimo pastangas bei rūpesčius. Geros informacinės spaudos bent šiuo metu mūsų išeivijoje netrūksta.

Bet einant šiuo keliu, šen bei ten galima išgirsti balsų, jog atėjęs laikas šio žurnalo lygį nuleisti, nes šiandien, pasikeitus padėčiai, sunku esą išsilaikyti laisvosios Lietuvos pakilioje dvasioje. Tiesa, padėtis yra pasikeitusi, tačiau pareiga šiuo metu išsaugoti gyvą savo tautos kultūrą yra žymiai padidėjusi. Įdomu, kaip būtų galima ją atlikti be gilesnio žvilgsnio į religiją, mokslą, meną, literatūrą? Aišku, dabar daugiausia dėmesio tenka kreipti į lituanistiką, išsidalijančią į daugelį šakų, kadangi kiti žinojimai jau savaime skverbte skverbiasi į lietuvio sielą dažnai ne be nuostolių savo gimtajai kalbai ir tautos kultūrai. Atsižvelgiant į tai, iki šiol ir mūsų visuomeninio gyvenimo nė vienas stambesnis reiškinys "Aiduose" nėra buvęs praleistas patylomis. Be to, yra didelis skirtumas leisti kultūros žurnalą laisvoje tėvynėje — Lietuvos žydėjimo laikais, kai iš krantų liejosi kūrybinis entuziazmas, ir tremties ūkanose, kai pašalinės įtakos negailestingai blaško išsineštąją lietuvybės liepsną. Tikrai būtų galima net didinti ir dažninti "Aidus", jeigu visa lietuvių šviesuomenė tremtyje jiems parodytų daugiau širdies.

Žengiant į vienuoliktuosius darbo metus, gaivina tikėjimas, kad šis kultūros žurnalas išsilaikys gyvas iki pat Lietuvos atsikūrimo. Neįsivaizduojama, kad lietuvis, taip branginęs "Aidus" tremties skurde, pradėtų jų nepaisyti, gerai įsitvirtinęs Amerikoje. Nors neigiamų ženklų netrūksta, tačiau kol kas juos nusveria teigiamieji. Pradedant naują dešimtmetį, guodžia viltis, kad, ilgėjant tremčiai, susipras ir atspariau ims laikytis visi, bet labiausiai ta mūsų šviesuomenės dalis, kuri buvo išauklėta Lietuvoje pačiais našiausiais dvasinio klestėjimo laikais. Jos rankose yra šiandien ir kultūros žurnalo "Aidų" likimas.

Tėv. L. Andriekus, O.F.M.

KOLONIALIZMAS: VAKARIETINIS IR SOVIETINIS

(Pagal nuotaikas Jungtinėse Tautose)

1955 metais politiniame žargone sukurtieji "dvasių" terminai, atrodo, nevienodai išsilaikė. Tuo tarpu, kai "Ženevos dvasia", atsiradusi vasarą pirmojoje Ženevos konferencijoje, išnyko rudeniop antrojoje konferencijoje, tai Bandungo dvasia turi tendencijos supastovėti.

Dar nedaug laiko tepraėjo nuo ano balandžio, kai Bandunge, Indonezijoje, buvo susirinkę beveik trijų penktadalių viso pasaulio gyventojų atstovai, bet jų nutarimai, kad ir pamažu, ima reikštis praktiškai. Jungtinės Tautos yra viena palankiausių jų veiklos dirvų.

Bandunge padaryta istorinės reikšmės deklaracija. Visų arabų kraštų, visos laisvosios Afrikos ir penkios Tol. Rytų šalys, pačios vos apie 1945 m. ištrūkusios iš kolonialinės vergijos: Burma, Ceilonas, Indija, Indonezija ir Pakistanas, pareiškė pasauliui, kad kolonializmo era pasibaigė.

Keturios iš šių penkių tos konferencijos organizatorių šiuo metu yra JT narės. Jos kartu su arabų ir Afrikos valstybėmis pasižadėjo kovoti už to kolonializmo pašalinimą ir už laisvės ir nepriklausomybės suteikimą visoms tautoms.

Su tokiu Bandungo konferencijos nusistatymu jau ir praktiškai skaitomasi. Kai po poros mėnesių San Francisco mieste Jungtinės Tautos buvo susirinkusios paminėti savo chartos pasirašymo dešimties metų sukaktį, Belgijos užs. reik. ministras Paul Henry Spaak, tarp kitų dalykų, sakė: "Ta konferencija mane visiškai įtikino, kad rasių lygybė su visomis iš to išplaukiančiomis pasėkomis šiandien yra daugiau nei sąvoka; tai jau įvykusi realybė, ir kiekvienas nūdienis valstybininkas, kuris nenorės su tuo sutikti, gali padaryti apsčiai klaidų". Belgija gi, kaip žinia, yra sena kolonijų valdytoja.

O Filipinų generolas Romulo tose pat San Francisco iškilmėse dar labiau Bandungo konferencijos svarbą pabrėžė, sakydamas, kad "Azijos ir Afrikos tautos Bandunge ne tiek norėjo proklamuoti savo lygybę tautų šeimoje, kiek pareikšti, kad jos jau yra pasirengusios lygiomis nešti atsakomybę pasaulio bendruomenėje".

Dešimtosios sesijos darbai

Todėl ir dešimtoji Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos sesija kolonijų klausimų svarstyme, remdamosi Bandungo jėga, buvo kur kas drąsesnė. Azijos ir arabų valstybių užsispyrimu juk ir Alžyro klausimas buvo atsiradęs sesijos darbotvarkėje, nežiūrint Prancūzijos pakartotinio deklaravimo, jog Alžyras yra jos metropolijos dalis ir toks nutarimas priešingas JT chartai. Ir tik po to, kai prancūzai, protestuodami, pasitraukė iš sesijos, tie patys Azijos-arabų kraštai, pamatę, kad be Prancūzijos sunku diskutuoti ir kitus kolonijinius klausimus, vėl ją susigrąžino, nutarus Alžyro klausimą išmesti iš šios sesijos darbotvarkės.

Daugiau kaip du mėnesius išbuvusi už JT ribų, Prancūzija sugrįžo į sesiją tik tam, kad išgirstų, jog ir antras jai karštas klausimas — Maroko — taipgi jai palankiai išspręstas, pareiškiant viltį, kad tarp besiginčijančių pusių "būtų pasiekta susitarimo".

Tačiau tų dviejų klausimų laikinis atidėjimas dar nereiškia, kad jie neiškils vėliau, nes yra aišku, kad Bandungo dvasia, siekianti panaikinti kolonijas ir jų tautoms suteikti laisvę ir nepriklausomybę, nepranyks taip jau lengvai.

Einant į šios sesijos darbų pabaigą, gruodžio pradžioje Asamblėjos kolonijų globos komitetas su pasitenkinimu konstatavo, kad Olandija savo buvusiom kolonijom Karibų rajone Surinam ir Antilų saloms suteikė autonomiją. Tuo pačiu Olandija buvo atleista nuo pareigos JT teikti pranešimus apie tų salų padėtį, nes dabar jos bus lygios narės Olandijos administracinėje šeimoje.

Kolonijų problemos

Panašus statusas buvo pernai pripažintas Grenlandijai. Tada Danija pranešė, kad ji Grenlandijai yra suteikusi lygias teises. Tačiau tokie atvejai, kaip Surinam, Antilų ir Grenlandijos ir kitų dar apie 50 būsimų, yra skirtingi nuo tų, kaip, pvz., Somalija, Togo, Kamerūnas, Pietvakarių Afrika ir kt. Pirmoji kolonijinių kraštų rūšis turi apie 200 mil. žmonių, o antroji didžiumoje yra perim-

ta iš Tautų Sąjungos ir paskirų valstybių administruojama atskiru susitarimu su Jungtinėmis Tautomis. Tose teritorijose yra apie 20 mil. žmonių. Tačiau, kaip pirmosios, taip ir antrosios rūšies kolonijos, anksčiau ar vėliau vistiek įgys laisvę ir nepriklausomybę. Toks jau yra jomis besirūpinančių JT vienetų uždavinys.

Kolonijų klausimas augo ir stiprėjo

Lyginant dabartinės ir pastarųjų JT sesijų darbotvarkę su pirmaisiais JT veikimo metais, galima pastebėti, kaip tų kolonijinių kraštų klausimai yra palaipsniui augę ir stiprėję. Jei pirmojoje darbotvarkėje buvo tokie klausimai, kaip, pvz., sutarčių nagrinėjimas, perimant kolonijas globoti iš buv. Tautų Sąjungos, JT Chartos pritaikymas kitoms nesavarankiškai besivaldančioms šalims ir gen. sekretoriaus pranešimas apie paskirų valstybių suteiktus duomenis jų žinioje esančių kolonijų reikalais, tai pastarųjų metų darbotvarkė jau rodo, kad tie klausimai dešimties metų laikotarpyje perėjo didelę evoliuciją ir padidėjo savo apimtimi. Be to, atsirado ir naujų problemų, tokių kaip Maroko, Kipro, Vakarų Gvinėjos ir tt.

Tik vienaip ar kitaip žiūrint, Azijos-arabų valstybės, kurios ligi šiol kolonijų reikalais rūpinosi lyg ir partizaniškai, po Bandungo išeina apsijungusios, žinodamos pačios, ko jos nori, ir kitiems gerai jaučiant pastarųjų nusistatymą.

Buv. kolonijos į JT

Jos darė daug įtakos, pastaruoju laikotarpiu remdamos Kanados pasiūlytą naujų narių priėmimo "krepšelį", kuriame šalia trylikos priimtinų valstybių, buvo ir penkios komunistinės. Trylikos gi tarpe buvo Libija, jų veiklos Jungtinėse Tautose dėka įgijusi nepriklausomybę ir jau kandidatavusi į JT narius, bet tik dėl sovietų veto nepakliuvusi. Buvo Ceilonas, kartu su Indija, Pakistanu, Burma ir Indonezija tapęs nepriklausomas, bet nepatekęs JT nariu. Buvo pagaliau ir Jordanas, Nepalis, Laos ir Kambodija. Tai vis kraštai, kuriuos Azijos-arabų blokas norėjo įvesti į JT. Ir todėl jie rėmė juos besalyginiai, net grasindami išmesti iš JT tautinę Kiniją, jei anoji vetuotų prieš Išorinę Mongoliją. JT, kaip žinia, reikia Saugumo Tarybos rekomendacijos, naujus narius priimant, ir svarbu, kad tuose septyniuose balsuose būtų ir visi nuolatiniai nariai, taigi JAV, D. Britanija, Prancūzija, TSRS ir Kinija. Bet kurios neigiamas balsas, vadinamas veto, viską griauna. Šį kartą juo pasinaudojo Kinija, vetuodama prieš Išorinės Mongolijos priėmimą. Tada Rusija vetavo prieš nekomunistines valstybes, kandidatavusias į JT, bet vetą atšaukė.

Ilgainiui atsiras dar naujų šalių, o tuo pačiu ir kandidatų į JT. Pastarųjų tarpe netrukus bus ir Somalija, šiuo metu Italijos globoje, bet 1960 m. turinti tapti nepriklausoma. Artimiausioje eilėje stovi britų valdoma Tanganika ir Belgijos žinioje esanti Ruanda-Urundi.

Nors Belgija ir D. Britanija dar ir tebetvirtina, kad vargu ar vienos generacijos laikotarpyje tie kraštai būtų pribrendę ir pasirengę nepriklausomam gyvenimui, bet niekas dabar jau neabejoja, kad Azijos-arabų valstybių blokas ilgainiui tai pasieks. Jungtinėse Tautose toms valstybėms tuo patogu veikti, kad JT turi specialius organus, kurie tuo rūpinasi. JT yra ne tik speicali Kolonijų Reikalų Taryba, bet specialūs komitetai, kurie rūpinasi pranešimais iš tų kraštų ir specialios keliaujančios misijos, kurios vietoje reikalus ištiria. Yra net ir Peticijų Komisija, į kurią valdomų šalių gyventojai, jei jaučiasi savo "globėjų" skriaudžiami, gali JT pasiskųsti ir, pasiskundus, jų byla svarstoma JT sesijose.

Komunistinis kolonializmas

Tai yra viena kolonijinio lapo pusė. Bet, prisimenant Bandungo konferenciją, negalima pamiršti, kad ji pasisakė ne tik prieš senąją kolonijinę formą. Ji pasmerkė visokių formų kolonializmą — taigi ne tik tą, kuris nyksta ir, nereikia abejoti, kad ilgainiui visiškai pradings, bet daug ir stiprių balsų pasigirdo kaip įspėjimas, kad Azijos ir Afrikos tautos kreiptų savo dėmesį ir sektų tą naująjį — žymiai pavojingesnį kolonializmą, kuriuo yra komunizmas.

Prieš šitokio kolonializmo formą Bandunge, kaip prisimename, smarkiai išėjo Ceilono ministras pirmininkas John Kotelawala. Kalbėdamas apie sovietų satelitus, tokius kaip Lenkija, Čekoslovakija, Rumunija ir Bulgarija, jis priminė ir Lietuvą su Latvija ir Estija, klausdamas, ar jos nėra tokios pat kolonijos kaip ir teritorijos Azijoje ar Afrikoje.

Prieš komunistinį kolonializmą pasisakė ir nuo to laiko įvairiomis progomis kalba ir Irako atstovas Jungtinėse Tautose dr. Jamali. Jo tvirtinimu, komunistinis kolonializmas yra kur kas pavojingesnis už senąjį kolonializmą.

Prieš tą komunistinį kolonializmą apsčiai balsų yra pasigirdę ir pačių JT sesijų veikloje per pastaruosius dešimt metų. Tik visa nelaimė, kad tai buvo balsai, ne reikalaujantieji padėties atstatymo, bet daugiau įspėjimas prieš komunistinį pavojų, prieš komunistinį imperializmą, kuris jau užvaldė pasaulį nuo Berlyno iki Šanchajaus.

Nėra organizuotos veiklos prieš komunizmą

Tuo tarpu, kai dėl senųjų formų kolonializmo JT buvo įnešta skundų ir siūlymų, dėl komunistinio kolonializmo aukų niekas JT oficialiai nesiskundė ir padėties atstatymo nereikalavo. Ir jei pačios JT turi organus, kurie rūpinasi buvusių ir esamų kolonijų tautų artėjimu į laisvą ir nepriklausomą gyvenimą, tai prieš komunistinį kolonializmą pačios JT nėra net organizuotos opozicijos, jau nekalbant apie komitetus ar tarybas.

Tuo tarpu kai kolonijų žmonės net į pačias JT gali kreiptis ir kreipiasi su skundais, jei jos jaučiasi savo globėjų skriaudžiamos, komunizmo pavergtųjų šalių žmonių pagalbos šauksmai negali JT pasiekti, o jei ir pasiekia per jų atstovus, esančius laisvėje, tai JT vistiek nesvarsto, nes JT ir pati savo tarpe turi Sovietų Sąjungą, kuri prie tokių dalykų neprileistų.

Šios sesijos metu, kai Alžyro klausimas buvo įtrauktas į darbotvarkę, kaikas sugestionavo, kad tuo pačiu precedentu būtų pasinaudota ir Pabaltijo klausimai svarstomi. Bet tai praėjo be jokio įspūdžio, nes apie tai kalbėjo visur, bet tik ne Jungtinėse Tautose.

Betgi pati Sovietų Sąjunga, iš kitos pusės, Jungtinėse Tautose remdama Azijos-arabų antikolonijinę veiklą ir vaidindama, jog jai rūpi visų tautų išlaisvinimas, praktikoje, kaip jau akylesni to Azijos-arabų valstybių bloko nariai yra pastebėję, visomis jėgomis infiltruoja komunizmą. Dabar jau daugelis praregėjo, kad beveik visose vakariečių kolonijose vadinamas tautinis judėjimas yra remiamas ne ko kito, o komunizmo. Taip pat jau paaiškėjo, kad ir Sovietų Sąjungos ekonominė pagalba civilizacijoje atsilikusiems kraštams eina kartu su komunistiniais agitatoriais.

Komunizmas per ekonominę pagalbą

Anksčiau nė kapeikos nedavusi civilizacijoje atsilikusioms šalims remti per JT fondą, Sovietų Sąjunga neseniai ir pati ir savo satelitus į tą fondą atvedė ir kartu su savo pinigais siūlo ir savo technikus.

Negalima abejoti, kad daugelis šalių, skendėdamos varge ir ignoracijoje, šitokį komunizmo kablį praris. Sovietų ekonominė pagalba su jos

ĮVYKIAI

• Kultūros Fondo, kurį organizuoja Liet. Bendruomenė, tarybos steigiamasis susirinkimas įvyko lapkričio 19 d. Čikagoje, dalyvaujant LB pirm. St. Barzdukui ir įvairių kultūrinių organizacijų atstovams. Posėdžiuose apžvelgta šios institucijos tikslai bei veikimo keliai ir išrinkta valdyba. Ji taip pasiskirstė pareigomis: J. Kreivėnas, pirm., B. Babrauskas, vicepirm., St. Tamulaitis, sekr., J. Mulokas, ižd., dr. V. Manelis, valdybos narys. Pilnateisiais nariais į valdybą priimti kun. dr. A. Baltinis ir inž. J. Jurkūnas. Savo laiku Liet. Bendruomenės vadovybė Kultūros Fondo Tarybos nariais yra pakvietusi šias kultūrines organizacijas, draugijas, sambūrius bei institutus, prašydama paskirti savo atstovus: 1) Lietuvių Rašytojų Draugiją (2 atstovus), 2) Lituanistikos Institutą, 3) Lietuvių Profesorių Draugiją, 4) Lietuvių Žurnalistų Sąjungą, 6) Lietuvių Dailės Institutą, 7) Lietuvių Dailininkų ir Architektų Sąjungą, 8) Lietuvių Dailės Institutą, 9) Amerikos Lietuvių Inžinierių ir Architektų Sąjungą (architektų sekciją), 10) Lietuvių Mokytojų Sąjungą, 11) Amerikos LRK Vargonininkų Sąjungą, 12) Lietuvių Enciklopedijos redakcijos kolektyvą, 13) Lietuvių Literatūros Draugiją, 14) Lietuvių Studentų Sąjungą JAV, 15) Mokslinių Studijų Klubą, 16) Tėvynės Mylėtojų Draugiją, 17) Dainavos ansamblį), 18) A Stephens ansamblį, 19) Chicagos vyrų chorą.

• Vlikas posėdžiavo New Yorke nuo lapkričio 25 iki 28 d. Posėdžių pradžioje nutarta leisti dalyvauti kiekvienos partijos 3 atstovams, nors įskaitomas tik vienas balsas. Ilgametis Vliko pirmininkas prel. M. Krupavičius atsistatydino. Jo vieton išrinktas Jonas Matulionis, Kanados lietuvių bendruomenės pirm. Prezidiumo nariais išrinkti: J. Kaminskas ir H. Blazas. Vykdomosios Tarybos pirmininku vietoj K. Žalkausko išrinkta Elena Devenienė. Nariai liko tie patys — dr. P. Karvelis ir M. Gelžinis. Tautos Fondo pirmininku išrinktas prel. M. Krupavičius.

• Lapkričio 26 - 27 dd. Amerikos Lietuvių Taryba (Altas) New Yorke buvo susirinkusi posėdžių. Suvažiavo apie 50 asmenų, tarp kurių 32 tarybos nariai. Kreiptasi į partijas, kad jos Lietuvos laisvinimą vestų per Altą. Vadovybė palikta ta pati. Tik pakeistas tautininkų atstovas.

• Liet. Enciklopedija skelbia naują prenumeratorių vajų. Nuo 8 tomo LE bus spausdinama be atsargų, tik prenumeratoriams. Dabar užsisakiusiems ir užsimokėjusiems bent už vieną tomą (kaina 7.50 dol. be persiuntimo išlaidų) visi 6 bus siunčiami kartu, o likusią sumą leidžiama mokėti dalimis. Suradusiems 6 naujus prenumeratorius vienas LE komplektas duodamas veltui. Dabartinis LE adresas yra šis: 265 C Street, So. Boston 27, Mass.

• Augštesnieji Lituanistikos kursai Čikagoje vyksta šeštadieniais jėzuitų namuose. Paskaitos pradėtos lapkričio 12 d.

• Iždininko M. Vaidylos pranešimu, per paskutiniuosius metus Altas iš Amerikos lietuvių gavo 34,823 dol. Pridėjus iš anksčiau likusias aukas, susidarė 54,515 dol. Išleista 38,297 dol. Kasoje liko 16.226 dol. Aukos sutelktos iš Alto skyrių ir Vasario 16 minėjimuose daromų rinkliavų.

• Lapkričio 16-23 dd. jauniausios kartos meno atstovai Detroite surengė savo paveikslų parodą. Joje dalyvavo A. Melnikas, V. O. Virkau, J. Šapkus, N. Vedegytė, D. Juknevičiūtė, R. Žukaitė, Sakalauskaitė, Pagalytė ir Bartuškaitė. Paroda buvo Wayne universiteto patalpose.

• Kultūros kongresas įvyks 1956 m. birželio 30 - liepos 1 dd. Čikagoje. Jis jungiamas su Dainų švente. Liet. Bendruomenė rūpintis kongreso rengimu yra pavedusi Čikagos apygardos valdybai. Jis pavadintas Jungtinių Amerikos Valstybių ir Kanados lietuvių kultūros kongresu.

• Nuo Naujų Metų persitvarko vaikų laikraštėlio "Eglutės" redakcija. Dabartinis redaktorius P. Naujokaitis pasitraukia. "Eglutę" redaguos Stepas Zobarskas. Šį vaikų laikraštėlį leidžia Kultūros Institutas, kuriam pirmininkauja prel. Pr. Juras.

• Šiemet sueina 15 metų, kai Montrealyje pradėjo eiti savaitraštis "Nepriklausoma Lietuva". Ją redaguoja J. Kardelis.

• New Yorko Aušros Vartų lietuvių parapija šį rudenį minėjo 50 metų įsisteigimo sukaktį. Ta proga įvyko religinės iškilmės Atspausdinta parapijos istorija .

• Prie Ateitininkų Federacijos valdybos sudaryta taryba, į kurią įeina M. Galdikienė, sesuo M. Augusta (Sereikytė), A. Ošlapienė, M. Kulytė, I. Banaitytė.

• Vinco Krėvės raštų I tomas jau baigiamas spausdinti. Jis apims šiuos beletristinius dalykus: "Šiaudinėje pastogėje", "Žentas" ir "Raganius". Raštus redaguoja dr. V. Maciūnas, kalbą taiso dr. Pr. Skardžius. Leidžia "Lietuvių Enciklopedija".

• Toronte jau ketvirti metai veikia augštesnieji lituanistiniai kursai. Juos lanko baigusieji šeštadieninę mokyklą. Dėstoma tikyba, liet. kalba, bei literatūra, Lietuvos istorija ir geografija, tautodailė, muzika.

• Alice Stephens-Steponavičienė turi dainavimo studiją Čikagoje. Jos vedamas ansamblis yra žinomas ne tik Amerikos lietuviams, bet ir kitataučiams.

---

gražiais šūkiais apie tautų laisvę ir apsisprendimą joms dabar gali labiau imponuoti, nei vakarietiškųjų šalių pagalba, šalių, kurių vardas jau nuo seno siejamas su kolonializmu.

Neseniai viename JAV ekonomistų suvažiavime Irako delegatas JT dr. Jamali tiesiog šaukte šaukė, kviesdamas, kad JAV sustabdytų tą komunistinę ekspansiją. Jis reikalavo, kad JAV, jei jos nori, kad Azija ir Viduriniai Rytai išvengtų Rytų Europos likimo, tuojau pat pradėtų veikti. Ta veikla turėtų pasireikšti efektinga ekonomine pagalba ir tų kraštų žmonių suverenumo teisių garantija.

Tuo tarpu JAV, kurios ligi šiolei pinigus kišo visokiems kraštams, kurių vieni buvo dėkingi, o kiti tik tada tepaskelbdavo, kad gavę paramą, kai jau sužinodavo, kad ji nutraukta, pastaraisiais metais Jungtinių Tautų fondui nebėra tokia dosni. JAV žada remti, bet reikalauja, kad ir kitos valstybės proporcingai prisidėtų.

Kad tik laiku apsižiūrėtų...

Šis ir tas faktas, kad JAV jau kelis kartus iš eilės Jungtinėse Tautose neparėmė kolonijų žmonių aspiracijų, kaip tai buvo, pvz., Kipro salos ar Alžyro klausimo atveju, mažina JAV autoritetą Azijos-arabų kraštų akyse. JT politinių stebėtojų nuomone, šita aplinkybė prisideda prie sovietinio prestižo didėjimo, ypač pastarosios Bulganino ir Chruščiovo kelionės į Indiją ir Burmą bei kt. įspūdžių šviesoje. Tačiau, kaip tie patys stebėtojai pabrėžia, Bandungo dvasia, pažadinta kovai su senojo kolonializmo liekanomis, turės nukrypti ir prieš naująjį pavojų iš komunizmo pusės. Jie tik pageidauja, kad tos dvasios sukeltosios jėgos laiku reaguotų...

Salomėja Narkeliūnaitė

1955 METŲ TURINYS

DAILIOJI LITERATŪRA

STRAIPSNIAI

KNYGOS IR ŽURNALAI

LITERATŪRA

MENAS

MOKSLAS

RELIGINIS GYVENIMAS

VISUOMENINIS GYVENIMAS

PASTABOS

ĮVYKIAI

ILIUSTRACIJOS

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Prnanciškonai

Administracijos adresas — Aidai
680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius,
84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis,
304 Anacostia Rd. S. E., Washington 19, D. C.

